

Poština plačana v gotovini

Posamezna številka stane 4 din

25
LETNIK

MENTOR

1937 - 1938
ŠTEVILKA 1-2

Vsebina 1-2. številke:

Uvodna beseda ob petindvajsetletnici Mentorja 1 / Silvín Sardenko, Krekova slika 2 / Jože Dular, Mentorjev obisk 5 / M. Razus, Rožmarin 7 / F. S. Finžgar, Vzemite oči s seboj... 10 / Ant. Anžič, Nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič 13 / Janko Mlakar, Spomini 17 / Francè Bevk, Ritem in rima 21 / Karintiofil, Enainpedeset občin 24 / Jože Dular, Študentje ob Krki 29 / V. Bohinec, „Jesensko listje, ki so ga poteptali jezdec...“ 31 / Prof. Leopold Andréé, Ogled ljubljanske mestne elektrarne 38 / Jelko Erzin, Vtisi in doživljaji s petega svetovnega skavtskega tabora v Holandiji 47 / Vlado Jagodič, Snji sport 52 / Narte Velikonja, Napačna vrata 54 / Stefan Skledar, Sveta si zemlja 57

OBZORNIK: 59 / Nove knjige 61 / Pomenki 63 / Zanke in uganke 64.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odg. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 89.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Stev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Od 3% — 5%

Vam obrestujemo prihranke, ki jih naložite pri nas.

Kratkoročna posojila

dajemo pod ugodnimi pogoji.

Za vse naše obveznosti

jamči z vsem premoženjem in davčno močjo Dravske banovine.

Hranilnica Dravske banovine

Celje

Ljubljana

Maribor

Petindvajset let „Mentorja“ — lahko smo veseli in zadovoljni, saj je to prvi slučaj, da je slovenski dijaški list doživel toliko starost.

Ob tem veselem jubileju se moramo hvaležno spomniti Zavodov sv. Stanislava, kjer ga je profesorski zbor pod vodstvom rektorja in ravnatelja dr. Ivana Gnidovca leta 1908 priklical v življenje, zavedajoč se nujne potrebe srednješolskega lista, ki naj nudi mladini v dobi veselih upov in vzvišenih idealov, v dobi izobraževanja in samovzgoje vse, po čemer stremlimo: vedoželjni um in živo, iskreno srce: izpolnjuje naj znanje, odpira naj dom umetnosti in znanosti in kaže naj pota, ki vodijo do idealov.

Hvaležni moramo biti prvemu uredniku dr. Antonu Brezniku, ki je deset let z veliko ljubeznijo negoval „Mentor“ in mu pridobil najboljše vzgojitelje in pisatelje za sotrudnike, hvaležni pa tudi rektorju in ravnatelju Antonu Koritniku in ekonomu Al. Markežu ter urednikoma dr. J. Samsu in prof. Fr. Omerzu, ki so naš list 1922 obnovili, a ga kljub vsej požrtvovalnosti niso mogli dolgo vzdržati — s trinajstim letnikom je prenehal.

Tri leta ni bilo več „Mentorja“ in tedaj se je pokazalo, kako ga je dijaštvo pogrešalo.

Leta 1926 se je osnoval poseben konzorcij pod predsedstvom dr. Antona Kodreta in sklenil list zopet izdajati, in sicer v Ljubljani. Po prvem ljubljanskem letu svojega novega življenja pod uredništvom Blaža Pozniča je dobil „Mentor“ skrbno mater — Prosvetno zvezo, ki je imela in ima z njim kljub raznim težavam vendarle svoje veselje in se ne straši žrtev ...

Lepe in težke čase ima „Mentor“ za seboj, a ob svoji petindvajsetletnici gleda z zaupanjem v prihodnost. Mladina ga je vzljubila, mladina je z njim in zato upa, zvest svojemu programu, ki ga ni izpremenil in ga ne bo, da bo še in še izhajal in vzgajal dijaške rodove, vodeč jih k svetlim vzorom slovenskega katoliškega naroda v naši narodni državi Jugoslaviji.

Krekova slika

Osební vtisi in spomini.

„Toda nebroj neposrednih osebnih vtisov in spominov, ki so dostikrat značilnejši nego v javnosti znano delo, pa more za Krekovo sliko prispevati samo naša doba.“ — I. Dolenec v Predgovoru: Dr. Janez Ev. Krek, Izbrani spisi, I. zv., 1923.

Velikokrat sem slišal Krekovo bodrilno besedo: „Fant, misli za dvajset let naprej!“ Letos torej, ob dvajsetletnici Krekove smrti, je prišel in me nagnil čas, da se oddolžim spominu velikega svojega dobrotnika in prijatelja z izbranim spisom dvajseterih slik o njegovem delu in življenju.

Mislil sem na dva načina, kako bi mogel orisati Krekovo sliko. Zbral in prebral sem nekaj spisov in knjig o njem in po njem, da bi po njih začrtal podobo velikega vodnika. Naposled sem spoznal, zlasti ko sem prebral in premislil dr. G. Wartensleben-ovo razpravo „Wahrhaftigkeit und Wesenserfüllung“, da bi taki posredni podatki ne mogli podati tako resnične slike o Kreku, kakor se je v njegovih dneh javljala v naših očeh.

Segel sem torej po svojih osebnih vtisih in spominih in zapiskih o Krekovem delu in življenju, kakor so mi bili tačas na razpolago. Pri vseh opisih teh dvajseterih dogodkov in pogovorov s Krekom, me je vodila samo hvaležna misel, da poživim spomin na prijatelja slovenskega ljudstva tudi v onem pogledu, v katerem se je doslej še manj govorilo in pisalo o Kreku, namreč v versko socialnem pogledu. Nikogar naj nikar ne moti moja osebna beseda in navzočnost pri teh dogodkih in pogovorih, že zaradi tega ne, ker sem sam v sebi pretrpel veliko dvomov in očitkov, preden sem se odločil, da napišem te sodobne spomine. Le toliko še rečem, ko bi ne gledal na stvar samo, bi ti spomini ne zagledali nikoli belega dne. „Spomini na Kreka,“ je dejal dr. Korošec o Trentarjevih zapiskih v Mentorju 1926-27, „so bili zame najlepše, kar sem v zadnjem času bral v slovenskem slovstvu.“ To kaže, da nam je Krek drag vselej in povsod...

I.

Štirideset let je minilo letos, odkar je Krek s svojim delom in imenom prvokrat stopil v moj spomin, tako da ga ni bilo mogoče izbrisati poslej. To sem tistikrat že vedel, da je Krek prijatelj slovenskih dijakov, da jih je mnogo prihajalo k njemu, posebno v literarnih zadevah, med njimi tudi Oton Župančič. Tudi to sem slišal, kako je Krek Župančiča in druge navduševal za maloruske pesmi in pesnike. Drag mi je bil „Gojko“ v „Domu in svetu“, kakor tudi pozneje „Aleksij Nikolajev“ v „Ljubljanskem Zvonu“. Skoraj zavidal sem Župančiča, da je našel tako lahko pot h Kreku, kateremu se sam dotlej še nisem prav upal približati. Bil sem pač dijak s kmetov; le mimogrede sem včasih prezimoval v mestu, drugače sem vsa srednje-

šolska dijaška leta, v kolikor se niso tikala šole, preživel doma na kmetih. Tako nisem našel prilike, da bi tudi jaz stopil h Kreku in ga prosil, naj me sprejme med svoje učence.

Toda Krek ni bil le prijatelj slovenskih dijakov, ampak tudi slovenskih delavcev. Kar se tistikrat ni posrečilo meni, dijaku, se je nekam brez težav posrečilo mojemu bratu, delavcu. Krog dobrih krščanskih delavcev pri Tönniesu ga je opozoril in napotil na Krekove socialne večere z delavci.

Prvi pozdrav in nastop pred Krekom je mojega brata takoj pridobil zanj.

„Nov delavec, nov prirastek! Kako ti je ime?“

„Janez!“

„Tako je prav! Tudi jaz sem Janez. Kajneda, mi ostanemo na domačih tleh?“

Poslej nam je brat Janez mnogokaj pripovedoval o Kreku in si zapisoval tudi posamezne odlomke iz njegovih predavanj. V bratovi osebi in besedi je zaživel Krek v naši družini.

„Vedno Krek, samo Krek! Le glej, da boš tudi vestno delal, da te Tönnies ne zapodi od dela!“ so ga mati včasih zavračali in brzdale, kadar je brata le preveč razvnela Krekova socialna šola. On pa je materi odgovarjal že bolj po Krekovo — s humorjem!

Moj brat Janez je vedel, da pišem in hranim tudi jaz zapisnike, ki ne spadajo baš med šolske predmete in naloge. Nekega jutra mi jih je v prvem trenutku skrivoma, a v zadnjem že vidoma izmaknil, ko je šel zjutraj na delo, in jih še tisti dan zvečer nesel Kreku pokazat. V strahu sem bil tedaj za svoje zapiske kakor zastrašena ptica, ki ji je predrzna roka vzela negodne mladičke iz gnezda. Bile so moje prve pesmi, zbrane v drobnem sešitku, ki ga hranim še sedaj.

„Kaj je rekel Krek o njih?“ sem vprašal drugi dan brata.

„Prvo pesem nam je kar vsem takoj prebral in mi je naročil, da pridi v nedeljo k njemu; če ne, bo huda rajtinga!“

Naročilo je bilo seveda lahko, a njegova izvršitev je bila zame težka. Kje naj v nedeljo iščem in najdem Kreka. Vsepovsod hodi po shodih, sem si mislil, in morda me je namenoma naročil za nedeljo, da ne bi imel nepotrebnega dela z menoj.

Kako sem se zmotil! „Šema!“ bi rekel Krek. „Kaj sem ti za strašilo!“

„Kam si skril pesnika? Čakal sem nanj zastonj!“ je dejal Krek mojemu bratu pri prvem prihodnjem sestanku na socialnem večeru. Odkrilo se mi je Krekovo plemenito srce, ki je čakalo celo na siromašnega dijaka v pozabljenem selskem zakotju. Nisem si prav predstavljal Kreka. Mislil sem si ga kakor visokega, resnega duhovnika, ki bom zanj le prenizek in preneznaten.

II.

„Fantje! Postati morate govorniki na ljudskih shodih. Ne vprašujte, o čem bi govorili. Poglejte na svoje in našega kmeta žuljave

roke! Tam je zapisano, o čem boste govorili ljudem.“ Krek je dvignil roko in pogled in utihnil.

Delavci, zbrani okrog njega, so začutili moč Krekove volje in besede. Kar nič se niso bali razgovarjati se z njim po domače.

„Naši žulji so samo pečat,“ se je oglasil najsposobnejši med njimi. „A kje je naše pismo?“

„Ali ste ga slišali?“ je povzel besedo Krek. „Ali vam nisem pravil, da je Bog svoje darove razlil na vse glave, tudi na delavske. To niso butice, kakor bi kdo mislil.“

Stopil je k omari in vzel iz predala nekaj številčk „Doma in sveta“ iz zadnjega časa. Zagnal jih je kar čez glave poslušalcev.

„Nate! Tu imate pismo, berite, dokler ne najdete drugega. ‚Socialni pomenki‘, ki vam povedo, kako je bilo in kako bi ne smelo biti.“ In izročili so snopiče prav onemu, najsposobnejšemu med njimi. Preteklo pa je nekaj trenutkov, preden so bile pobrane vse raztresene številke. Delavske „butice“ so vzljubile „Socialne pomenke.“

Od tega dne so se delavci, Krekovi učenci, ki so v zadnjem času poleg mojega brata stopili v Krekovo šolo, poskušali v govorniških nastopih. Mojster jih je v nemal le za pogumno besedo.

Moj brat Janez je nastopil prvič pred delavci, ki so se zbrali v Gornji Šiški pri Hrencu. Delavci so pritrjevali besedam, ki jih je govornik povzel po Kreku. Govoril je o človekovi družnosti.

„Sam zase človek ne more živeti... Človekove potrebe se množe z njegovim napredkom... Človekov um se more primerno razvijati samo v zvezi z drugimi... Človek je moral ves čas svojega bivanja na zemlji živeti v družbi, sicer bi ga ne bilo. Človekov govor kaže, da človek ne zadostuje samemu sebi... Žal, da se je pri vsem tem napredku znanosti, pozabil človek... Mnogo jih je, ki se nič ne menijo za najvažnejšo stvar, namreč za ljudi in njihovo življenje... Tihe, delavne in požrtvovalne ljubezni ne srečaš izlepa. Darežljivost, kolikor je je še, nastopa šumno in glasno. Za vsak darček zahteva javne pohvale, hrupnega povračila v obliki očitnih zahval, javnega priznanja in blestečega odlikovanja. Od takih dobrotnikov slovensko ljudstvo ne bo imelo veliko!“ — — —

Izklesan in jedrnat govor. Krek sam je pripravil govorniku gradivo za prvi nastop. Omenjene stavke v govoru je podčrtal Krek sam. Govornik se je doslovno ravnal po Krekovem navodilu. Po navdušeno sprejetem govoru je takoj izginil iz sobe in hiše, ker ni hotel, da bi hvala vzela blagoslov Krekovemu delu in učenju.

Krek je rad pohvalil svoje učence, a vedno le na šaljiv način. Nihče se ni mogel čutiti povišanega in ne ponižanega. „Počasi sicer si nastopil kakor pincgavski vol, a odrezal si se kakor lev!“ je pohvalil nekoga ob splošnem smehu. Tako ni bila pohvala nikomur v škodo. Drugič je priznal drugemu: „Hentaj te! Dobro si jo pogruntal. Tvoja beseda diši kar po mladem senu.“

(Dalje.)

Mentorjev obisk

Zunaj pozen večer. Pri mizi sede trije študentje. Nad njimi luč.

Mentor (vstopi):

Študentje, srečo Bog naj dá
povsod vam v šoli in doma!

Vsi (se dvignejo od knjig):

Zahvaljen za besede te,
naj tudi tebi dobro gre!

Prvi študent (se začudi):

Odkod, neznanec, si prišel,
kaj te privedlo je med nas?
Neznana nam je tvoja pot,
nam vsem neznan je tvoj obraz.

Drugi študent:

Odkod in kam in kaj vendār
te je privedlo čez naš prag?

Tretji študent:

Tam stol je, pa se odpočij,
če te utrudil je korak!

Mentor (Ni sedel, mirno je obstal,

v očeh nevednost jim je bral,
zato je žalostno dejal):

Ne veste, dragi, kdo sem jaz,
vam res neznan je moj obraz?

Vsi:

Nikdar med nas bilo te ni,
kako bi vedeli kdo si?

Mentor:

Morda sedaj res prvokrat
prišel sem svoje obiskat.
Če je tako, potem priznam,
da delež krivde sam imam.
A drugi del na vas leži,
ker „Mentor“ nič vas ne skrbi!

Prvi študent:

Kaj „Mentor“ si? Poglej, poglej,
kod hodil si do zdaj, povej!
Baje imaš že précej let?

Mentor:

To leto bo jih dvajset pet!

Drugi študent:

Kaj tebi „Mentor“ je poznan?

Tretji študent:

Ime to slišim prvi dan!

Prvi študent:

Ime njegovo sem poznal,
čeprav nikdar ga nisem bral.
Nekoč sem v roki list imel
pa v naglici sem preletel
platnice in povrh naslov —
in z „Mentorjem“ sem bil gotov.

Mentor:

Zato sem prišel zdaj med vas,
da boste slišali moj glas.
Saj nisem sam, vsi so z menoj,
vsak vam govoril bo nocoj.
Za moj srebrni jubilej,
urednik prvi jim povej,
kako si zame se boril
in v meni svoj program razvil.

Breznik:

Beseda vsaka je odveč,
kar je biló, je zdavnaj preč.
Bile težave so, skrbi,
pa kdo bo mislil to te dni,
ko ti slaviš svoj jubilej! —

Mentor:

Urednik bil si, kar povej!

Breznik:

Ne bom! Predaleč bi to šlo,
če hotel vse zapovrstjó
nocoj bi razodeti vam.
Saj vendar nisem delal sam. —
Bili še drugi so stebri,
ki danes jih med nami ni.
Le to: Iz sebe vsak je dal,
da „Mentor“ je med nami vstal.
Deset let sem urednik bil,
deset let „Mentor“ je rojil,
svetovno vojsko je prestal,
ob njenem koncu pa zaspal.

Mentor:

Le dvoje je minilo let
in zopet prišel sem na svet.
Bil Samsa je urednik nov,
Omerza zvesti drug njegov.
Kaj z mano je bilo tedaj,
urednika povesta naj!

Omerza:

Dve leti res je „Mentor“ spal,
dve leti je poti iskal,
dve leti je zato rojil,
v trinajstem letu preminil.

Samsa:

Zaman sva delala oba,
podpora majhna je bila.
Kako naj list še obstoji,
če nič iz nič se rodi?
In ker z denarjem bil je križ,
odšel je „Mentor“ v paradiz.

Mentor:

Zaspal sem spet... tri leta spal...
jesen četrto pa sem vstal
in tretjič že na dan prišel. —
Premnogo sem težav imel,
a venar živ sem, tu stojim
in danes jubilej slavim!

Poznič:

V obleki novi „Mentor“ spet
prikukal je na naš planet.
Imel pač manjši je format,
zato pa bil je bolj bogat.
Pet let sem jaz urednik bil,
pet let se z „Mentorjem“ potil.
Ko sem v uredniški šel pokoj,
želel sem: „Mentor, Bog s teboj!“

Mentor:

Urednik peti je prišel,
ni dela lahkega imel.
Postrgal je moj stari kvas
in zopet dal mi nov obraz.

Lovrenčič:

Da, da, šest let me že skrbiš
in vsako si mi večji križ,
ker kar ob tebi vzraste, gre
in zate več potlej ne vel!

Mentor:

Eh, kaj bi se zato jezil,
ko vendar le vesel si bil,
če nov talent si kje odkril!
A zdaj program nam svoj povej
za moj srebrni jubilej!

Lovrenčič (zamišljeno):

Program... program... kar imaš let
ga nosiš že v dijaški svet:
Zasidran v veri slej ko prej
praznuj srebrni jubilej
in vsevilj rasti in zmaguj,
lepoto dušam oznanjuj,
v deželo vodi jih duhov
in kliči mladi rod domov...
Sicer glej, zdaj prihajajo,
ki naj program izvajajo!
(Vse tiho v sobi je bilo,
naenkrat vrata se odpro
in notri stopi — Glej ga, šment,
saj jih je skoraj regiment!)

Pripovednik:

Pero se redko osuši,
če v glavi je le kaj soli.
Zato prepričan si lahko,
za „Mentor“ vedno mokro bo!

Lovrenčič:

O, hvala ti za dobro vest!

Pesnik:

Mi romamo po sredi cest
in sredi ljudstva. — Do srca
veselje radost nam kaplja.
In česar polno je srce,
pero vse v verzih vam pove.

Lovrenčič:

O, prosim, prosim! — Bog s teboj!

Dramatik:

Zato prišel sem jaz nočoj,
da ti povem, da je prepir
prvotni drami bil izvir.
Če morda takšno stvar želiš,
lahko pri meni jo dobiš.

Lovrenčič:

Prepir? O, da bi te hudik!...

Dramatik:

Pomota, dragi urednik!
Prizor sem mislil, dialog,
v ozadju gore, nekaj vlog,
in igro, dramo z burko vred
lahko daš v listu na spregled.

Lovrenčič:

Ne rečem, ustregel bi mi s tem,
samo če s spretno bi rokó
življenje dal študentovsko!

Zgodovinar:

Kar rekel sem, to spet povem:
vsak naš slovenski velikan
študentu mora biti znan!

Lovrenčič:

Da, vzorov treba je v naš čas!

Zemljepisec:

Študent naj zemeljski obraz
prav dobro loči in naj ve —

Prirodopisec:

— kam ptice na jesen lete.

Matematik:

Če matematiko bo znal,
v življenju se ne bo kesal.

Tehnik:

Drugače s tehniko bo križ,
z računanjem pa vse dobiš —

Kemik:

— in veš, za koliko vodik
je v zraku lažji kot dušik.

Potopisec:

In da ne bode belih lis,
ti preskrbel bom — potopis.

Vzgojitelj:

Da boljši bo kot vsak prostak,
o vzgoji sliši naj dijak!

Umetnik:

Da list bo lep kot mozaik,
narišem ti po volji slik.

Fotograf:

In morda slednjič tudi jaz,
posnel bom kakšen znan obraz.

Lovrenčič:

O, sama lepa učenost!
Morda še kaj za veselost?

Humorist:

O, prosim! Tukaj humorist
prav rad založil bo tvoj list.

Šahist:

In če bo šah študent igral,
nekoč bo mojster še postal!

Ugankar:

A jaz nasul mu bom ugank,
da bo potil se sredi zank.

Lovrenčič:

Zahvaljeni bodite vsi,
ki hoste pomagali mi.

O, zdaj pa res upati smem,
da list ugajal bo ljudem,
da ga z veseljem bral bo vsak,
tako profesor kot dijak!...
(In zopet vrata se odpre
in drug za drugim vsi gredo,
le „Mentor“ v sobi obstoji
in trem študentom govori.)

Mentor:

Zdaj vsak od vas bo razume!,
zakaj nočoj sem sem prišel.
Dolžnost, ki vsakdo jo ima
do mene, dobro zdaj pozna.
A glejte! — Saj je že polnoč!
Pozdravljeni in lahko noč!
(In kakor duh opolnoči
pred njimi „Mentor“ v nič skopni.)

Prvi študent:

Si slišal? Daj papir mi nov,
da bom napisal svoj naslov.
Ti Janez! Tvoj naslov? — In tvoj?
Tako! — Končali smo nočoj.

Drugi študent:

V upravo jutri polhitim
in tam naslove izročim.

Tretji študent:

In preden teden bo minil,
med nami „Mentor“ bo rojil.

Prvi študent:

Vse prav! Dvanajsta je že proč,
zato obema lahko noč!

M. Razus:

Rožmarin

Brez cvetja v oknu bi mogli živeti, ali bilo bi pusto. Živeti bi se dalo tudi brez okrasja, toda bilo bi otožno. Življenje nam je omogočeno po pravem zakonu z redom in delom, življenje napraviti prijetno, ga ozaljšati, ga poglobiti in poduhoviti — to pa je naloga umetnosti. Oživljajoča moč človeškega duha se je javljala od pamtiveka. Že jamski človek je vrezoval svoje predstave o zunanjem svetu v kamenite stene, poznal in ovekovečal je ličnost potez, ki so ga zanimali. Godba, kiparstvo, slikarstvo, stavbarstvo — segajo v davne čase. Pesem je bila začetek godbe kakor tudi književnosti — hkrati z njo sta vznikla tudi ritmika in ples. Drugi začetni vir književnosti je gotovo pravljica in mitos. Vse te vrste, ki izražajo na svoj način predstave in misli človeškega duha, so rastle in si volile svoje naravne oblike, kakor naravno izvira izpod skale studenec in iz njega žubori potoček. Učeno umetništvo je dobilo besedo šele z izobrazbo,

vse druge vrste umetnosti pa imajo svoj začetek in vzor v prostonarodni umetnosti. Civilizacija stavlja umetnost na prvo mesto našega duševnega udejstvovanja za znak duševne zrelosti posameznika, celih narodov in človeških pokolenj. Zato se srečavaš z njo in najrazličnejšimi nazori o njej v šoli tudi ti, moj dragi. Slišiš o njej laskave in manj laskave besed, da je užitek, da je reševalka, neutrudna reševalka novih in novih problemov. Če se zanjo še bolj zanimaš, opaziš tudi veliko zmedo v nazorih, ki se tičejo oblikovne plasti ali pa cilja umetnosti in književnosti. Kar je enemu veku umetnost, drugemu ni. Kar en poznavalec poveljuje, to drugi istočasno zaničuje. Ne bo tedaj odveč, če ti povem, kako gledam na vse te stvari jaz, ki sem starejši od tebe.

1.) Umetnost je kot verstvo: ima svoje duhovnike, ki se po smeri in veroizpovedi več ali manj izključujejo iz kraljestva božjega. Zato, če hočeš imeti o umetnosti neko enotno pojmovanje, ki povzdiguje poglobitnejše, kar se v njej odraža, je dobro gledati nanjo z nekako te perspektive, a ne iz bližine njenih pisateljev in še manj kritikov.

2.) Poleg nagiba, zakaj k novim obzorjem umetnosti — te gotovo zanima tudi vprašanje: kaj je njen resnični smisel? Ali naj le zabava s svojo izrazno ličnostjo, ali kaj več? Ta več vidim v tem, da vnaša umetnost estetske vrednote v človeško dušo, in še več, da prevzgaja človeško dušo in značaj, da preraja vso družbo v znamenju najvišjih izravnajočih življenskih pravil in oblik, ki nas plemenitijo. A tu smo že pri konkretnem vprašanju, je li umetnost radi umetnosti — *l'art pour l'art* — ali za praktične potrebe življenja, kot kmetijstvo, obrt itd? Spori o tem so razumljivi in prinaša jih ne le doba sama, ampak tudi zavedno upravljanje in prizadevanje, da bi našli novi izraz, nove oblike in jih praktično izrabili. Tako smo prišli od besednih iger v verzu h krilatičnim in propagandnim narodnim in socialnim delom. V slikarstvu od madon, — od kubističnih in futurističnih barv ter oblik — k plakatu. V glasbi od klasičnih skladb — k šlagerju. Po mojem skromnem mnenju umetnosti ni mogoče predpisati točno smeri, ker je različna, kot je različen ne le značaj, ampak tudi človeška zmožnost dojemanja in izražanja. Izpovedati, da — umetnost radi umetnosti že doigrava v našem praktičnem svetu svojo vlogo — je nemogoče. To bi pomenjalo — uničiti v duši smisel za lepoto, ker se z njo ni mogoče najesti. Lepa oblika preseneči in vklene pozornost dojemajočega duha, čeprav je to le ledena zvezdica na oknu. Napolni srce z užitkom, ki je končno tudi praktična vrednota. Res tudi lov za izražanjem lepote radi lepote ne sme postati brezdušna obličnost, bolje rečeno, nesmisel. Pri težnji, da umetnost, zlasti književnost, praktično uporabimo, pa moramo zopet pustiti v nemar bistvene lastnosti umetniškega izraza, kar pa nas samo omejuje, do kam smemo iti in odkod ne dalje. Priznavalci umetnosti radi umetnosti, mislim, bodo vedno, njih naloga bo braniti in zadrževati, da bi praktični smisel ne napravil iz nje potvaro, bodisi v obliki in načinu izraza, bodisi v misli sami.

Jaz sam bi rad ustvaril umetnost za življenje, ali vedno čutim spoštovanje do stremljenja, obdržati umetnost v njeni čistosti. Pri-

znamam, da je praktična težnja iz narodnih in socialnih ozirov itd. kdaj utemeljena, a vendar mora imeti svoje meje. Umetnost radi življenja, katerekoli vrste, potrebuje poleg sebe tudi umetnost radi umetnosti, če že za drugega ne, zato — da bi kot umetnost sama sebe ne izgubila.

3.) Kot tudi drugi pojavi naših duševnih zmožnosti, mora biti umetnost, kar je samo ob sebi umljivo, spojena v enoten okvir z najvišjimi človeškimi prizadevanji, ki streme za gradnjo popolnega sveta. To je moje načelno stališče, ki pa z njim ne mislim delati v nobeni smeri nasilja. Umetnost je zdrava in more biti prijetna in koristna tudi glede na napredek ljudstva, izogiba naj se le dveh skrajnosti: iskanja nesmisla in nenravnosti. Ostalo se jej ima odpustiti tudi tedaj, ko nam osebno njen plod ne prija, bodisi že vsebinsko ali oblikovno. Vsi cveti nam ne morejo biti všeč ali vsaj ne enako. Merilo vrednosti ni v nazoru pristranskega ali nepristranskega kritika, bodisi da graja ali hvali, ampak v obsegu in sili dojmov, ki se vrivajo pri dožemanju in pojmovanju v dušo zdravih ljudi splošno. V umetnosti, zdi se mi — sta dva glavna činitelja kakor pri radiu: oddajna postaja in prejemalec. Umetnik oddaja svoje delo. To more biti najpopolnejše, vendar brez pravega prejemalca njegove vrednote ni možno oceniti. Ta ocena umetniškega dela se vrši v duši prav vzgojenega dovetnega občinstva, ki po dobri umetnosti prejema dojme in vplive, ki mimo drugih tvorijo njegovo osebnost in značaj. Ljubezen do umetnosti je v splošnosti farizejska, zanimati se zanjo je moda in znak izobrazbe. Toda kakor ljubezen do cvetja, vezenin, pesmi itd. prinaša žlahtneč vpliv v človeško dušo, prav tako zapušča umetnost v dušah estetske, nrayne vrednote, ki postanejo del človeka, naroda, pokolenja, celo človeštva. Tako se vrednote, ki jih podaja umetnost, odcepijo od minljivega dela in si zagotove — vsaj v človeškem smislu besede — večnost. In tu sem pri tem, kar hočem poudariti zate in za tvoje vrstnike, moj dragi. Plodovi umetnosti, kamniti in bronasti kipi, stavbe in slikarska platna, glasbene skladbe in književna dela so le začasna, ker gmota: ko se z njo izrazimo, postane minljiva. Pri misli na to, priznam, te oklene tesnoba. Toda spomni se na dela antičnega sveta, od katerih so nekatera odkrili, a mnogo, premnogo se jih je izgubilo za vedno. Pomisli na primer, da nam iz klasične grške dobe ni ostala ne ena slika, čeprav vemo, da so Grki imeli slikarja, ki je s svojim grozdom prevaril celo podnebesni ptičev trop. A to je usoda vsake gmote na zemlji, ko se stoletja ne štejejo na prste. Umetnost ostaja v dojmih, v odposlanih dojmih in vloženi, ki se ohranijo v duševnosti človeka in človeštva. To je, kar v resnici ostaja od umetnosti, ko nas plemeniti, se vredno in svobodno postavlja v službo posameznika, naroda in vsega človeštva, ga poduhovlja in prevzgaja za višje, kar najvišje oblike življenja.

4.) Za zaključek še o naši slovaški umetnosti in književnosti.¹⁾ Človek more občudovati tujo, svojo — ko je govor o umetnosti, če-

¹⁾ Mutatis mutandis velja tudi za naše slovenske razmere! Op. uredn.

prav je ne more povelicevati, mora vedno spoštovati, ker se v tej obliki izraža rodna zmožnost in življenje. Mi, Slovaki imamo tudi ogromen umetniški temelj v duši našega slovaškega naroda, v pesmi, vezeninah in slikarijah itd. To je treba le izrabiti in ko se najdejo geniji, morejo preseneti svet. Pa tudi dosedaj imamo dragocena dela, v katerih gotovo ni kleno to, v čemer posnemamo tuji duh, ampak to, kar je v umetnosti naše in le naše, — slovaško. Dela malega naroda imajo res svojo usodo, ostajajo v senci. Največ sence na slovaško tvorbo meče, mislim, tujinski duh naših lastnih ljudi, katerih mnogi se radi občudovanja tujega ne znajo postaviti na pravo stališče in ne znajo ceniti svojega — našega. Ne hodi, prosim, v njih vrste! Alpe so višje od Tater, Himalaja dostojanstvenejša kot Alpe, toda te Tatere so naše, slovaške, imajo svoj čar, ki ga drugod ne najdeš. S tega gledišča ocenjuj tudi umetnost svojega malega naroda, ki se, čeprav skromno, vendar zavedajoč se sebe, stavlja v vrsto najkulturnejših narodov sveta tudi v umetniški tvornosti. Spomni se, kaj bi bil Hviezdoslav in kaj bi bili drugi slovaški pesniki in umetniki, če bi bili Angleži, Francozi itd. Kaj bi bilo z narodno slovaško umetnostjo, ko bi jo imel kak velik močen narod? In čeprav bi bila ta kaj skromnejša, je izraz našega življenja — naše duše, je — naša! Ali moramo imeti kamelije, kaktuse in ne vem kaj še vse na svojih oknih? Lep je tudi rožmarin, dà, najprimernejši za naše hišice, bodisi da je treba okrasiti nje, ali pa mladega ženina, vodečega nevesto k oltarju.

Prevedel dr. Jenko.

F. S. Finžgar:

Vzemite oči s seboj...

Dijaki imate tiskanega „Mentorja“ danes. Nekdaj smo imeli otroci in dijaki le žive mentorje. Nam je bil to starec-čebelar Knafelj. Pri njegovem ulnjaku smo se gnetli otroci in dijaki. Otroke nas je učil pesmi, poredne in svete: „Fantalini petelini — dekleta teleta...“ „Poglejte ga gospoda Jakopa, od hlač mu maha zaplata...“

„Cerkvica, cerkvica majhena, z belim apnom obrajhana, z rumeno svečo prepasana...“

Dijakom je pripovedoval zgodbe, kako je osleparil mitničarja s počenim grošem, kako je nosil kontrabas, kako z zvijačo ukrotil roparje, ki so mu hoteli vzeti denar... Vse je vedel, ves svet, ki ga je prehodil, na drobno opisal: vsako krčmo, vsak mlin in žago, goro in nevihto, vse.

„Le kako vse tako veste?“ smo ga vprašali dijaki in ga nejeverno gledali, češ, natveza nam jih. „Zato ker sem vselej, kamor sem šel, vzel oči s seboj!“ se nam je muzal čokati romantik pred ulnjakom. „Vi pa menda z odprtimi očmi mežite kot zajec, kadar spi.“ — Knaflja ni več. Ta bi vam prerokoval in vas zafrkaval, kakor

je nas. Naj vam bom za Knaflja jaz, dasi ne toliko že star in tudi ne tako prebrisan kakor on, pa vam vendarle očitam, da „premalo jemljete oči s seboj“, kamorkoli greste.

Dokazujem.

Prašam fantka, ki so ga s tropom sošolčkov prignali v mesto. Taka je sodobna postava. „Kaj si videl v mestu, Jožek?“ — Debelo me je pogledal in počasi razodel: „Gvante!“ (Po izložbah seveda.)

Poslušam razgovor dijakinj, ki so se vzpele na goro. Kaj so videle? „Jož, Krista je izgubila peto, Nani se je odtrgal podplat, Ema je bila vsa ožuljena, Lidiji je ušla torbica. Kako smo se smejale, ko se je kotalila in poskakovala čez skale!“

To je torej vse, kar so doživele na izletu v planino in na goro. Na goré moraš. Takó je povelje časa in mode. In čemu? Da izgubljaš lesene peté, da si ožuljen in kvečjemu še do kože premočen, če si tako srečen, da te ujame nevihta in te doma počaka še ploha preskrbne matere, ki ti noče kupiti gojsarjev, da ne tiščiš v gore in se ji ne ubiješ. Ljubi sinček in še bolj ljubljena hčerka pa kljub temu rineta v goré in skale izgubljat peté in podplate ter iskati krvavih in nekrvavih žuljev. Vse kakor se spodobi za modo in čas.

In tudi to je zdravje in bolezen časa, da po gorah in planinah rasto kot gobe kože in kočice, bajte in barake, ki so prenekatero tako ustvarjene, da so nesreča za lepo božjo naravo, kakor packa na beli poli. In če se imenitna gosposčina modrega meščana še tako razčeperi, da sredi prvotne in pristne gore nasadi krog bajte limbar in vijolico, potem je nesreča popolna: to je pastir v coklah s cilindrom na glavi! Kaj hočemo. Človek ljubi pustne burke in zato se gremo maškare tudi poleti.

Lejte, vaš mentor — Knafelj se je zaklepetal in je pozabil, kaj bi rad povedal. Tisto namreč o očeh, ki jih jemljite s seboj, če greste v goré.

Da mestni otrok nekam zdivja, če pride v naravo, je umevno. V mestu je vklenjen, prav povsod: v šoli, na cesti, v zatohlem stanovanju. Mati, profesor, stražnik, gneča, — zares, vsak ima zanj namočeno palico, vsak pripravljeno uzdo. Ko pa pride iz mesta na planino, goro, začuti, da ni ne šibe ne uzde in je res kakor nedolžni teliček, ko ga izpustiš prvič iz hleva: ne vidi nič, ne sliši nič — divja in skače. V redu. Ni pa v redu, da nič ne vidi.

Kaj naj vidi?

Najprej pot. Poti so različne. Vodijo te tudi po senožetih, po rôti, kjer se vije steza skozi nepokošeno travo. Ali vidite tisto rida-sto stezico, po kateri hodijo že stoletja kmetje in planšarji? Ne, premnogi je ne vidite. Kar mimo nje, ob njej, kar tresk! po najlepši travi in jo gazite in mendrate, da je veselje. Pa pravite, da imate oči. Nimate jih, ne v glavi ne v srcu; surova divjačina je tak, ki ga bližnjega škoda nič ne boli.

Da, pot! Ali veste, da je najlepša tista pot, ki ni pot, da le ne vodi v škodo. Če hočeš uživati sam, morda s tovarišem, pojdi v gozd, na goro, v planino, kjer ni poti. Ves dan lahko brodiš in plezaš in

tavaš po samotah brez poti. Komaj da je kravja steza, morda samo srnjakove stagne. Koliko lepote užiješ! Postojiš: v vrhovih vse brenči. Aha, hoje medijo! Vidiš kapljice nektarja kar po tleh, na listih. Čebele pa nosijo na kilometre in kilometre daleč po večkrat na dan v panje. — Žejen si. Prisluhneš. Tamle je tiho cingljanje studenčka. Kar k njemu! Sedež, sežeš v nahrbtnik, prigrizneš in piješ. Kaj je najlepši mestni hotel v primeri s to tvojo krčmo? — Ko tako tiho sediš, pokne suha vejica. Počasi okreneš glavo. Ali ga vidiš? Srnjak gre proti vodi. Obstal je. Ušesa mu strižejo. Voha in lovi po zraku. Vonj po človeku ga draži. Ne ve še, ali se moti ali je zaresno. Veterček popihne. Srnjak privzdigne prvo nogo in jo stisne prav pod trebušček. Zavohal te je. Plane, robidovje se zaziblje, ni ga več, utonil je v temni goščavi. — Vstaneš in tavaš dalje. Truden si. Na jasi se ustaviš, poiščeš štor, da se oddahneš. Lej! na štoru krasen kozliček. Zametaste proge ima na krilih. Začuden te gleda in vprašuje: Kaj pa je tebe treba bilo? Jezen razpne krila in odleti na visoki macesen. Ali greva še dalje? — Nočem. Sam pojdi: več ti bo povedala narava kot vse suhoparne knjige, ki so ti samo namigavale o vseh teh lepotah; sedaj se jih pa naužij ob živem viru.

Prideš že visoko v gori na lepo ravninico. Sonce, samo sonce, razgled na vse plati. Da, tukaj počijem. Stegneš se na trato in se zagledaš v kvadratni meter sveta krog tebe. Kaj vse živi tu? Mravlja vleče mrtvega žužka za nogo, tam je maha krešič z dolgimi kraki, se ustavlja in preudarja, kam bi krenil. Nekaj te všcipne v golo mečo. Ruske! Cela vojska jih je. Marširajo kot armada. Notranje vrste nesejo mešičke, zunanje stražijo. Kaj pomeni to? — Vstaneš, opazuješ. Tamle je mravljišče. Stopiš do njega. Vse narobe, vse zbegano. Roparice — ruske, rdeče mravlje, so jih napadle, odnesle zalego, da bodo imele doma sužnje. Sedaj pa, ko stojiš, zagledaš čisto blizu znake, da so pred teboj drugi počivali. Poglej, kakšen je njih tabor? — Vse polno je papirja, praznih konzerv, olupkov — vse nametano po lepi zeleni travi. Zagabi se ti. Pfuj, da le morejo to ljubo lepoto tako oskruniti!

Ti ljudje niso imeli oči s seboj. Slepí so bili. Ne bodi še ti! Pomni, da je kravjak roža na planini, zamaščen papir, ubite steklenice, izžete limone pa grdobija.

Ako si otrok navali v skledico toliko, da ne more pojesti, mu reče kmečka mati: „Imaš večje oči kot trebuh.“

Pojdi po planinskih potih. Tam ležijo cveti encijana, tam so odvržene cvetke planik, tam cel šop drugih planinskih rož. — Ali te ne zaboli srce in te ne grabi jeza, ko srečavaš sledove okrutnežev, ki imajo prevelike oči in pohlastajo to prelepo floro na tak divjaški način. Imajo prevelike oči — in so vendar slepci. Sramota je, da morajo oblastni z zakonom in kaznijo odpirati takim rabutarjem slepe oči.

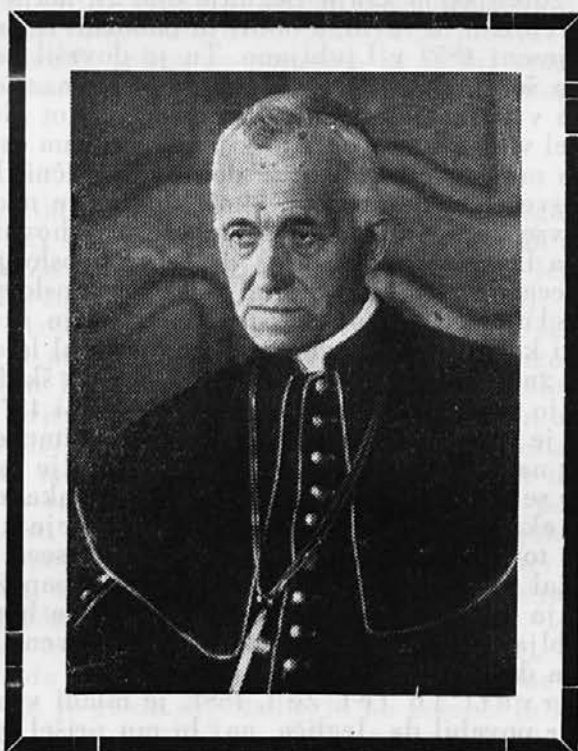
Vem, žogo morate imeti in pink-ponk in balinčke. Kdo pa je sedel v skalnato sotesko ob šumeči in drveči potok? Recimo ob Završnico. Ali se moreš nagledati življenja v strugi? Kaplje, pršanje meglic, peče se valove, sklanjanje vejic nad vodo — in postrvico, ki šine ko blisk, in ob vsem godbo — godbo vode. O skladateljih trdijo, da so

presedeli ure in ure v taki tihoti in so se jim porajale melodije, orkestri in simfonije. In ti? — „Oh, ko je tako dolgčas!“ Prazna duša brez fantazije in srce brez toplote! — Lezi v strmino, da si ogledaš grebene gore! Tam stolp, tu cela trdnjava, tam orientalska hiša z ravno streho. Kako pa so gledali v davnini, ki so dajali imena tem goram? Zakaj Skuta, Rinka, Zleb, Brana, Jalovec, Škrlatica, Čelo, Sija, Zingarska globel? Zakaj? Ker so imeli oči in uho.

Mentor Knafelj je utihnil. Predite si prejo misli sami dalje, name ne bodite hudi, saj vas imam rad.

Ant. Anžič:

† Nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič

Letošnje šolske počitnice so vsemu slovenskemu narodu in vsej Jugoslaviji zadale hud udarec: dne 2. julija je v Stični umrl dolgoletni verski in narodni voditelj nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič v starosti 87 let. Bil je 28. škof ljubljanske škofije, ustanovljene l. 1462, in jo vodil 32 let v burnih časih, kakor prav pred tri sto leti veliki Tomaž Hren: Hren 1598—1630, Jeglič 1898—1930. Dr. Jeglič je bil kot pravi voditelj hiter in jasen v odločitvah. Držal se

je načela: premisli, moli in naredi! Druga Jegličeva voditeljska lastnost je bila njegova neumorna delavnost. Voditelj, ki hodi daleč naprej pred svojimi, je osamljen. Pa tudi v tej bridki osamljenosti je bil škof Jeglič velik. Kakor Mojzes je bil, ki je hodil pred svojim narodom. V osamljenosti je iskal najožjega stika z Bogom v molitvi. Ne, ni hodil sam pred nami, hodil je v družbi svojega Boga. (Po članku škofa dr. Gregorija Rožmana.)

Zato naj Mentor, ki mu je zibka stekla l. 1908. v Jegličevem zavodu v št. Vidu, že iz hvaležnosti pokaže dijakom vsaj bežno sliko tega izrednega Slovenca in apostola.

Življenje

1. Doba učenja. Nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič se je rodil v lepem gorenjskem kraju Begunje dne 29. maja 1850. Njegovi starši so bili preprosti in revni, a dobri in pobožni. Iz domače ljudske šole je prišel jeseni 1859 v Ljubljano. Tu je dovršil najprej 3. in 4. razred osnovne šole, od l. 1861. do 1869. vso gimnazijo in maturo z odliko, nato pa v letih 1869 do 1873 bogoslovje. Kot gimnazijec drugošolec je prišel v dijaški zavod Alojzijevišče in tam ostal do mature. Učni uspehi so mu ves čas bili prav dobri in odlični. Dne 27. julija 1873. je bil posvečen v duhovnika. Škof Vidmar je nadarjenega, delavnega in za vse dobro navdušenega mladega duhovnika Jegliča že jeseni poslal na Dunaj v Avguštimej, da se v bogoslovju še bolj izobrazí, in 15. decembra 1876. je postal doktor bogoslovja.

2. Prve službe. O božiču istega leta ga je škof nastavil za kurata v ženski kaznilnici v Begunjah, kjer je ostal leto dni. Da bi si mogel ogledati znanstveno delo še po tujini, mu je škof Pogačar preskrbel štipendijo in tako je dr. Jeglič mogel jeseni 1877 potovati po Nemčiji, kjer je obiskal vseučilišča v mestih München, Würzburg, Köln, Freiburg na Badenskem in Tübingen. Najdalje se je pomudil v Würzburgu ter se seznanil z odličnimi učenjaki in akademiki, ki so ga tudi sprejeli v akademsko društvo Unitas. Še pozneje kot škofa so ga imeli nekdanji tovariši v najboljšem spominu. Meseca aprila 1878 je za 14 dni obiskal še Rim in se z romarji poklonil papežu Leonu XIII.

Meseca maja 1878 je dr. Jeglič postal podvodja bogoslovnega semenišča v Ljubljani, kjer je hkrati predaval cerkveno zgodovino, od l. 1881. dalje pa dogmatiko.

3. Med Hrvati 16 let. Že l. 1881. je mladi vrhbosanski nadškof dr. Stadler povabil dr. Jegliča, naj bi mu prišel v Bosno na pomoč. Imenoval ga je za kanonika; 29. febr. 1882. je 32 letni kanonik prišel v Sarajevo, kjer se je Bosancem tako docela posvetil, da ga ne bodo nikoli pozabili. Že v maju je pridigal in pisal v hrvaščini! Bil je v Sarajevu župnik, katehet in profesor, pridigar in spovednik, pa je še našel časa, da je kot misijonar obiskoval zapuščene kraje brez duhovnika in jim delil duhovno pomoč, ter pisal članke in knjige. Nadškof dr. Stadler je poznal njegovo neizčrpno delavnost in energijo in ga 1890 imenoval za svojega generalnega vikarja ali namest-

nika. Dne 12. septembra 1897. je bil dr. Jeglič posvečen za škofa siuntskega, 11. februarja 1898. pa imenovan za ljubljanskega knezoškofa.

4. Apostol Slovencev 32 let in še 7. Mogočno je zagrmel topov strel na ljubljanskem gradu 20. maja 1898. in mestu naznanil, da se mu bliža novi knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič. (Ime Bonaventura si je privzel l. 1896. kot psevdonim v listu „Balkan“ po sv. Bonaventuri, zagovorniku sprave med grško in rimsko cerkvijo.) Ob sprejemu je rekel: „Pri vas, med vami sem — ves vaš!“ In ta izrek mu je bil geslo in vodilo vse dolgo in plodno življenje med nami. V starosti 79 let je l. 1929. prosil Rim za pomožnega škofa dr. Gregorija Rožmana, l. 1930. pa se je škofiji odpovedal in dobil naslov nadškofa garelškega. Pet let je molil in sameval v Gornjem gradu, l. 1935. pa se je naselil v samostanu cistercijanov v Stični. In dne 2. julija 1937. je Bogu izročil svojo veliko in sveto dušo, njegovo truplo pa smo Slovenci v spremstvu premnogih rajnikovih prijateljev in častilcev od blizu in daleč dne 5. julija po pogrebu, ki je bil vreden največjega sodobnega Slovenca, pokopali na ljubljanskem pokopališču.

Delo

S tem kratkim pregledom ne moremo zajeti vsega dela velikega škofa Jegliča, kaj šele ga oceniti. Samo nekaj glavnih stvari si pokličemo v spomin. Za velikansko življenjsko delo se je Jeglič pripravil s temeljito in obsežno izobrazbo, se vse življenje v nji neumorno spopolnjeval, ves svoj čas, kar mu ga ni vzelo vodstvo škofije, vztrajno študiral, bral in molil. Prav nobena slovenska knjiga ne časopis ni izšel, da ga on ne bi opazil in presodil. Bil je tudi telesno tako čvrst, da si je smel pritrgovati spanje, njegova energična volja pa ga je gnala, da je hotel vse vedeti, toku časa neprestano slediti in ga z vsemi lepimi in možnimi sredstvi usmerjati v časni in večni blagor vernikov. Bil je rojen voditelj, vladar, pravi knez po duhu. Veliko znanje, pronicavo spoznavanje, sveti nameni iz ljubečega srca do vseh vernikov, popolna samopozaba, po Bogu usmerjen duh in ne uklonljiv pogum, te latnosti so ga predvsem usposabljele za verskega in narodnega voditelja.

V prvi vrsti je bil Jeglič kajpada verski voditelj, saj je kot škof prevzel nalogo, da vse sebi zaupane pripelje do večne sreče. Skrb za zveličanje duš ga je gnala dr. Stadlerju na pomoč. In koliko je tukaj poleg napornega dušnopastirskega dela napisal! Ista skrb in vnema pa mu je že pred tem potisnila pero v roke, da je Slovincem, preprostim in izobraženim, napisal do 40 člankov in povesti. V 16 letih pri Hrvatih je napisal 63 člankov in 6 knjig v hrvaščini, enega v nemščini, dva v latinščini. Med knjigami je Vzgojeslovje za učitelje, prevod dr. Stadlerjevega molitvenika Ljubimo Jezusa Kristusa, pa prevod 4 knjig Razmotrivanj o evangeliju. In ko je bil slovenski škof: že v prvih 20 letih škofovanja naštejemo 66 člankov, med njimi 7 latinskih, ter 63 knjig in pastirskih poslanic!

Ker je ljubil mladino, saj je narodova nada, je staršem dal knjigo Pouk o vzgoji. Da bi fante ohranil dobre in verne, jih je poučeval v Obrambi vere in Življenju po veri. Dekletom je sestavil knjigo Krščansko življenje. Izobražencem in preprostim je poklonil opis življenja in dela Jezusovega v knjigi Mesija, ki jo imenujejo njegovo najtehtnejše delo. Duhovnikom je razložil premišljevanje psalmov v 7 knjigah, jim dajal navodila in odredbe v 3 Sinodah ali sklepih duhovskih zborovanj. In vsem Slovencem je v knjigah Na noge v sveti boj! napisal apologetiko, dogmatiko in etiko. Kdo pa bi mogel naštet, kolikokrat je ljudem pridigal, govoril, na shodih, jih zasebno bodril!

Kaj je Jeglič dal dijakom? Prvo slovensko gimnazijo, ki jo je l. 1905. odprl v Št. Vidu z imenom Zavod sv. Stanislava, a se je moral zanj dolgo in žilavo boriti s tedanjo avstrijsko vlado. In ob petindvajsetletnici je dijakom povedal: „Vedno sem prosil Boga, naj mi da priložnost, da bom mogel veliko delati, prosil ga pa tudi, naj mi da moči, da bom delo zmagal. Nevarnih in težkih del sem se lotil. Zavod, moja ljubezen, dosti bolečin, pa tudi veselja sem imel z njim. Zavod stoji, zidali so ga duhovniki in slovensko ljudstvo in nihče drugi. Bog mu je dal uspehov, da je eden najboljših zavodov. Ljubezen do Boga, do Cerkve in do naroda naj bo v vaših dušah, čista! Kadar boste duhovniki ali kulturni delavci, iščite ljubezni in pomoči v Mariji in presveti Evharistiji!“ To gimnazijo je v prvih 25 letih obiskovalo 6876 dijakov in naredilo veliko maturo 454! Škof je moral poskrbeti za potrebne šolske knjige v slovenščini, saj je tedaj vsa višja gimnazija imela ves pouk v nemščini! Tako smo dobili tudi krasen grško-slovenski slovar, latinsko-slovenski slovar pa se je začel tiskati, a se ni dovršil; samo za tega je škof žrtvoval nad 400.000 din.

Škof Jeglič je začel škofijski list izdajati v slovenščini takoj ob svojem nastopu. Vernikom je vsako leto pošiljal pastirske liste, ki v njih obravnava prav tedaj važna verska in нравna vprašanja. Priporočal je ljudske misijone ali duhovne vaje, da so se mogle župnije duhovno pomlajati; pospeševal je Marijine družbe za vse stanove, saj je sebi in vernikom izbral geslo: po Mariji k Jezusu; uvedel je po vsej škofiji redno češčenje sv. Rešnjega Telesa, da bi se zavedali božje ljubezni do nas; na štirih katoliških shodih je bil duša vsega dela za verski, нравni in gospodarski prerod Slovencev po božjih načelih.

Ker je vedel, da samo kulturni narod more kljubovati vsem nevarnostim časovnih tokov, se je z vso svojo oblastjo zavzemal za prosvetna društva, ki jih je začel uvajati dr. Janez Krek, zanje bodril in navduševal ter jih varoval, da ne zaidejo na napačna pota. Da ljudstvu gospodarsko pomaga, je priporočal Krekovo ustanavljanje hranilnic. In ko je šlo za to, da se Slovenci osamosvojimo tudi politično, je bil škof Jeglič prvi, ki je zbral okoli sebe zastopnike vseh strank in jih pridobil, da so za njim podpisali majsko deklaracijo 1917, čeprav je vedel, da se s tem za vselej hudo zameri avstrijski vladi, in se tudi je. Blagor naroda mu je bil nad vse!

Nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič je bil torej res vsem vse: duhovnikom, otrokom, fantom, dekletom, staršem, preprostim in izobražencem; bil je pravi pastor animarum, pravi knez svojega ljudstva in škof njegovih duš, ki misli na celega človeka, na vse njegove duhovne in gmotne potrebe in vse njegovo življenje s krepko in modro očetovsko roko usmerja proti cilju vsega stvarstva — k Bogu.

Janko Mlakar:

Spomini Predzadnja skušnja.

Na stara leta sem se vrgel na dramatiko. Pišem igre, jih režiram, in če je sila, nastopam tudi na odru, vse to pa le zato, ker sem planinec.

Morebiti se bo ta ali oni zavzel, češ, kaj ima pa planinstvo z dramatiko opraviti; pa je tako, vsaj pri meni. Če bi ne bil že v mladih letih hodil po gorah in pisal v „Pl. vestnik“, bi se danes ne ukvarjal z igrami. Kdor bo naslednja poglavja pazljivo prebral, mi bo gotovo pritrdil, da je moje udejstvovanje na planinskem polju vzrok, da sem se zapisal „božici Taliji“ na žive in mrtve.

Ko sem dobil službo mestnega kateheta, sem bil prepričan, da je moja „karijera“ na svetu končana.

„Nekako tja do šestdesetega leta bom učil, potem bom pa stopil kot doslužen katehet v pokoj ter delal starost,“ tako sem si mislil in zadovoljno hodil vsak dan dvakrat po Starem trgu v šolo.

Toda jaz sem obračal, ravnatelj Macher je pa obrnil.

Ker sem bil na glasu kot navdušen „hribolazec“, so me kmalu potem, ko sem prišel iz Postojne, izvolili v odbor SPD. Tako sem se seznanil s takratnim blagajnikom Macherjem, kar je bilo odločilno za vse moje poznejše življenje. On me je namreč pregovoril, da sem predsedal z osemrazrednice pri Sv. Jakobu na mestni dekliški licej.

Za boljše ljubljanske, pa tudi podeželske kroge so ustanovili l. 1896. trirazredno višjo dekliško šolo. Tam naj bi dobivale deklice oziroma gospodične, ki si izvolijo sedmi zakrament za najbližji cilj, potrebno izobrazbo, pa ne za dolžnosti, ki jih nalaga zakonski stan, marveč da bi pozneje kot boljše zakonske polovice lahko vstopile v krog takozvanih narodnih dam.

Ker je pa za primeroma veliko število absolviranih „višjih deklic“ nedostajalo primernih ženinov, so višji dekliški šoli dodali še pedagoški tečaj. Tu so se pripravljale za maturo, ki so jo potem delale na državnem učiteljsku. Tako so se lažje preskrbele za življenje, če ne z mozem, pa z učiteljsko službo.

Višje dekliške šole so pa prišle polagoma iz mode, začeli pa so se uveljavljati šestrazredni liceji. Zato so se mestni očetje domislili, da bi si lahko tudi Ljubljana nekaj takega omislila. Obsodili so višjo dekliško šolo na postopno izhiranje ter l. 1907. odprli prvi razred „mestnega dekliškega liceja“.

Vkljub veliki in pridni agitaciji za novo šolo so spravili skupaj samo 36 učenk. Bile so iz raznih šol in iz različnih razredov. Nekatere so imele samo predpisane štiri razrede, druge pet, nekaj jih je dovršilo celo šesti razred. Zato je bila to kaj pisana družba: veseli in brezskrbni otroci, ki so se še igrali s punčkami, in polodrasle „gospodične“, ki so bile že jako samozavestne, zlasti še, ker so jih profesorji vikali.

Tudi licej je bil sprva namenjen samo „cvetu ljubljanskih deklet“, pa se je takoj prvo leto njegovega obstoja pokazalo, da je tega „cveta“ premalo, da bi napolnil lepe prostorne učilnice novega poslopja nasproti policijskemu ravnateljstvu. Ljubljana je bila pač premajhna, da bi bila založila šestrazreden zavod s samimi takimi deklicami, ki so čakale v šoli za močitev potrebne starosti. Zato so kmalu odprli licej tudi širšim slojem. Posledice niso izostale. Zavod je kmalu tako zrastel, da so mu postali prostori pretesni, in mestni očetje so morali zopet seči v žep (pa ne v svojega) ter podaljšati poslopje.

Z višjo dekliško šolo in poznejšim licejem so bila zamašena usta tistim, ki so vedno tožili, da se premalo stori za žensko izobrazbo. Deklice so dobile v njih skozi in skozi moderno vzgojo. Če so se pa zadostno pripravile za zakonski stan ali kak drug poklic, je bilo pa veliko vprašanje.

Znana češka pisateljica Božena Nêmcova piše o moderni dekliški vzgoji takole: „Moderno vzgojena deklica pozna mnogo stvari, a sebe ne pozna.“¹⁾

Jaz sem dekletom to vedno trobil in jim še danes, pa mislim, da dosti ne pomaga. Pa pustimo Boženo govoriti!

„Ve mnogo (namreč moderna deklica), a ne ve, kaj je podlaga pravi sreči. Moderna deklica iz takozvanih boljših krogov, pa tudi hčerka preprostega obrtnika, ki je vzgojena v modernem duhu, ni za moža brez premoženja. Seznanila se je z raznimi potrebami, ki brez

¹⁾ Iz „Skrbite za vzgojo svojih hčera!“ M. Wessnerjeva II. izvestje mestnega dekliškega liceja, 1908-09.

njih ne more živeti; hrepeni po veselju med svetom, le v tem išče svoje sreče. In če je ne najde, se čuti nesrečno. V njeni duši se zbudi ona strast, ki uporablja vsako sredstvo v dosego posvetnega uživanja. Glava ji je napolnjena z brezkoristnim firlefancem, srce je prazna celica, ki so iz nje trotje izsrkali med. Kraljica bi hotela biti, vloga delavk ji ne ugaja.“

To podpišem z obema rokama. Kar naprej piše, pa ne.

„To je žalostno dejstvo, a temu niso krive ženske same; to je prekletstvo, ki ga zagreše moški nasproti ženski s tem, da ji ne dovolijo vstopa v svetišče višje izobrazbe.“

Velecenjena gospa Božena! Ta pa ni res, in morda ste sami prišli že do spoznanja, da ste se tu malce urezali.

Danes je ženski odprt vstop tudi v „svetišče višje izobrazbe“, na univerzo in drugam, kjer se oddaja učenost na metre, pa je zato današnja moderno vzgojena deklica kaj boljša? Ali so „višje izobražene“ ženske boljše žene, boljše matere, boljše pedagoginje?

Ne, in desetkrat ne!

In zakaj?

Ker se izobrazuje samo razum, medtem ko je današnjemu svetu srce zgolj mišica, ki naj se kvečjemu „trenira“, da usposobi dekle za sportno udejstvovanje.

Neki profesor je rekel deklicam pri matematiki, da je „neumnost najlepša ženska čednost.“

V nekem oziru je imel prav. Poznal sem deklice, ki so bile v svoji nedolžni priprostosti prav prikupljive, nasprotno je bila pa marsikatera nadarjena in marljiva včasih v svoji nadutosti kar zoprna.

Jaz bi odsvetoval vsakemu fantu, ki nima mature, iskati nevesto v vrstah abiturijentk ali celo akademično izobraženih. Zgodi se mu lahko, da bo dobil pri vsaki priliki očitek v glavo, da nima mature, oziroma akademične izobrazbe.

Vzporedno z licejem je nalašč zato ustanovljeno društvo „Mladika“ začelo z internatom in zasebno ljudsko šolo.

Oba zavoda sta bila ustanovljena kot nekaj protiutež popolnoma nemškemu Huthovemu izobraževališču in uršulinkam, ki so vzdrževale notranjo osemrazrednico in jako dobro obiskan konvikt. Mislim pa, da konkurenca ni bila preveč huda.

Ker „Mladika“ ni bila kos svoji veliki in dragi nalogi, so mestni očetje tudi ljudsko šolo in internat prevzeli na svoja ramena, oziroma na ramena ljubljanskih davkoplačevalcev.

Na višji dekliški šoli je poučeval verouk dr. Muhovec. Držal je dekleta trdo kakor svoje fante na gimnaziji za Vodnikom. Če je katera klepetala, jo je poklical pred šolsko tablo in ji rekel: „No, sedaj se pa sramujte!“ Ko se je kake četrte ure sramovala, jo je pa zopet pustil v klopi.

Tega „sramovanja“ so se „višje deklice“ jako bale, zlasti še, ker je navadno imelo za posledico ne preveč prijeten razgovor z nadzorovalno damo gospo Wessnerjevo. Ti pomenki so tako blagodejno vplivali, da so bile vedno bolj redke tiste ure, ko se je kakšna

„nedolžna“ deklica „sramovala“ poleg katedra, za katerim je sedela mogočna postava doktorja Muhovca.

Dekleta so večinoma na nadzorovano damo nekako „od zgoraj dol“ gledale. Gospa Wessner je namreč bolj majhne postave. Bale so se je pa kakor popra. Tako je vzdrževala v lepi slogi z ravnateljem dr. Požarjem na šoli vzorno disciplino.

Ko se je pa odprl licej, je dr. Požar prepustil vodstvo obeh teh zavodov mlajšim rokam svojega tovariša profesorja Macherja. In tako je prišlo, da me je moj tovariš v odboru SPD in novi licejski ravnatelj po neki seji vprašal, če bi sprejel nekaj ur na višji dekliški šoli, ker bi se dr. Muhovec rad rešil tega posla.

Mene ni posebno veselilo podučevati razvajene višje deklice, zlasti še, ker ni bilo javno mnenje o njih najboljše. Ljudje so jih namreč precej opravljali, še bolj pa — kakor sem se pozneje sam prepričal — obrekovali. Sicer sem bil pa na osemrazrednici pri Sv. Jakobu, kjer sem se jako dobro počutil, z učnimi urami dobro založen, da mi ni dosti časa preostajalo. Mislim, da sem jih imel 28.

Takrat je nadzoroval na ljudskih šolah verouk dr. Karlin, poznejši tržaški škof. Vršil je svoj posel tako vestno, da si je med nadzorovanjem zapisaval svoje opombe kar sproti v beležnico. To so seveda otroci zapazili ter po svoje razlagali. Tako je neki paglavec na Grabnu zašepetal svojemu sosedu: „Glej ga no, kako kateheta fuksa!“

Macher je bil kot škofjeloški rojak znan s Karlinom. Ker sem se izgovarjal, češ da morebiti ne bo nadzornik zadovoljen, če bi prevzel še na kaki drugi šoli verouk, je šel k njemu in oba sta sklenila, ne da bi mene kaj vprašala, da me na vsak način spravita na licej za kateheta.

Dr. Karlin mi je kar nekako ukazal, da moram tekom enega leta narediti skušnjo za verouk na srednjih šolah. Sprva nisem hotel o tem nič slišati. Ker mi pa ni dal miru ter me je celo na ulici, kadar me je srečal, povpraševal, kako daleč sem že v študiju, sem se slednjič udal in se začel pripravljati.

Skušnja me je precej skrbela. Sicer sem trdno upal, da ne bom padel. Toda, če bi? Potem je bil moj trdni sklep, da se ne prikažem več v šolo. Rajši bi bil šel v zadnje hribe za kaplana. Sramoval bi se bil pred učiteljicami, ki bi me lahko imele za tepca, ki nič ne zna. In kako bi mogel še kaki deklici očitati, da se ni naučila? Lahko bi mi rekla: „Šaj se tudi vi niste. Če bi se bili, bi bili pa skušnjo naredili.“

„Ne,“ sem dejal pri neki priliki dr. Muhovcu, „če me vržejo pri skušnji, pojdem takoj v škofijo po dekret za kaplana, naj me pošljejo, kamor hočejo!“

Pa ni bilo treba iti. Po srečno prestani skušnji sem bil tako vesel kakor že dolgo ne. Šaj je bila zadnja v življenju. Ena me še čaka, pri kateri pa ne bom nič vprašan...

Parce mihi, Domine, in illa die!²⁾

²⁾ Gospod, tisti dan mi prizanesi!

(Dalje.)

Ritem in rima

Na stotine ljudi je, še več, ki jih kdaj srečamo, se seznanimo z njimi, a nam nekega dne nenadoma izginejo izpred oči, se za vedno izgubijo na široki cesti življenja. Še nekaj časa žive v spominu kot brleča lučka, a nato jih zagrne pozabljenje kot megla jesensko pokrajino.

Nikoli popolnoma. Megla pozabljenja ni nikdar tako gosta, da bi se kdaj vsaj za trenutek ne razredčila in pokazala obrise preteklosti. Iz kakega malenkostnega vzroka se prebudi spomin, pred oči vstanejo davni dogodki, ta ali oni znova oživljeni obraz se smehlja v svoji nekdANJI podobi.

Tako sem oni dan srečal starega uradnička s petelinjimi hlačami. Tedaj sem se v hipu spomnil na šestošolca — ime se mi je izgubilo — ki me je pred davnimi leti nekoč uvajal v skrivnosti ritma in rime. V tem trenutku mi kot živ stoji pred duševnimi očmi, isti kot nekdanj, s črnkastim, malce zabuhlim obrazom, s štrlečimi, na krtačo ostrženimi lasmi, ki so bili, kakor da leto in dan nosi kučmo. Isti malce zagrenjeni nasmeh na ustnicah, iste ne čisto odkrite oči. Ob spominu nanj me rahlo skeli v srcu. Kako je z njim? Kam je izginil?

Seznanila sva se bila — sedem let pred vojno — ko sva hodila h goriškim kapucinom na kosilo in večerjo. Takrat se mi je zdel zelo gosposki, toda če zdaj pomislim, je bila njegova obleka zelo izlizana, svetla na komolcih in na kolenih; temne, črtkaste hlače je bil že zelo urasel, nosil jih je „na pol droga“. Čizmi so mu bili hudo pošvedrani, brez peta, da je hodil zelo tiho, kakor da bi se prihuljeno plazil. Le srajca mu je bila vedno čista, pod vratom je nosil črnega metulja.

Pri naši mizi je bil najstarejši, zato so ga določili za „stoloravnateljca“, molil je naprej pred jedjo in po jedi, pazil na red in delil ostanke, ki so prihajali iz kapucinske kuhinje. Bil je strastne naravi, pristranski, ljudi je ostro ločil v prijatelje in sovražnike, zato ga je večina omizja mrzila. Proti meni nikoli ni bil krivičen, prav nasprotno; zdi se mi, da se je v svoji osamljenosti, ki jo je grenko občutil, naslonil name. Priznam, da sem se ga sprva nekako bal; kadarkoli me je ošinil njegov mračni pogled izpod visokega čela in košatih obrvi, sem se nehoté stresnil, četudi mi nikoli ni rekel trde besede.

Nekoč sem prinesel s seboj številko „Vrtca“; vzel mi jo je iz rok in listal po nji. Ne vem, ali so me izdajale oči ali je drugače uganil, da me je vprašal:

„Katera pesem je tvoja?“

Bil sem presenečen. Kdo bi vedel, kaj je bilo v tistem trenutku večje, sramovanje ali ponos, da sem imel natisnjeno svojo prvo pesem. Kri mi je udarila v lica, srcé mi je burno razbijalo. Svojega prvenca bi bil najrajši zatajil, a je zmagala ničemnurnost.

Saj ne vem več, kakšna pesem je to bila, ali je opevala pomlad ali zimo, prvi sneg ali prve hlače. Če bi jo danes zagledal, bi je go-

tovo več ne spoznal... Šestošolec je bral, nategnil obraz in se zamislil. S pridržano sapo sem strmel vanj.

„Že, že,“ je zamomljal in tlesknil s prsti. „Toda ritem, ritem... Tudi rime niso čiste...“

O, moj Bog! Vroč val mi je šel po telesu. Ritem? Rima? Dve besedi, ki sem jih slišal prvič v življenju. Bilo je komaj nekaj mesecev, odkar sem bil zapustil ljudsko šolo. Da se morajo besede na koncu verzov nekako ujemati, to sem uganil, to je bila vsa moja pesniška učenost. S sramovanjem, skoraj s solzami v očeh sem priznal svojo nevednost.

„Ti ne veš, kaj je ritem in rima? Nikoli nisi slišal, kaj je jamb, trohej? Pa zлагаš pesmi?“

Saj se mi ni rogal, le čudil se je. Še nikoli se nisem čutil tako majhnega, ves omotičen sem ga spremljal na breg Soče. V zimskem soncu, ki je prijetno prigrevalo, sva počenila za golo grmovje na suho travo; v zapisnik, ki ga je držal na kolenih, mi je risal črte in polkrožce, znamenja, ki so mi bila bolj tuja kot algebra. Skandiral mi je Prešernove in Gregorčičeve verze. Neutrudno, s strastjo me je uvažal v skrivnost ritma in rime.

Poslušal sem, da sem pozabil dihati; bil sem hvaležen, začuden, očaran in razočaran, nikakor ne preveč vesel. Pred to teorijo se je moj pesniški polet, moja prva pesem na mah zrušila v nič. Pokrustova postelja mojih zelenih čustev in misli, ki me je za nekaj časa zvezala in ohromela moj pesniški polet. Ali res mora biti vse to? Prešeren in Gregorčič sta živo pričevala, da ima šestošolec prav, nisem mogel ugovarjati. Obupno sem sklanjal glavo, kakor da stojim pred nepremostljivo zapreko in se za zmeraj poslavljam od pesništva.

S tistim dnem sva si postala nerazdružljiva tovariša. Vse proste ure sva tiščala vkup. S takim spoštovanjem in občudovanjem nisem nikoli gledal katerega svojih učiteljev. Četudi sem venomer tiščal vanj, se me ni naveličal. Jasno je bilo, da mu je vseč vloga mojega duševnega voditelja.

To je trajalo le do prve pomladi, potem se je nenadoma ves spremenil. Že prej mračen in odljuden, je postal le še mračnejši in odljudnejši. Večkrat je izostal od kosila in večerje, a nato se je nenadoma zopet prikazal, kakor da ga je prignala lakota. Bil je bolešno razdražljiv, kričal je in mlajšim delil zaušnice. To je le podpihovalo mržnjo do njega. V njegovi odsotnosti so govorili, da je bil izključen iz šole — vzroka nikoli nisem izvedel — in da ga bodo vsak čas tudi kapucini postavili pred vrata.

Verjel sem, da bo res tako. Pri tem mi je bilo strašno grenko in me je čudno potrla... Na Krasu nekje mu je med sivimi skalami, med borovci in brinjem živela mati, ki se je noč in dan ubijala, da mu je lahko plačevala sobico, živela od edinega upanja, da bo kdaj imela „gospoda“. Kako naj stopi pred njo in ji vse pove? Takrat tega nisem do dna razumel, le slutil sem podmolklo, da so mu spodrezane korenine. Plaho, sožalno sem ga pogledoval, ki je bil postal tudi do mene nekam nestrpen in zadirčen. Kadar se je tega zavedel, se je v zadregi

nasmehnil. Nisem mu zameril, le bridko mi je bilo. Včasih je še zmeraj šel z menoj, a bolj iz navade in potrebe po družini; vso pot je molčal, obraz se mu je nategoval v bridek izraz, zdaj pa zdaj je zaškrtal z zobmi.

Nekoč sem ga vprašal:

„Ali ne hodiš več v šolo?“

Premeril me je s takim pogledom, da sem se ves zdrznil pred njim.

„Šola ni mati vseh modrosti,“ mi je odgovoril s filozofskim izrekom in zamahnil z roko.

In sva molčala.

Slednjič ga ni bilo več h kapucinom, sedel sem na njegovo mesto. Nisem vpraševal, ali so ga odslovili ali je sam izostal. Vrsto dni sem se zaman oziral na ulicah, da bi ga kje zagledal. Bilo mi je, kakor da je nastala neka praznота v mojem življenju.

Čez teden ali dva sem ga zagledal. Z rokami v žepih je slonel ob kostanju, ki je pravkar zelenel. Bil je zanemarjen, neostrižen, lica so mu bila upala, blede, oči so mu bile zlezle nekam globoko pod čelo. Ko sem prišel vstric njega, se mi je trudno nasmehnil in odšel z menoj. Dolgo je molčal.

„Kaj pravijo pri kapucinih?“ me je slednjič vprašal.

„Nič. Kaj naj pravijo?“

„O meni,“ je rekel razdraženo. „O meni če kaj govorijo?“

„Nič, da bi vedel.“

Res niso govorili. Nihče več ga ni omenjal, bil je že pozabljen.

Ošinil me je po strani, kakor da mi prav ne verjame, a je molčal.

Z grenkimi občutki v srcu sem mu strmel v upala lica, v namršeno čelo, v lase, ki so bili že predolgi, da bi mu štrleli kvišku, ampak so mu pijani padali na vse strani. Nisem se mogel načuditi njegovi spremembi. Kadar je človek mlad, le redko misli dlje kot za ped od nosa. Ko sem nenadoma zaslutil, da ga je tako spremenil glad, da morda že dolgo ni jedel, sem bil kot olesenel od prepadenosti nad tem spoznanjem.

„Kam hodiš na hrano?“ sem ga vprašal. „Ali kaj ješ?“

Obstal je in me ostro premeril z užaljenim pogledom.

„Zakaj te to zanima?“

„Tako,“ sem se zmedel. „Ako si lačen... sem mislil... bi ti lahko dal kruha...“

In že sem segel v žep in vlekel na dan kos trdega koruznega kruha, ki nam ga je vsak opoldan in večer rezal pater Sabas.

Kri mu je udarila v poblede lica.

„Nisem lačen,“ je govoril razdraženo, da se je zaletel z glasom. „Jaz ničesar ne potrebujem... Od tebe ne bom jemal kruha... Če me ne maraš, saj bi se me lahko drugače iznebil...“

Od razburjenja mu je vzelo besedo. Brada se mu je tresla, kakor da s silo zadržuje jok. Pričakoval sem, da me bo udaril, a se je nenadoma okrenil in brez slovesa odšel po drevoredu. Noge so mu omahovale, ni se ozrl.

Presenečen, zadet do dna duše, brez sape sem bolščal za njim, ki

je izginil za ovinkom. Ali sem mu res storil krivico? Bil je preponosen, da bi priznal glad in vzel kruh. Poleg tega je bil bolan... Tako težkega srca se še nikoli nisem vračal domov.

Naslednje dni ga nisem več srečal, tudi ne naslednje tedne in mesece. Nisem ga pozabil, toda bil sem prepričan, da ga nikoli več ne bom videl... Leto pozneje sem ga srečal v Trstu. Poletnega popoldneva, ko se je sonce žgoče upiralo na morje in na hiše, sem stopil v cerkev svetega Antona in sem ga zagledal med vrati. Veselo se mi je nasmehnil in mi toplo stisnil roko.

Bil je zopet tak kot nekdanj, ista ovalna lica in pokoncu štrleči lasje. Ni več nosil petelinjih hlač, siva obleka mu je bila umerjena po telesu, a zavaljena, kakor da je nikoli ne sleče. Bela srajca, a pod vratom črni metulj.

Ob prekopu, kjer so se na umazani vodi zibale barke, sva kupila melono. Razrezala sva jo na praznem vozu, ki je stal ob hišah, in jo jedla. Venomer sem ga opazoval, ki se mi je zdel nekam veder, skoraj hudomušen.

„Kaj pa ti?“ sem ga vprašal. „Ali zopet hodiš v šolo?“

Žganil je z rameni, grizel rdeče meso melone in pljuval pečke na tla. Ni maral govoriti o tem. Nisem več silil vanj.

„Ali še zлагаš pesmi?“ me je vprašal.

„Še.“

„Brez ritma?“

„Včasih,“ sem se nehoté zasmel. „Saj to je moderno.“

Zasmel se je tudi on. Pojedla sva melono, obrisal je nožič, ga zaprl in vtaknil v žep.

„Le zlagaj pesmi,“ mi je pomežiknil. „Tudi če so brez ritma,“ se je znova zasmel in pogledal na hiše. „Ta vročina, da kar kuha! Po tej meloni se bom potil...“

Dal mi je potno roko, tako sva se poslednjič ločila. Odšel je proti morju, izginil na pomolu, v soncu, ki se je žarko odbijalo od valov.

Nikoli več ga nisem videl ne slišal o njem.

Karintiofil:

Enainpetdeset občin

Ob obletnici koroškega glasovanja.

I.

Dne 10. oktobra 1920. je bilo na Koroškem ljudsko glasovanje v I. glasovalnem ozemlju ali pasu A. Vse glasovalno ozemlje je segalo do Vrha Osojskih Tur nad Vrbskim jezerom, do vrha Sv. Helene ali Magdalenske gore nad Celovško ravnino oz. nad Gosposvetskim poljem in do vrha Svinje planine za Velikovcem. Prvo glasovalno ozemlje je segalo do Vrbskega jezera, do potoka, ki teče iz Vrbskega jezera in se pri Žrelcu izliva v Gline, nato do Gline, Krke in do vrha Svinje planine. Drugo glasovalno ozemlje je obsegalo Celovec in slovensko celovško okolico tja do Krke ter slovensko ozemlje severno od Vrbskega jezera.

Slovenci smo zahtevali pa razsulu stare avstro-ogrske monarhije vse slovensko

ozemlje na Koroškem zase in sicer brez glasovanja in to po vsej pravici. Stara država je razpadla, nastale so nove, narodne države. Tudi sedanja Avstrija je nova nemška država, ki je kot taka mogla zase terjati samo po Nemcih strnjeno naseljena ozemlja.

Nastala je Jugoslavija, narodna država Srbov, Hrvatov in Slovencev. Kot narodna država Slovencev je terjala Jugoslavija slovensko ozemlje na Koroškem zase. Po vsej pravici! Dve besedi sta označevali tedanje stremljenje Slovencev: Osvobodjenje in zedinjenje! Osvobodjenje izpod tujskega jarma in združenje z brati po krvi in jeziku! Padejo naj stare deželne meje in uresniči naj se stari sen Slovencev, ki se je neprestano pojavljal od l. 1848. dalje in o katerem je tako lepo pel Gregorčič v pesmi „Naš narodni dom“. Uresniči naj se tudi za Slovence beseda sv. pisma: „Kar je Bog združil, naj človek ne loči!“ Bog nas je združil z vezmi krvi in jezika, zakaj naj nas ločijo umetno postavljene meje?

Svoboden razvoj tudi slovenskemu narodu v svobodni Jugoslaviji! Svobodno sonce naj zasije tudi slovenskim Korotancem! Svoboda in združenje!

Kako upravičene so bile slovenske zahteve! In v smislu teh zahtev so zahtevali Slovenci, naj se postavijo meje na Koroškem vrh Dobrača, vrh Osojskih Tur nad Vrbskim jezerom, vrh Sv. Helene ali Magdalenske gore in vrh Svinje planine. Tudi te gore je Bog postavil, ne samo Karavanke!

A prišlo je drugače. Na mirovni konferenci v Parizu so zapadni del slovenskega ozemlja na Koroškem, to je slovensko Zilsko dolino — do Brda je Zilska dolina slovenska — ter slovensko beljaško okolico brez glasovanja prisodili nemški državi Avstriji. Za zgoraj označeno ozemlje pa so določili plebiscit.

V I. glasovalnem ozemlju je glasovalo 51 občin. Glasovalne občine: Loče, Na Dravi in Žrelec na meji glasovalnega pasa A so bile samo deli večjih upravnih občin. Loče so župnija pod Jeko (tako na Koroškem pravijo Kepi) pri Baškem jezeru in so del velike občine Bekštanj; poleg Loč spadata v občino Bekštanj še župnije Šteben in Brnca. Vse tri župnije — Loče, Šteben, Brnca — so slovenske. Bekštanj je nastalo iz Finckenstein, grad na pobočju Karavank med Baškim jezerom, zdaj razvalinā. Glasovalna občina Na Dravi je bila del občine Marija na Zili. Marija na Zili je tudi župnija, kjer je več let župnikoval pisatelj Ksaver Meško. Glasovalna občina Žrelec, uro hoda zapadno od Celovca, je bila del politične občine Žrelec. Žrelec je tudi župnija. Do plebiscita je župnikoval

Šmihel pri Pliberku.

Dobniško jezero pod Jeko v Zg. Rožu.

Velikovec.

ondi dr. Janko Arnejc; v cerkvi je bilo vse slovensko: petje, pridiga in molitve. Po plebiscitu so prišli v Žrelec nemški duhovniki, vrgli so slovenščino iz cerkve in iz kateheze v šoli in župnija se brzo ponemčuje. Otroci ne znajo več slovenski.

Vsega skupaj je bilo oddanih pri ljudskem glasovanju 10. oktobra 1920. za Jugoslavijo 15.279 glasov ali 40.96%, za Avstrijo pa 22.025 glasov ali 59.04%. Za Avstrijo je bilo oddanih 6.746 glasov več nego za Jugoslavijo. Propadli

smo, bili smo poraženi. Nemci so se veselili, Slovenci smo žalovali. Izgubili smo lep kos naše, slovenske zemlje.

Krivica je bila, da se je za slovensko ozemlje na Koroškem določilo glasovanje. Ponemčevalna šola nam je pojaničarila ljudstvo. Ko je bil l. 1870. v bližini Vrbe pri Vrbskem jezeru velik tabor, ki se ga je udeležilo 10.000 Slovencev, tedaj je to ljudstvo enoglasno terjalo Zedinjeno Slovenijo. Padejo naj umetno postavljene deželne meje, vse slovensko ozemlje naj tvori eno upravno enoto. Združijo naj se vsi Slovenci. Tako so terjali na taboru 50 let pred plebiscitom. V ljudeh je prevladoval še zdrav, nepokvarjen naraven čut: bratje smo vsi Slovenci, organična celota, živ organizem, eno narodno telo. Skupaj naj bo, kar je Bog združil.

Potem pa je prišlo delo ponemčevalne šole. Ta šola, slovenstvu skoz in skoz sovražna, je vzgajala slovensko deco v nemškem duhu. Zločinsko delo! Usiljen a je bila ta nemška šola Slovincem na Koroškem, Slovenci so protestirali proti njej z vsemi silami, a vse ni nič pomagalo. Hoteli so Koroško ponemčiti in niso odnehali od nemške šole.

Poteklo je 50 let in uspelo jim je zastrupiti naš slovenski rod na Koroškem z narodno brezbriznostjo in z nemškim duhom. 50 let je pripravljala nemška šola nemško zmago pri plebiscitu 10. oktobra 1920. Brez te šole — pojaničarjevalnice bi Nemci 10. oktobra 1920. nikoli ne bili zmagali. 10. oktobra 1920. je slavila zmago koroška ponemčevalna šola!

Propadli smo, bili smo premagani...

Naš boj za Koroško je pravičen, to lahko z mirno vestjo rečemo in s polnim prepričanjem. Propadla je naša pravična stvar, nasilje in krivica sta zmagali, kajti nemška zmaga 10. oktobra 1920. sloni na nasilju, na nasilju Slovincem usiljene ponemčevalne šole! To je dejstvo.

Ko zdaj mislimo na 10. oktober 1920, lahko rečemo z Gregorčičem:

Pravico v grob so devali,
ob grobu jaz sem stal...

II.

Južno od Drave je bilo za Jugoslavijo oddanih 10.405 glasov, za Avstrijo pa 10.083.

Osemnajst občin je imelo jugoslovansko večino. Katere so te občine? In kje ležijo? Slovenska Podjuna okrog Pliberka in slovenski Rož sta dala večino za Jugoslavijo. Libeliče, Žvabek, Blato, Bistrica - Šmihel, Globasnica; vse to ozemlje se drži kar skupaj. Potem velika občina Bela, ki od vseh strani obdaja Zelezno Kaplo. In slovenski Rož: Sele, Slovenji Plajberg ali Svinčnica, Svetna vas pri Borovljah, Bistrica v Rožu, onkraj Drave pa Bilčovs in Zgornja Vesca; dalje Št. Jakob v Rožu, Ledenice,

Klopinsko jezero.

Loče; onkraj Drave — med Dravo in Vrbskim jezerom — pa Logavas. Od Borovelj do Baškega jezera so občine kar strnjeno imele jugoslovansko večino. Osemnajsta občina z jugoslovansko večino so Radiše na Osojnici v bližini Celovca. Takoj za Radišami pride Šmarjeta v Rožu, kjer je bilo oddanih za Avstrijo 51% glasov, za Jugoslavijo pa 49%. V Hodišah pri Vrbskem jezeru za Avstrijo 52.6%, za Jugoslavijo 47.4%. V Škocjanu v Podjuni za Jugoslavijo 45.4%, za Avstrijo 54.6%.

Oglejmo si po vrsti občine, ki so dale večino glasov za Jugoslavijo.

1.) Sele nad Borovljami, za Jugoslavijo 511 glasov ali 96.8%, za Avstrijo 17 glasov ali 3.2%.

2.) Blato pri Pliberku, med Pliberkom in Dravo, za Jugoslavijo 650 glasov ali 85%, za Avstrijo 115 glasov ali 15%. V to občino spada župnija Vogrče pri Pliberku.

3.) Slovenji Plajberk ali Svinčnica. Tukaj so v pretekli dobi kopali svinčeno rudo. Občina se razprostira med Ljubeljem in Borovljami. Za J. 276 gl. ali 79.5%, za A. 71 gl. ali 20.5%.

4.) Bilčovs. Občina Bilčovs leži severno od Drave in tvori obenem z malo občino Zg. Vesca župnijo Bilčovs. Za J. 351 gl. ali 79.4%, za A. 86 gl. ali 20.6%.

5.) Bela pri Zel. Kapli, slovenska gorska občina ob sedanji jugoslovanski meji. Za J. 1029 gl. ali 78.5%, za A. 281. gl. ali 21.5%.

6.) Žvabek pri Pliberku. Za J. 185 gl. ali 75%, za A. 61 gl. ali 25%.

7.) Zg. Vesca. Za J. 159 gl. ali 68.8%, za A. 65 gl. ali 31.2%. Občina meji na občino Št. Jakob v Rožu.

8.) Svetnavas. Za J. 321 gl. ali 65.9%, za A. 166 gl. ali 34.1%. V to občino spadata župniji Kapla v Rožu in Št. Janž v Rožu.

9.) Bistrica v Podjuni. Za J. 653 gl. ali 64.7%, za A. 355 ali 35.3%. V to občino spada župnija Šmihel, rojstna občina škofa dr. Rožmana.

10.) Loče pri Baškem jezeru. Za J. 410 gl. ali 64.3%, za A. 227 gl. ali 35.7%.

11.) Ledenice med Št. Jakobom in Baškim jezerom. Za J. 527 gl. ali 58.4%, za A. 235 gl. ali 41.6%.

12.) Libeliče. Za J. 387 gl. ali 57%, za A. 290 gl. ali 42.9%. Vas Libeliče je zdaj v Jugoslaviji, državna meja gre par sto korakov za vasjo. V zameno za Libeliče so pa na levem bregu Drave potisnili mejo daleč doli proti Dravogradu.

13.) Logavas pri Vrbskem jezeru. Za J. 344 gl. ali 56.8%, za A. 262 gl. ali 43.2%. Tudi tukaj v bližini Vrbskega jezera živi še mnogo zavednih Slovencev.

14.) Bistrica v Rožu. Za J. 500 gl. ali 54.9%, za A. 410 gl. ali 45.1%. V tej občini leži župnija Sveče, rojstni kraj slavnih Einspielerjev.

15.) Libuče pri Pliberku. Za J. 584 gl. ali 54.9%, za A. 286 gl. ali 45.1%. Bistrica v R. in Libuče imata enake procentne številke.

16.) Št. Jakob v Rožu. Za J. 968 gl. ali 54.2%, za A. 816 gl. ali 45.8%. V tej občini stoji slovenska Narodna šola, ki so jo Slovenci na pobudo župnika Mateja Ražuna gradili s tolikimi žrtvami. Od plebiscita sem je Narodna šola zaprta. Nad Št. Jakobom je Področca, od koder vodi 8 km dolg železniški predor na Gorenjsko.

17.) Globasnica v Podjuni. Za J. 366 gl. ali 53.8%, za A. 314 gl. ali 46.2%.

18.) Radiše na Osojnici pri Celovcu. Za J. 188 gl. ali 51%, za A. 181 gl. ali 49%.

Ostalih 33 občin je dalo nad polovico glasov za Avstrijo. Klasičen zgled, kaj stori ponemčevalna šola, so Borovlje. Borovlje so bile 50 let pred plebiscitom še popolnoma slovenski trg. Pa so okrog l. 1870. vpeljali nemško šolo, štirirazredno za dečke in štirirazredno za deklice, poleg tega pa še nemško meščansko šolo, za male otroke pa nemški otroški vrtec. Ti nemški zavodi so nam ponemčili naše slovenske Borovlje. Pri plebiscitu je bilo oddanih v Borovljah za J. 486 gl. ali 27.5%, za A. pa 1235 gl. ali 72.5%. — Ali pa vzemimo Žel. Kaplo. Okrog l. 1870. so otroci na trgu še vse slovensko govorili. Pa so prišle nemške šole, danes govore otroci na trgu v Žel. Kapli nemško in ob plebiscitu je bilo oddanih za J. 181 gl. ali 32.2%, za A. pa 381 gl. ali 67.8%. Na podoben način putjučejejo slovensko deco v Pliberku in v Velikovcu nemški otroški vrtec, nemška osnovna šola, v Velikovcu poleg tega še nemška meščanska, ali kakor jo zdaj imenujejo, glavna šola. V Pliberku je bilo oddanih za J. 136 gl. ali 24.7%, za A. 414 gl. ali 75.3%. V Velikovcu za J. 299 gl. ali 16.5%, za A. 1424 gl. ali 83.5%.

Največ glasov za Jugoslavijo so dale naslednje občine (absolutno vzeto, številke v oklepaju pomenijo, koliko glasov je bilo v dotični občini oddanih za Avstrijo):

1.) Bela 1029 (281); 2.) Št. Jakob v R. 968 (816); 3.) Bistrica v P. 653 (355); 4.) Blato 650 (115); 5.) Sele 511 (17); 6.) Doberlavas 505 (985); 7.) Bistrica v R. 500 (410); 8.) Borovlje 468 (1255); 9.) Loče 410 (228).

Od 300 do 400 glasov za Jugoslavijo so dale občine: 10.) Libeliče 387 (290); 11.) Grebinj 380 (1290); 12.) Globasnica 366 (314); 13.) Važenberk 349 (1026); 14.) Libuče 348 (286); 15.) Logavas 344 (262); 16.) Bilčovs 331 (86); 17.) Ledenice 337 (235); 18.) Rikarjavas 327 (607); 19.) Svetnavas 321 (166); 20.) Žitaravas 317 (474); 21.) Podljubelj 315 (558); 22.) Vobre 310 (445).

Od 200 do 300 glasov so dale za Jugoslavijo občine: 23.) Škocjan v Podjuni 298 (358); 24.) Škófiče pri Vrbskem jezeru 286 (354); 25.) Ruda 285 (505); 26.) Šmarjeta v Rožu 279 (291); 27.) Slovenji Plajberk ali Svinčnica 276 (71); 28.) Hódiše pri Vrbskem jezeru 274 (304); 29.) Djekše na Svinji planini 273 (507); 30.) Kotmaravas nad Rožem 272 (449); 31.) Št. Peter na Vašinjah pri Velikovcu 251 (347); 32.) Velikovec 229 (1154); 33.) Medborovnica pri Borovljah 225 (315).

Od 100 do 200 glasov so dale za Jugoslavijo občine: 34.) Radiše na Osojnici 188 (181); 35.) Žvabek pri Pliberku 183 (61); 36.) Žel. Kapla 181 (318); 37.) Galicija v Podjuni 156 (391); 38.) Vetrinj pri Celovcu 152 (703); 39.) Žihpolje nad Rožem 142 (428); 40.) Na Dravi nad Baškim jezerom 141 (252); 41.) Zg. Vasca nad Rožem 139 (63); 42.) Pliberk 136 (414); Pokrče na Celovski ravnini 134 (574); 44.) Rožek v Zg. Rožu 128 (189); 45.)

Otok ob Vrbskem jezeru 116 (248); Grabštanj pri Celovcu 112 (852); 47.) Médgorje na Osojnici 106 (385).

Do 100 glasov so dale za Jugoslavijo občine: 48.) Žrelec pri Celovcu 80 (165); 49.) Labot 55 (717); 50.) Tinje 44 (269); 51.) Pustrica nad Láboško dolino 21 (654). — Pustrica, kakor že ime priča (nem.: Pustritz) prvotno slovenska naselbina, je že skoro docela ponemčena. Deloma slovenske so samo naselbine, ki so nagnjene proti Grebinju. V glasovalno ozemlje je prišla Pustrica bržkone zato, ker leži v okrajnem glavarstvu Velikovec.

Glasovalno ozemlje cona A je bilo razdeljeno v 4 okrožja: 1.) Rožek (za J. 2518 gl., za A. 1980 gl.); 2.) Borovlje (za J. 4981 gl., za A. 6427 gl.); 3.) Pliberk (za J. 5536 gl., za A. 5512 gl.); 4.) Velikovec (za J. 2444 gl., za A. 8506 gl.).

Jože Dular:

Študentje ob Krki

Zgodba iz osmošolskega življenja.

I.

Zgodnja jesen.

Novo mesto. V poznem pomladanskem soncu se sveti kapiteljska cerkev na nizkem hribcu; hiše, majhne in velike, bele in začrnele, so potresene ob njej in po bregu prav do zelene Krke. Onkraj reke šumi v Ragovem logu orumenel gozd, za njim so polja in še dalje valoviti grički, ki polagoma tonejo v nagubani črti Gorjancev.

Osmošolca Marko Bajec in Janez Zupanič stojita pri odprtem oknu v svoji učilnici. Oba sta Belokranjca, oba iz Semiča. Oba se zjutraj z vlakom vozita v šolo, oba se pozno zvečer vračata domov. Prijatelja iz mladih let. Vedno sta bila skupaj, čeprav sta njuni hiši vsaka na drugem koncu hriba, dobre pol ure vsaksebi. Skupaj sta delala sprejemni izpit, skupaj sta ga polomila v francoščini v četrtem razredu, skupaj sta ponavljala šesto gimnazijo in sedaj sta skupaj v zadnjem letu, v najvišjem gimnazijskem razredu, pred skokom čez zadnjo zapreko — maturo.

Toda matura je daleč. Pred njima leži novo, komaj začeto šolsko leto. Bogve, kaj jima bo prineslo? Ali bo tako pestro in čudovito, kot so bila vsa prejšnja leta?

Lani so dobili novega sošolca. Iz Ljubljane je prišel. Pa jim je povedal, kako je tam zgoraj. Čez tisoč študentov v velikem, temnem poslopju. Mrki obrazi, disciplina, profesorji ne poznajo šale in smeha in v odmorih se v lepem vremenu vrte v parih po dvorišču — kot lev v kletki. Vsako postajanje je prepovedano, o kajenju na straniščih skoraj ni govora, razrednica je na razpolago ob vsaki priliki. Tam ni tako ko tukaj, ko se v odmorih svobodno podiš po dvorišču, se zlekneš v travo,

če si truden, si takole neopazno sklatiš jabolka z direktorjevih dreves, greš takrat, ko se ti ne ljubi v šolo, na Trško goro, kjer dobiš za dva dinarja liter vina in v njem utopiš vse bridkosti šolskega življenja. Ne, vsega tega v Ljubljani ni! Tam tudi ni romantike, kot je v tem mestu, ki je še vedno tako, kot je bilo takrat, ko je po ozkih ulicah zamišljeno stopal Janez Trdina in je črnobradi Kette hodil vsako jutro prepisovat latinsko preparacijo k svojemu sošolcu pod Kapitljem. „Ha, tukaj je življenje, tukaj je romantika,“ je navadno pobožno vzdihnil Ljubljančan, „samo, če učenja ne bi bilo!“

Marko in Janez gledata skozi okno. Ostrolisti javori, ki rasto pred gimnazijo, šume v toplem vetru in otresajo z vej rjave plodove, ki se dolgo vrtinčijo po zraku in sedajo v travo onkraj ceste.

Janez se ozira na Gorjance. Za njimi sluti svojo ožjo domovino: Belo Krajino.

„Marko, hosta nad Semičem je že čisto orumenela. Mislim, da bo tudi kostanj že zrel.“

„Zakaj to praviš?“

„V nedeljo ga bova lahko pekla. Upam, da bo prišla tudi Jasna. Dopoldne sem govoril z njo. V nedeljo pojde v Semič obiskat svojo teto. Lahko jo povabiva, če hočeš?“

Marku je postalo pred prijateljem nerodno. Morda kaj sluti? Nemogoče. Saj je z Jasno zelo redko govoril. Ali je morda bral kako pesem, ki bi spominjala nanjo? Ali celo oni sonet z akrostihom, ki ga je posvetil njej? Ne, saj ni mogoče. Smejal bi se. Ne njegovi ljubezni, ampak verzom.

Jasna je hčerka sodnega svetnika in šestošolka povrhu. Pred tremi leti se je s starši preselila v Novo mesto. Ko jo je Marko prvič videl, je bila še skoraj otrok, a vendar ga je njena podoba takoj vsega prevzela. Prav neopazno je Jasna stopala proti njegovemu sreču, izbrala si je v njem najlepši kotiček in obmirovala. Marko jo je zaklenil v srce s sedmimi pečati molčečnosti, nikomur ni izdal ljubezni, niti njej niti svojemu prijatelju Janezu. In z njo vred je zaprl v srce sladko upanje, da bo ta tiha platonska ljubezen nekoč postala resnica.

Včasih ji je napisal kako pesem. Samemu sebi v tolažbo in njej v lep spomin. Vedel je, da je ne bo nikoli dobila v roke. Za nič ne bi pustil, da bi jo brala. Samo smejala bi se mu. Spomladi je nekoč napisal dve pesmi za društveno glasilo, pa so mu jih tovariši sijajno raztrgali. Od tedaj piše le zase.

Janez se je okrenil od okna.

„Jo povabiva? Mislim, da bo prišla, če ji porečem.“

„Zaradi mene, kakor hočeš,“ je navidez brezbrizno odvrnil Marko.

„Potem jo povabim sam. Spekel ji bom kostanja. Bo videla, kako znam hoditi zanj po kostanj v žerjavico.“

„Mislim, da ne bom imel posebnega dela,“ se je v hipu pokesal Marko. „Reci, da pridem tudi jaz. Oba jo povabiva!“

„Vsak zase.“

„Janez!“

„No, kaj? Vsak zase, sem rekel. Potem bo gotovo prišla. Ali jo pa ti povabi, če misliš, da bi jaz zinil kaj preveč ali premalo.“

„Bom,“ je kratko odvrnil Marko.

Pa se je skoraj pokesal. Čudno. Dvajsetletni fant, pa se je bal sedemnajstletne mladenke. Skoraj bi rad videl, da bi odbila povabilo. Kaj naj govori z njo v Janezovi družbi? Če bi bila sama? No, potem ji najbrž tudi ne bi ničesar povedal. In o pesmih in svoji ljubezni še najmanj.

Marko in Janez sta bila prijatelja. Resnična prijatelja, a vendar tako različna po značajih. Marko tih, molčeč, zaprt sam vase, se je izogibal sedanjosti in se vtapljal v preteklost. Zanimal se je za dolenjske gradove, za stare listine in kovance, starinske napise in letnice nad hišami, za nekdanje orodje in orožje, za orumenele nabožne knjige, pisane v bohoričici, skratka, za vse ono, kar je bilo bolj oddaljeno od sedanjosti. Sanjal je o onih lepih časih, ko še ni bilo železnice skozi Novo mesto, ko so študentje s palico v roki pripotovali s počitnic v mestne šole in so Čiči v ovčjih mehovih tvorili jesih po naši ljubi zemlji. Moralo je biti lepo takrat! Tako je mislil Marko.

Popolnoma drugačen pa je bil Janez, „Kar je bilo, je za vekomaj preč!“ je navadno z župančičevimi besedami odgovoril Marku, ki mu je na dolgo in široko razlagal romantične čase. „Če ne veš povedati nič boljšega, lahko molčiš! Pa se obledi v živalske kože in streljaj z lokom, če imaš veselje do tega. To bo še več kot romantika! Prazgodovina!“ mu je nekoč zabrusil. Od tedaj je Marko tudi svojo romantiko zaklenil v srce.

Pa tudi v šoli sta živela popolnoma različno življenje. Kar je enega zanimalo, prav gotovo ni drugega. Če je eden ljubil nemščino, je drugi imel več razumevanja za francoščino, če se je prvi nekoliko bolj razumel na matematične skrivnosti, je bil drugi tem večji revež v njih. Skratka: popolnoma različna značaja. Toda v enem sta bila edina. Niti Janez niti Marko se ni preveč navduševal za učenje. Čemu neki naj bi bila navdušena zanj? „Preveč učenja škodi zdravju,“ je večkrat resno dejal Janez. In Marko mu je sveto verjel. In sta se potrudila, da njuno zdravje ni bilo nikoli v nevarnosti.

Taka sta se spet znašla na pragu osmega razreda in sta upala, da se bo jima posrečilo narediti v enem letu še mnogo, mnogo neumnosti. Bila sta pač pred maturo. In pred tako važno in resno stvarjo, kot je matura, se mora študent vendar nekoliko razveseliti. Posebno, če mu profesorji to dovolijo. „Saj se vam še sanja ne, kako čudovito galerijo profesorskih tipov imate tukaj!“ je mnogokrat vzkliknil Ljubljčan. „Ljubljanski študentje so reveži v tem pogledu. Nihče ne skrbi za njihovo zabavo. Klaverno je, da bi človek od dolgega časa umrl. Tukaj pa - e, še ne zavedate se, kaj imate! Usta se ti raztegnejo v smeh, če jih samo vidiš, kaj šele, če jih poslušáš!“

In je imel prav. Galerija novomeških profesorjev je bila zares čudovita.

(Dalje.)

V Bohinec:

„Jesensko listje, ki so ga poteptali jezdecí...”

(Nekaj o severnoameriških Indijancih.)

Mnogi dijaki kaj radi berejo indijanske povesti. Z navdušenjem zasledujejo v njih romantična doživetja glavnih junakov, ki so bodisi beli v borbi s sovražnimi rdečkožci, bodisi rdečkožci, ki branijo rodno grudo zoper prodirajoče, zemlje in zlata lačne bele. Danes takih bojev z Indijanci že davno ni več, vsaj ne v pokrajinah, o katerih govorijo indijanske povesti. Severno Ameriko je preplavila evropska civilizacija in kultura in izrinila rdeče prebivalce, ki so nekdanj bili edini gospodarji velike zemljine med Atlantikom in Pacifikom.

Severnoameriški Indijanec iz plemena Sioux.
Foto E. L. Wischrd (The National Geographic Magazine 1927)

ker jim nudijo posebna, samo njim pridržana zemljišča, takozvane rezervacije, pogoje za dokaj miren razvoj, toda kake vidnejše vloge v Severni Ameriki ne bodo imeli nikdar več. Kajti po štetju iz l. 1950. je v vseh Združenih državah Severne Amerike samo še 244.000 Indijancev, torej še nekaj manj kot je tam Slovencev, ki so prišli čez veliko lužo kot izseljenci, da si poiščejo kruha po tovarnah in rudnikih! Kljub temu majhnemu številu pa zanimanje zanje po svetu ni zamrlo, ker gane tragedija njihovega propada pač vsakogar. Zato morda ne bo odveč, če tudi „Mentor“ spregovori o njihovih telesnih in življenjskih posebnostih, o njihovi kulturi in običajih pa o njihovih obupnih borbah za obstanek.

Indijanci so prišli v Ameriko najbrž iz vzhodne Azije, vendar si znanost glede tega vprašanja še ni povsem na jasnem. Veliki češki učenjak Aleš Hrdlička poudarja, da je treba iskati sorodnike Američanov vsekakor v Aziji, dasi danes še ni mogoče reči, ali so ti sorodniki doma v Sibiriji, v Tibetu ali na Malajskem otočju. Drugi, med njimi zlasti Pavel Ehrenreich, ki je proučeval plemena v Južni Ameriki, pravijo, da spominjajo Indijanci kljub neki podobnosti z Azijci prav izrazito na indoevropsko, torej na belo pleme, in da je

Nedogledne prerije ameriških nižin so se izpremenile pod plugom belega priseljenca v rodovitna polja; kjer so nekdaj gospodovali ameriški bizoni, se pasejo danes črede domačega goveda, konj in ovac; kjer so bili ob velikih pritokih Mississippija, „očeta vodâ“, širni, skoraj neprodorni gozdovi, stoje danes ogromna ameriška velemesta s pravokotno se križajočimi cestami in s tovarniškimi podjetji, ki se štejejo med največja na svetu. Rudniki, v katerih je Indijanec nekdaj iskal „nuggete“, zlate kepe in zrna, so v posesti belih, v posesti belih so premogovniki in petrolejska polja, bombažne plantaže in nasadi tobaka — vsa, vsa zemlja, ki je bila nekdaj last svobodoljubnih Indijancev, je danes v rokah njihovih nasprotnikov. Pa tudi nje same so uničili. Sicer trdijo, da njih število v zadnjih desetletjih nekoliko narašča,

pri marsikaterem rdečkožcu opaziti celó semitske vplive. Pred nedavnim pa je profesor Harvardske univerze (v Cambridgeu pri Bostonu) T. Bowles postavil novo domnevo, ki mnenji Hrdličke in Ehrenreicha nekako druží. V samotah južnovzhodnega Tibeta je odkril neko ljudstvo, ki kaže presenetljivo podobnost z Indijanci severnoameriškega zahoda. Bowles je mnenja, da so ti Tibetanci potomci nekih evropskih narodov, ki so še v prazgodovinski dobi vdrlí v Mongolijo. Tu so se pomešali z Mongoli in tako je nastalo novo pleme, ki se je deloma naselilo na Tibetskem višavju, deloma pa se je razširilo po severnovzhodni Aziji, odkoder se je pozneje preko Beringovega preliva preselilo v Severno Ameriko. Če ima Bowles prav, bi to bil nov dokaz za danes splošno veljavno mnenje, da je človeštvo enotno in da je izšlo iz enega edinega plemena. Azijski vpliv se pa pozna pri Indijancih tudi v tem, da so ob zahodnih obalah Severne Amerike nekatera indijanska plemena, ki so prav podobna Japoncem.

Ko so prišli prvi Indijanci iz Azije v Ameriko, so se znašli v povsem novem okolju. Severna in Južna Amerika nista usmerjeni od zahoda proti vzhodu kakor Evropa in Azija, temveč od severa proti jugu. Zahodno obalo obeh spremlja visoka gorska vrsta, ki sega od Ledenega morja na severu do skrajnega konca Južne Amerike na jugu. Vzhodno od tega gorovja se širijo nedogledne ravnine, kjer so nastala največja porečja na zemlji, porečje Mackenzieja, Nelsona in Saskatchewan, Missourija in Mississippija na severu, Orinoka, Amazonása in La Plate na jugu. Nobeno gorovje ne prekinja teh ogromnih travnih livad niti prerij niti ljanov in pamp ne moti kaka večja vzpetina. Zato je mogel človek tu prodirati neovirano od severa proti jugu, pri čemer so mu veletoki kazali smer in pot. Zahodno od velikega gorovja so se vršila od najstarejših časov sem preseljevanja ljudskih rodov, proti katerim je znano evropsko preseljevanje narodov le neznamen in nepomemben dogodek. V različnih delih Amerike so Indijanci kajpak našli tudi različne življenjske pogoje. Zato razpadajo v mnogo plemen, ki so se med njimi razvile tudi različne kulturne stopnje. Eni so bili potujoči lovci, drugi kopači, ki so obdelovali zemljo s preprosto motiko, tretji ribiči. Imena važnejših severno-ameriških plemen so sicer znana iz indijanskih povesti, vendar pa naj bodo tu navedena po njihovih bivališčih: vzhodno od Hudsona so bivali Mohikanci — Cooperjeva povest o zadnjem Mohikancu spada med najlepše pripovedke o žalostni usodi rdečkožcev —, južnozahodno od Hudsona Delawari, ob Reki sv. Lovrenca Irokezi, severno od Kanadskih jezer mogočni Algonkini, med Huronskim in Eriejskim jezerom Huroni, ob Missouriju Sioux, med Veliko reko (Rio Grande) in Arkansasom Komanči, ob Veliki reki Apači, ob Velikem slanjem jezeru Šošoni.

Mnogokrat imenujemo Indijance „rdečkožce“. Njihova koža pa je le malokdaj rdečkasto bakrena, večinoma je umazano rumena ali rjavkasta. Izraz „rdečkožec“ je prav za prav napačen in je nastal le zaradi tega, ker si pri mnogih indijanskih plemenih barvajo telo

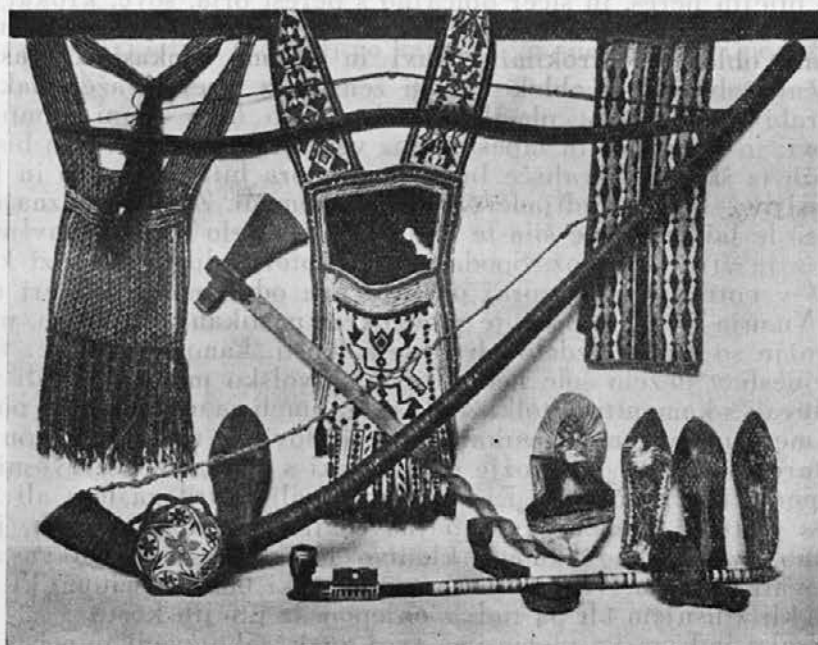
z rdečo barvo. V južnih in južnozahodnih delih Severne Amerike pa so pod močnim vplivom sončnih žarkov celó temnorjave ali prav čokoladno rjave barve. Lase imajo vseskozi gladke in črne, vendar z nekim rjavkastim sijajem. Brade Indijanci v splošnem ne nosijo. Poteze indijanskega obraza so za naše pojme navadno prav čedne in prijetne. Lobanja je podolgovata, zadnji del glave skoraj ploščat, ličnice štrlijo močno navzven, nos je mnogokrat orlovski, pri nekaterih pa tudi stisnjen in okrogel kakor pri Mongolih. Telesne postave so Indijanci v splošnem lepe; so širokih prs, mišičevje je dobro razvito, debeluharjev med njimi ni, nasprotno so njihove roke in noge mnogokrat prav majhne in nežne.

V kakšnih razmerah in kako so živeli Indijanci? Ne moremo se baviti z vsemi zgoraj naštetimi rodovi: kot primer naj nam služijo Indijanci, ki so živeli po prerijah. Ta beseda je vzeta iz francoščine (prairie = travnik) in so z njo Francozi, ki so bili prvi beli naseljenci ob Mississippiju, označevali ogromne travnate predele, ki se širijo med Skalnim gorovjem in Mississippijem in ki segajo na sever do kanadskih gozdov. Prerije niso povsem ravna ploskev. Ležijo v višini 500 — 1200 m nad morjem in so le tu in tam povsem gladke, večinoma pa so valovite in se dvigajo v ogromnih stopnjah proti zahodu. V prvotnem stanju, ki prihaja za naš opis edino v poštev, je bil zahodni del prerij brezdrevesna, suha pustinja, na vzhodu pa so rastle manjši gozdovi in grmovja. Podnebje je v teh krajih strogo celinsko, kajti ogromni zid Kordiljer zadržuje vplive Pacifiškega oceana na zahodu, medtem ko zapirajo na vzhodu Appalachi blagodejnim vetrovom z Atlantika pot v notranjost. Poletja so silno vroča in suha, zime strupeno mrzle. Ker je svet odprt proti severu in jugu, se uveljavljajo zdaj vplivi iz mrzle Kanade, zdaj vplivi iz vroče Srednje Amerike in tako je padec ali tudi porast topline za 25—35° C v teku 24 ur nekaj prav vsakdanjega. To so oni nenadni topli oziroma hladni zračni valovi, ki o njih tolikokrat govore ameriška vremenska poročila. Viharji se na širnih planjavah lahko razvijejo do ogromnih izmer, in sicer so to suhi in žgoči južni vetrovi v poletnem ali pa strupeno mrzli severnovzhodni orkani v zimskem času. Ti nastopajo mnogokrat v spremstvu snežnih zametov ali tudi strašnih tornadov, ki izkoreninijo tudi najmogočnejša drevesa in rušijo cela mesta.

Po prerijah raste večinoma trda, takozvana bivolova trava, vendar uspevajo tudi koruza, tobak in bob. Po planjavah so se pasle v indijanskem času velike črede bivolov (*Bison americanus*), oživiljali so jih pa tudi prerijski psi, prerijski volkovi, antilope in zajci. Najvažnejši zastopniki nižjih živalskih vrst v prerijah so kače, med njimi zlasti strupene klopotače, dalje žabe in kobilice, ki se pojavljajo čestokrat v ogromnih rojih. Konja so vpeljali šele beli in je to dejstvo bilo pomembno tudi v narodopisnem oziru, ker so Indijanci na konjih postali bolj podjetni, se na konjih laže preseljevali in se tako bolj mešali med seboj. Zato je narodopisna slika prerijskih plemen dokaj enotna in obstajajo večje razlike le glede jezika.

Gozdovi in travnate planjave so nudile Indijancu le malo

rastlinske hrane, zato je bil že od vsega začetka navezan na lov. Živali so ga morale oskrbeti s hrano, z obleko in z vsem, kar je potreboval za svoje bivališče. Lovca na divje živali mora biti oprezen, prekanjen in pogumen; zato se je pri Indijancih razvil smisel za bojevanje. Najbolj je bil prerijski Indijanec odvisen od bivola in reči moremo, da je za vse perijske rodove bil prav lov na bivola podlaga njihove skupne kulture. Kajti bivol jih je oskrbel skoraj z vsem, kar so potrebovali za svoje preprosto življenje: dajal jim je glavno hrano in glavne snovi za orožje, orodje, obleko in stanovanje.

Indijanski izdelki, ki jih je poslal ljubljanskemu muzeju slovenski indijanski škof Friderik Baraga.

Na sliki vidimo lok, torbe, tomahavk, rog, mirovno pipo, mokasine. Letos praznujemo stoletnico Baragove knjige o Indijancih, ki je izšla v treh jezikih. („Popis navad in zadržanja Indijanov Polnočne Amerike“, Ljubljana 1837.) Slika je v dr. Jakličevi knjigi o Baragi, Celje 1931, str. 77.

Tako so izdelovali iz njegovih delov tetive za loke, sukanec, vrvi in vajeti za konje, odeje za sedla, vrče za vodo, čolne, lim in vse, kar so potem menjavali pri potujočih trgovcih za druge potrebne predmete. Niso lovili seveda samo bivolov, temveč na severu tudi bobra in jelena, antilope in vapite, v Skalnem gorovju tudi sivega medveda. Bivola so zasledovali poleti na konju in s sulico, pozimi na krpljah s puščico in lokom, od sredine 19. stoletja dalje pa splošno s puško.

Tudi duševna kultura Indijancev je veren odraz pustinjaške pokrajine, v kateri bivajo. Pustinjaški in puščavski narodi so resni kakor narava, ki jih obdaja, in premišljevanje jih dovaja mnogokrat do višje kulturne stopnje. Aleksander von Humboldt, ki je med

najboljšimi poznavalci ameriške pokrajine, piše o učinku, ki ga napravi pustinja na človeka, tole: „V pustinji se ti dozdeva, da imaš pred seboj brezbrežni ocean. Kakor ta, napolnjuje tudi ona človeško srce z občutjem neskončnosti; to občutje ga osvobaja čutnih vplivov prostora in ga dviga na višjo stopnjo duhovnega razvoja.“

Obleka Indijancev je večidel usnjena. Moški nosijo dolge in široke usnjene hlače, usnjen jopič z dolgimi rokavi, velik, znotraj mnogokrat lepo poslikan plašč iz bivolove kože in usnjeno obuvalo brez podplatov — znane mokasine. Usnjeno čepico krasijo z dolgo vrsto ptičjih peres, in sicer običajno s peresi orla, sove, krokarja ali purana. Tudi ženske nosijo dolge usnjene hlače, nad njimi pa usnjeno obleko s širokimi rokavi in pasom. Mokasine krasijo s školjčnimi lupinami, obleko, zlasti žensko, z biseri. Važen nakit, ki jim rabi obenem kot plačilno sredstvo, so tako zvani vampunski trakovi; to so ogrlice in zapestnice iz večidel modro barvanih biserov, rezanih iz školjk. Bivališče Indijancev mora biti preprosto in lahko prenosljivo, ker so Indijanci večinoma nomadi. Zato ne poznajo hiš, temveč le lahke šotore šilaste oblike, ki jih zelo hitro sestavljajo iz drogov in živalskih kož. Spodaj imajo šotori odprtino, skozi katero zlezeš v notranjščino, zgoraj pa je druga odprtina, po kateri uhaja dim. Vnanja stran šotorov je mnogokrat poslikana. Pohištvo, orodje in orožje so izprva izdelovali iz lesa, kosti, kamna in gline; železo so prinesli v deželo šele beli trgovci. Bivolsko meso so sušili in ga obdelovali s kamenitimi tolkači, da so ga imeli na uporabo tudi pozimi; tako meso imenujemo pemikan. Ribe so lovili s trnki in harpunami. Najstarejše indijansko orožje so bili loki s tetivami iz črevesnih kit in s pernatimi puščicami. Kije so izdelovali iz trdega lesa ali pa so na les pritrdili kamen. Tudi bojna sekira, znani tomahawk, je bil prvotno dvostransko kameno kladivo in šele pozneje so ga začeli izdelovati iz jekla. Varovali so se indijanski borci s ščitom, ki so ga prevlekli z usnjem ali pa tudi z oklepom iz ptičjih kosti.

Vsako indijansko pleme ima svoj znak, tako zvani totem, ki ima navadno živalsko podobo. To podobo izrežejo v veliki obliki iz lesa in jo postavijo pred šotor. Z njo tudi poslikajo orodje, šotore in celó lastno telo. Pri Indijancih velja eksogamija, to je člani enega in istega plemena so si v sorodu in se zaradi tega ne smejo ženiti med seboj. Otroci pripadajo rodbini matere. To obliko rodbinskega življenja imenujemo matriarhat. Delo je pri Indijancih razdeljeno tako, da se bavi mož z lovom in vojno, vse drugo, tudi najtežje delo, pa mora oskrbeti žena. Otroke Indijanci zelo ljubijo in jim puščajo kar največjo svobodo. Versko življenje obstaja pri njih iz vere v Manituja, „velikega duha“, ki je ustvaril svet; vsi drugi bogovi so mu podrejeni. Po božje častijo tudi nekega velikana in nebroj duhov, ki človeku pomagajo in ga varujejo; mislijo si jih običajno v živalski podobi.

Če skušamo dobiti sliko indijanskega značaja, se razume po sebi, da je treba podati podobo Indijancev, kakršni so bili takrat, ko so prišli prvič v stik z belimi, ne pa morda današnjih Indijancev, ki bivajo,

pokvarjeni od kulture, v že omenjenih rezervacijah. Glavna poteza v indijanskem značaju je brezprimerno obvladovanje samega sebe, in to prav tako glede izražanja misli in čustvovanja, kakor glede prenašanja telesnih bolečin in molčečnosti. V boju so hrabri, a tudi krvoločni in maščevalni, v osebni občevarju s tujci ponosni in previdni, toda gostoljubni in vljudni. Njihov slikoviti jezik in govorniški dar poznamo iz indijanskih povesti. Duševno so zelo gibčni in mnogo Indijancev je na šolah belih dokazalo, da so sposobni sprejeti evropsko kulturo. Moderna Amerika ima celó nekatere indijanske pisatelje. Prav o prerijskih Indijancih je n. pr. napisal knjižico dr. Charles A. Eastman, dakotski Indijanec, ki se je prvotno pisal Ohijesa. Mnogi čitajo tudi knjigo kanadskega indijanskega poglavarja

„Bratje! Veliki oče ljubi svoje rdeče otroke in njegov jezik ne pozna laži!“

z imenom „Bivolič — Dolga sulica“, ki se je udeležil svetovne vojne kot častnik. Roman o težkem življenju Indijancev v rezervacijah pa je napisal Indijanec John Joseph Matthews.

Naj zaključim ta sestavek o severnoameriških Indijancih s primerom indijanske govorniške spretnosti, in sicer z govorom čerokeškega poglavarja, ki je z njim sporočil svojim rojakom odgovor ameriškega predsednika Andreja Jacksona (1829—1837) na njihovo pritožbo glede nasilja belih priseljencev. Jackson je pritožbo zavrnil z besedami, da sicer ljubi Indijance kot svoje lastne otroke, da jim pa nasvetuje selitev proti zahodu. Indijanski poglavar je govoril takole: „Bratje! Slišali smo odgovor svojega velikega očeta. Sama dobrota ga je, saj pravi, da ljubi svoje rdeče otroke. Bratje! Ko je beli mož prišel prvič ob naše obale, so mu Indijanci dali zemljo in mu napravili ogenj,

da se je ogrel, in ko so ga napadli beli sovražniki z juga (Španci), so naši mladeniči zagrabili tomahawke in varovali njegovo glavo pred skalpiranjem. Ko pa se je beli mož ogrel ob indijanskem ognju, ko se je najedel naše koruzne kaše, je zrastel; njegovo telo je preseglo naše gore in njegove noge so pokrile ravnine in doline. Iztegnil je svoje roke od morja na vzhodu do morja na zahodu in je tako postal naš veliki oče. Ljubil je svoje rdeče otroke, toda govoril jim je: „Otroci, stopite malo v stran, da vas slučajno ne pohodim!“ Z eno nogo je sunil rdečega moža čez reko Okoni, a z drugo je pomandral grobove njegovih očetov. Toda naš veliki oče je ljubil svoje rdeče otroke in je kmalu spremenil svoje govorjenje. Govoril je mnogo, a smisel njegovih besedi je bil vedno isti: „Pojdite s poti, stopite malo v stran, tu ste mi preblizu!“ Bratje! Ko nam je govoril v onih starih časih, je rekel: „Pojdite čez Okoni in čez Okmulgi, tam je lepa zemlja.“ Rekel je tudi: „Ta zemlja bo za vselej vaša last.“ Sedaj pa pravi: „Dežela, ki v njej bivate, ni vaša, pojdite čez Mississippi; tam so dobra lovišča in tam boste bivali, dokler bo rasla trava in tekla voda.“ Bratje! Ali ne bo prišel veliki oče tudi tja za nami? Saj ljubi svoje rdeče otroke in njegov jezik ne pozna laži!“

Ali ni to govor, ki bi bil vreden Marka Antona? Človek bi kar citiral: „In Brutus res je častivreden mož...“ Kakor vidimo, občutijo Indijanci sami tragiko svoje usode z vso čustvenostjo. Podobne misli izražajo tudi njihovi pregovori in rečenice. O sebi pravijo: „S hitrimi koraki se bližamo zahajajočemu soncu.“ — „Smo kakor sonce, ki tone za gorami, ali kakor jesensko listje, ki so ga poteptali mogočni jezdec.“

Jezdci, ki so to listje poteptali, pa so bili nosilci evropske civilizacije in kulture!

Po P. Wagnerju, G. Buschanu, C. Wehnerju in drugih virih.

Prof. Leopold Andree:

Ogled ljubljanske mestne elektrarne

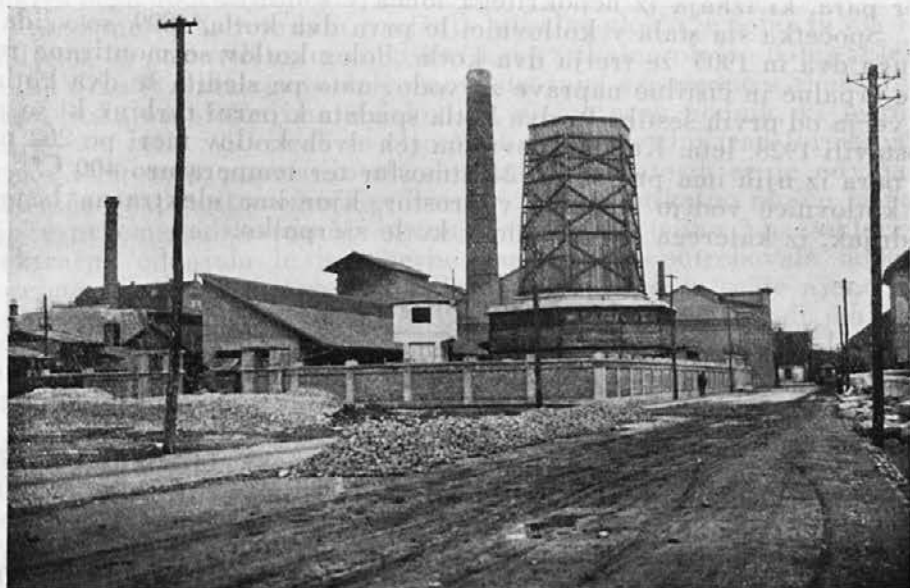
Mestna elektrarna v Ljubljani ne obratuje, pač pa je neprestano pripravljena, da lahko takoj začne obratovati, ako bi morali tacenjska ali velenjska elektrarna, ki oskrbujeta sedaj Ljubljano s tokom, obrat ustaviti.

Ogled elektrarne v obratu je učencem vedno nevaren, ljubljansko elektrarno si pa šole lahko v miru ogledajo, ne da bi se izpostavljale kaki nevarnosti in ne da bi obrat v elektrarni ovirale.

Upam, da bom marsikateri šoli ustregel, ako opišem ljubljansko elektrarno, kakor sem opisal v svoji „Elektriki“ (lanska izdaja Mohorjeve družbe) velenjsko in falsko, ki pa jih zaradi njihove velike oddaljenosti ne more obiskati vsaka šola.

Poslopje

Ljubljanska elektrarna stoji na križišču Slomškove in Kotnikove ulice. Prostor ni posebno primeren za elektrarno, ker ni ne ob vodi ne ob železnici; premog je treba s kolodvora dovažati z avtomobili in voda je na razpolago le iz vodovoda in globokega vošnjaka z zbiralnikom. Da je elektrarna v mestu, je bilo zlasti spočetka prav, ko je proizvajala istosmerno napetost, ki se ne da prenašati v večje daljave.

Ljubljanska mestna elektrarna.

Elektrarna je pričela obratovati 1897. leta in je ena najstarejših v naši banovini in državi. Poslopje v Slomškovi ulici (1. slika) obstoji iz treh delov. V prvem delu je kotlovnica, druga dva dela zavzema strojnica. Prva dva dela stojita od početka, tretji del pa je bil prizidan kasneje, ko se je elektrarna izdatno razširila. Elektrarna je letos stara že 40 let. Štirikrat so jo spopolnili in uvedli vsakokrat najnovejše, kar je tedaj elektrotehnika imela. Na njenih strojih lahko zasledujemo, kako se je elektrotehnika v zadnjih 40 letih razvijala.

Kotlovnica

Glavni vhod v elektrarno je iz Slomškove ulice. Na desno od glavnih vrat je shramba za premog, skozi ozka vrata na levi pa pride-mo v kotlovnico, t. j. prostor, v katerem so vzdani kotli. Spočetka kotlovnice stoji v vrstah šest enakih kotlov, po dva in dva skupaj (glej mojo „Elektriko“ sliko 65!).

Kakor je znano, se segreva v kotlu, v njegovih ceveh voda, da vre in se pretvarja v paro, ki goni parni stroj oziroma turbino. Na vsakem kotlu vidimo manometer, t. j. pripravo, ki meri napetost pare, termometer, vodokazno cev itd. Vse te naprave se imenujejo z eno besedo oprema kotla in so po zakonu predpisane, da se prepreči eksplozija kotla, ki poškoduje ljudi, stroje in poslopje. Kotli so precej veliki. Kurilna površina, t. j. površina vseh cevi v kotlu, katere objema plamen, meri pri vsakem kotlu 169 m². Pritisk nastale pare znaša 11 atmosfer, to se pravi, da tišči para 11 krat močneje na stene cevi kakor para, ki izhaja iz nepokritega lonca v kuhinji.

Spočetka sta stala v kotlovnici le prva dva kotla, 1899 so vzdali druga dva in 1905 že tretja dva kotla. Poleg kotlov so montirane razne črpalne in čistilne naprave za vodo; nato pa sledita še dva kotla, še večja od prvih šestih. Ta dva kotla spadata k parni turbini, ki so jo postavili 1928. leta. Kurilna površina teh dveh kotlov meri po 262 m² in para iz njih ima pritisk do 24 atmosfer ter temperaturo 400 C°. — Iz kotlovnice vodijo stopnice v prostor, kjer ima elektrarna lasten vodnjak, iz katerega dviga vodo v kotle s črpalko.

Strojnica

Skozi ozka vrata med kotli pridemo v obširno strojnico, sestoječo iz treh delov. V najstarejšem delu je na steni ob Slomškovi ulici stikalna plošča, pred njo pa stojita na vsaki strani po dve parni edinici, pa dva parna stroja in njihova dinamostroja (2. slika).

Spočetka je imela elektrarna parna stroja, ki sta stikalni plošči najbližja in imata po 200 konjskih sil, in dva dinamostroja po 140 kilovatov. Parni edinici sta proizvajali istosmerno napetost 320 voltov in oddajali v omrežje 300 voltov za motorje in 150 voltov za žarnice in likalnike. V omrežje držita glavni žici, nad katerima je napetost 300 voltov, vrhu tega pa še ena žica, tako zvan nevtralni vod, ki je vzemljen in razdeljuje skupno napetost na dva enaka dela.

Pri prvi razširitvi elektrarne 1899 so montirali parni stroj s 400 konjskimi silami in dinamostroj s 360 kilovati učinka. 1905 pa je elektrarna dobila četrti parni stroj za 800 konjskih sil in dinamostroj za 540 kilovatov. — V kleti pod stroji je posebna kad, ki se imenuje kondenzator. V njem se je zgoščevala para, ki je prihajala iz parnih strojev, v vodo; v kondenzatorju je brizgala v paro hladna voda in jo ohlajala. Iz pare nastala voda je bila topla in se je odvajala nazaj v kotel, da se je prihranilo kurivo.

Z opisanimi stroji je elektrarna shajala do leta 1925. Medtem je mesto zraslo. Razdalja med skrajnimi deli mesta se je povečala, v dolgih vodih se je izgubilo mnogo napetosti in preveč oddaljene žarnice so že slabo gorele. Zato je bilo nujno potrebno, da se je elektrarna zopet povečala. Tedaj so prizidali del stopnice, ki leži v križišču Slomškove in Kotnikove ulice, in montirali dve Dieslovi edinici; njih motorja imata po 600 konjskih sil in generatorja po 520 kilovoltamperov učinka (glej „Elektriko“ sl. 62.!). Odločili so se za Dieslovi

edinici, četudi je obrat na njih drag, a sta obratovali le zvečer, ko je bila potreba po toku največja in ga drugi stroji niso dajali dovolj. Vsak Dieslov motor ima 6 valjev in generator je proizvajal vrtilni tok, ki spreminja v minuti 100 krat svojo smer in se da prenašati v večjo daljavo kakor istosmerni tok, ki je bil določen le za srednje mesto.

Iz generatorjev Dieslovih edinic je odhajala izmenična napetost 50 period in 6300 voltov v omrežje in se je na mestu porabe transformirala na 380 voltov za pogon in 220 voltov za razsvetljavo. Transformatorske hišice, oziroma postaje so postavljali, kakor se je poraba električnega toka širila; sedaj jih stoji že 15 v predmestjih oziroma že tudi v sredi mesta. Ker je bila prejšnja stikalna plošča že polna in vsa izrabljena, so postavili za novi edinici novo stikalno ploščo (Glej „Elektrika“ sliko 71.), ter jo vzdali v novi strojnici vzporedno s Slomškovo ulico. Stikalna plošča ima 8 delov. Za njo je ozek hodnik, ki je razdeljen v 8 celic. V celicah so oljna stikala in merilni transformatorji, preko vseh celic pa vodijo tri zbiralnice, iz katerih se je odvajala izmenična napetost v omrežje. Prostor za novo stikalno ploščo in nad njo v prvem nadstropju se imenuje stikalnica (slika 5.). Dokler je elektrarna oddajala le istosmerno napetost, ni potrebovala nobene posebne stikalnice; ko pa je prešla na vrtilni tok in se je njeno območje razširilo na večje daljave, je bila stikalnica četudi majhna, neobhodno potrebna.

Dieslovi edinici mestu nista dolgo zadoščali. Že leta 1930. je bilo treba elektrarno zopet razširiti. Tudi tedaj so izkoristili razvoj elektrotehnike in so nabavili turbogenerator, čigar kotla v kotlovnici smo že omenili. Turbogenerator je montiran skonca prvotne strojnice na dvignjenem prostoru, na katerega vodijo iz spodnje strojnice stopnice (4. slika). Novo strojnico so morali dvigniti, da so lahko pod njo montirali kondenzator za paro. Parni kondenzator je velik in močno zgrajen kotel, v njem se para, ki pride iz parne turbine, ohlaja in spreminja zopet v vodo.

Turbogenerator je sestavljen iz dveh delov. Prvi stroj je parna turbina, ki ima 4100 konjskih sil in se zavrti 3000 krat v minuti, drugi stroj pa je generator, na katerem je skonca montiran zbujevalni dinamometer. Turbogenerator je daljši in nižji od navadnega in je popolnoma zadelan. Proizvaja trofazno napetost 50 period in ima 4700 kilovolt-amperev učinka, tako je napisano na označeni tablici (glej Elektriko sliko 67. in 68!). Tudi generator se zavrti 3000 krat v minuti, zato ne sme biti večji, sicer bi ga razneslo. — Turbina ima več manometrov, termometer ter pogonske in krmilne naprave. Para, ki prihaja iz kotlov v turbino, ima napetost 20 atmosfer in temperaturo 375° C. Nova stikalna plošča ni namenjena samo Dieslovima edinicama, ampak zadošča tudi za turbogenerator, pa še ni vsa izrabljena, nekaj njenih polj je še praznih. Od turbogeneratorja vodijo ozke stopnice do parnega kondenzatorja, ki je montiran pod generatorjem, in skozi ozka vrata pridemo do novih kotlov v kotlovnici.

Omeniti je treba še motor-generatorja, ki sta montirana v novi strojnici. To sta dva agregata, eden večji, drugi manjši. Če

speljemo trofazno napetost iz turbogeneratorja v motor prvega agregata, da njegov generator istosmerno napetost, ki se potrebuje v sredini mesta. Drugi agregat pretvarja istosmerni tok iz parnih edinic v vrtilni tok, ki ga potrebujejo predmestja. Vsak motor-generator ima na novi stikalni plošči svoj oddelek.

Iz elektrarne so izpeljani kabli in nadzemeljski vodi v mesto, v predmestja in okoliške občine. Ako še omenimo, da ima mestna občina akumulatorsko rezervo z 855 amperskimi urami, smo opisali v glavnih obrisih vso elektrarno.

Sedanji obrat

Tudi turbogenerator ni mestu dolgo zadoščal. Minilo je komaj nekaj let, pa je bil že popolnoma obremenjen. Tako stanje je bilo nevzdržno; če bi se turbogenerator le delno pokvaril, bi prišlo mesto v hudo zadrego. Zato se je spomladi 1934 mestna občina pogodila s Česnjevo elektrarno v Tacnu za dobo 10 let, da oddaja mestni elektrarni vso električno energijo, ki jo proizvaja neprestano dan in noč. Če so vodne razmere ugodne, more oddajati redno energijo 700 kilovatov, ki prihajajo po kablu v mesto elektrarno. Obenem je kupila občina od tacenske elektrarne vse njene daljnovode, transformatorske postaje in omrežja, ki so segala že v ljubljanska predmestja. Tako je zagotovilo mesto svoji elektrarni primeren okoliš.

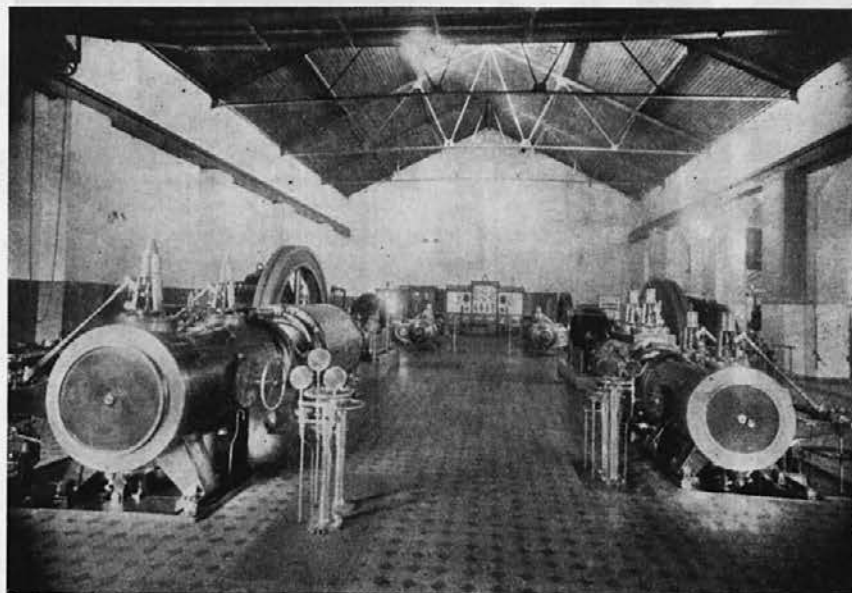
Mestna elektrarna je dobila 1934 od Česnjeve elektrarne $5\frac{1}{2}$ milijona kilovatih ur, medtem ko je sama proizvedla 6 milijonov. Iz navedenih podatkov je razvidno, da pomoč Česnjeve elektrarne ni zadostovala, ker je mestna elektrarna povečala istočasno svoj okoliš. Zato je sklenilo mesto s Kranjskimi deželnimi elektrarnami (KDE) pogodbo, po kateri dobiva od 8. januarja 1935. dalje vso električno energijo, kolikor je Česnjeva elektrarna ne zmore, iz velike transformatorske postaje na Črnučah. Istočasno pa je ustavilo obrat v lastni elektrarni, jo pa lahko takoj požene, če bi bila potreba. Tako je vprašanje o preskrbi mesta in okolice z zadostno električno energijo za daljšo dobo ugodno rešeno. — Kakor je znano, so po črnuški transformatorski postaji zvezane tri banovinske elektrarne, žirovniška, zagraška in žirovska ter državna elektrarna v Velenju. Povečana in ojačena transformatorska postaja na Črnučah je z ljubljansko elektrarno zvezana po dvojnem kablu.

Tako se je torej zgodilo, da dobiva mestna elektrarna vso potrebno električno energijo s Črnuč in iz Tacna, sama pa ne obratuje, služi le kot rezerva. V ljubljanski elektrarni obratuje sedaj samo motor-generator, ki daje sredini mesta istosmerno napetost. Sčasoma pa bo prenehal tudi motor-generator, ker se istosmerna napetost tudi v sredini mesta trajno opušča. Transformator je montiran že sredi mesta pod tromostovjem. V nekaj letih bo imelo vse mesto trofazni tok. Tedaj se bo ustavil tudi motor-generator in v mestni elektrani bo popolnoma mirno in tiho.

Okoliš mestne elektrarne

Zanimivo je, kako je rasel delokrog mestne elektrarne. Prvotno je elektrarna dajala tok le mestu Ljubljani, ki je bila tedaj še majhna, saj se je razprostirala le v podnožju ljubljanskega gradu. Zato je tedaj mestu zadoščala istosmerna napetost, ki se ne da razvijati v večje daljave, sicer mora omrežje imeti predebelo žico in ni napeljava več ekonomična.

Ko je mesto naraslo, je morala elektrarna vpeljati vrtilni tok. Tega je potrebovala prvotno le sama, polagoma pa je razširjala svoj delokrog tudi na bližnje občine, na Moste, Ježico, Vič in Rudnik ter

Stara strojnica.

tako pripravljala pot sedanji veliki Ljubljani. Ko pa je mestna občina spomladi 1934 prevzela od Česnjeve elektrarne ves njen okoliš, so bile z ljubljansko elektrarno zvezane vse vasi do Zaloga, Medna in Črnuč.

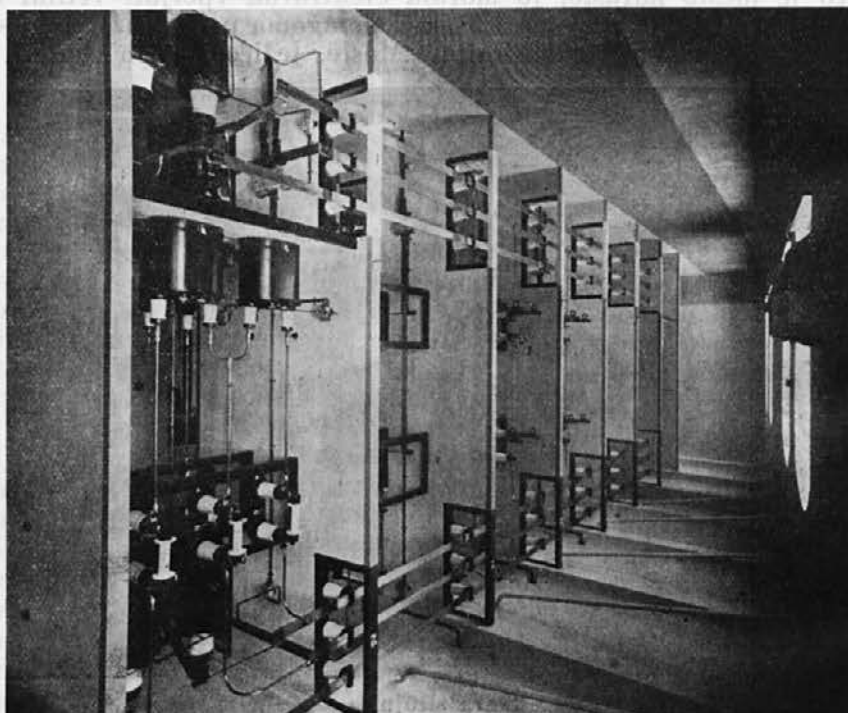
Na mestno elektrarno je sedaj priključenih 15 mestnih ter več okoliških transformatorjev in njeno omrežje meri že 371 km.

Cestna železnica

Najboljša odjemalka ljubljanske mestne elektrarne je cestna železnica, ki je bila v Ljubljani zgrajena 1901. leta, spočetka v manjšem obsegu, v zadnjih letih pa se je močno razširila.

Električna železnica potrebuje istosmerno napetost 500 voltov in tok, ki jo žene, poganja, mora biti zelo močan, imeti mora jakost naj-

manj 150 amperov. To veliko električno energijo je dobivala cestna železnica prvotno iz mestne elektrarne, sedaj pa jo dobiva s Črnuč. Cestna železnica mora imeti istosmerno napetost. Kakor je znano, goni voz cestne železnice motor, ki je montiran v vozu in je v zvezi z nadzemljskim vodom ter tračnico. Voz se giblje z različno hitrostjo, počasi in hitro. Tudi motor se mora gibati enkrat hitreje, enkrat počasneje. Za tako natančno regulacijo je primeren le motor za istosmerni tok.

Nova stikalnica.

Kakor smo omenili, so proizvajale parne edinice v mestni elektrarni istosmerno napetost 320 voltov, medtem ko je potrebovala cestna železnica 500 voltov. Zato je uporabljala elektrarna poseben stroj, imenovan pretvornik, ki je montiran poleg prvotne stikalne plošče. Pretvornik je sestavljen enako kakor prej omenjeni motor-generator in je zviševal napetost 320 voltov na 500 voltov.

Cestna železnica se je v zadnjih letih v Ljubljani močno razširila in potrebuje veliko istosmernega toka, elektrarna pa je proizvajala v glavnem trifazni tok. Zato si je železnica postavila ob Bleiweisovi cesti v Tivoliju posebno zgradbo, montirala v njej živosrebrni usmerinik in pretvarja z njim vrtilni tok, ki ga dobiva s Črnuč, v istosmerni tok.

Obratovanje

Ljubljana potrebuje električno energijo v prvi vrsti za razsvetljavo in pogon, v manjši meri za ogrevanje in gospodinjske namene, kakor so kuhanja, segrevanje, likanje, čiščenje z aparatom itd.

Največja odjemalka električnega toka je cestna železnica, lansko leto je porabila 1.207.000 kilovatnih ur. Letos jo bo najbrže prehitel mestni vodovod, ki je bil predlanskim božičem elektrificiran; pričakuje se, da bo porabil 1.500.000 kilovatnih ur letno.

Ob koncu leta 1936. je imela elektrarna 19.500 odjemalcev. Na njeno omrežje je bilo priključenih več tisoč zasebnih žarnic in nekaj sto motorjev. Javnih žarnic je bilo 2200.

Lani je mestna elektrarna oddala 9.960.000 kilovatnih ur; od tega je proizvedla Česnjeva elektrarna 60%, ostalo so dale Kranjske deželne elektrarne. Povprečno porabi Ljubljana dnevno 27.200 kilovatnih ur. Največja dnevna poraba je bila lani 17. decembra, namreč 37.900 kilovatnih ur. Največja konica je znašala 3600, povprečna pa 1134 kilovatov. Istosmernega toka so lani porabili še 970.000 kilovatnih ur, t. j. 237.000 kilovatnih ur manj kakor 1935. leta. Javna razsvetljava je porabila 900.000 kilovatnih ur.

Povprečno pride na vsakega ljubljanskega prebivalca okroglo 100 kilovatnih ur na leto. To je prav malo. Ljubljana zaostaja v porabi toka močno za Mariborom. Maribor je porabil lansko leto 20.507.000 kilovatnih ur; na vsakega njegovega prebivalca je prišlo lani nad 600 kilovatnih ur.

Cena toka v Ljubljani

Mestna elektrarna računa razsvetljavo 5 din, za pogon po velikosti porabe 3 — 1.50 din za kilovatno uro. Nočni tok, t. j. tok, ki ga daje elektrarna od 22. ure zvečer do 6. ure zjutraj, stane 60 par za kilovatno uro. Cena toka za gospodinjske namene je znižana na 1.50 din za kilovatno uro pri porabi vsaj 20 kilovatnih ur mesečno.

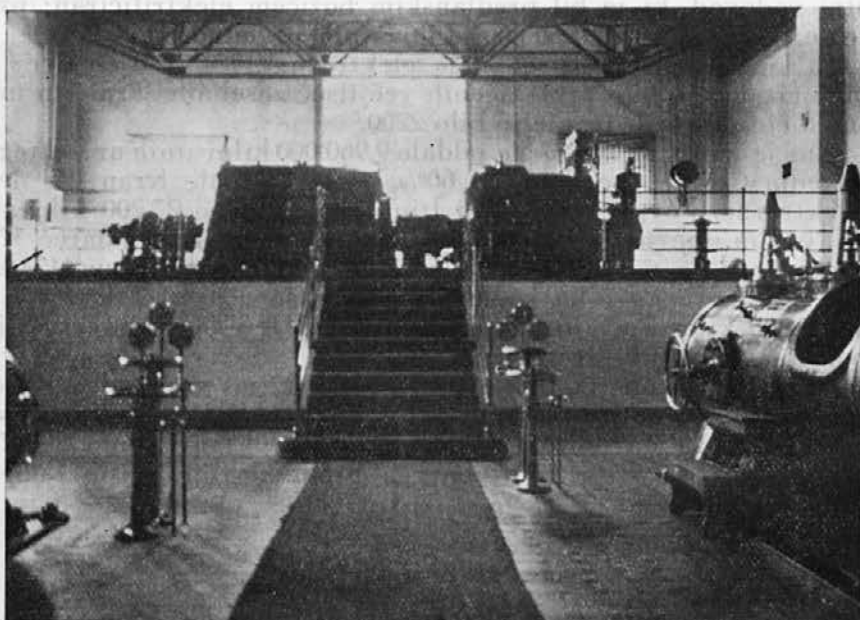
Glede cen naj mi bo dovoljeno povedati nekaj pripomb.

Cena za razsvetljavo 5 din za kilovatno uro je previsoka. V Mariboru plačajo za razsvetljavo le 3 din in Kranjske deželne elektrarne računajo 3.25 din za kilovatno uro. Sicer pa, če pregledaš račun iz elektrarne, vidiš, da nanesejo različne pristojbine, števšina in trošarina, državna ter banovinska, kar veliko. Lansko leto je plačala Ljubljana državne trošarine na električni tok 1.885.000 din, banovinske pa 430.000 din. Vrh tega ima Ljubljana največje občinske doklade, zato ni čuda, da je najdražje mesto v državi.

Nočni tok je res poceni, vendar se v srednje velikem gospodinjstvu ne izplača, ker stane samo števšina za dvotarifni števec 16 din mesečno.

Mestna elektrarna se v zadnjem času zelo prizadeva, da bi zvišala porabo električnega toka v gospodinjske namene, in je določila za ta tok res nizko ceno, a kaj pomaga, če veže to ceno na porabo najmanj

20 kilovatnih ur na mesec. Toliko toka ne porabi v naznačeni namen nobeno srednjeveliko gospodinjstvo. — Zelo posrečena pa je zamisel o prenosnem števcu, ki se vključi, kadar se uporablja tok iz omrežja za gospodinjске namene. Ako vpelje elektrarna prenosne števece splošno za vse te namene in ne naveže nizkih cen za tok na porabo 20 kilovatnih ur na mesec, si bo ta števec vsakdo rad nabavil in poraba toka bo močno narasla.

Nova vzvišena strojnica.

Iz elektrarne lahko odidemo skozi dvorišče v Kotnikovo ulico. ključen na omrežje za razsvetljavo in zato predrag. Vsakdo ne more plačati za svoj radio mesečno okroglo 30 din ali še več za tok in 25 din za naročnino. Zato se radio pri nas ne more razviti.

Konec

Iz elektrarne lahko odidemo skozi dvorišče v Kotnikovo ulico. Pri tem je treba iti mimo visoke lesene zgradbe, mimo hladilnika. V njem se ohlaja, kadar elektrarna obratuje, voda, ki hladi paro v kondenzatorju. Ob hladilniku opazimo tudi 60 m visok dimnik, ki spada k elektrarni.

Priznati se mora, da je imela mestna občina s svojo elektrarno mnogo stroškov in izdatkov, ki so sedaj le deloma upravičeni, a so bili svoječasnó neizogibni, saj so služili v zadnjih 40 letih v dobrobit, v blagor vsemu mestu. Vsi se še dobro spominjamo časov po svetovni vojni, ko je bilo treba moledovati za vsako žarnico, da jo je elektrarna dovolila.

Vtisi in doživljaji s petega svetovnega skavtskega tabora v Holandiji

„V. svetovni Jamboree v Holandiji!“ Celo leto so nas te besede vabile in pobožna želja slehernega skavta je bila — udeležba na Jamboreeju. Ta beseda je angleška — izgovarjamo jo džembori — in pomeni kongres ali zbor, v našem slučaju lahko rečemo tabor. Slično kot olimpijade se vrši vsako četrto leto tak svetovni tabor, na katerem se zbero skavtski bratje z vseh strani sveta in pride na njem do izraza skavtska misel bratstva, vzajemnega delovanja in miru.

Odkar je Anglež lord Robert Baden-Powell zamislil in ustanovil l. 1908. skavtizem, je bil letošnji svetovni tabor peti. Prejšnji tabori so bili v raznih evropskih državah, zlasti v Angliji. Letos se je izkazala mala Holandska, da je bila s svojimi skavti „vedno pripravljena“ in da je bila popolnoma vredna zaupanja, ki ji ga je Svetovna skavtska zveza poverila, namreč, da priredi in organizira V. svetovni skavtski tabor z udeležbo več kot trideset tisoč skavtov. Prvovrstna organizacija in pohvala vseh udeležencev tega tabora sta dvignila ponos male Holandske še bolj kot pa dovoljenje Svetovne zveze za to prireditve. Čutila se je po pravici počaščena.

Priprave so bile ogromne. Okrog tisoč roverov, t. j. skavtov nad osemnajst let, je delalo mesec dni na prostoru. Treba je bilo postaviti velikanske skladiščne šotore, urediti vodno napeljavo v posamezne podtabore, katerih je bilo devet s približno 2 — 4 tisoč taborečimi, oskrbeti je bilo treba stranišča, pralne in umivalne naprave, postaviti posebno pošto in poslopja za trgovine in končno je bilo treba napeljati elektriko in telefon, zgraditi ogromne tribune, porazdeliti zemljišča, poskrbeti za pravilen in točen dovoz ter za točno razdelitev hrane, ki je vedno na vsakem taboru najkritičnejše vprašanje, kajti prepozen dovoz, slabo kuhana, netočna in morda še nezadostna hrana spravita ob razpoloženje še tako velike optimiste, ker pri želodcu se konča še tako velika taborna romantika, pa bodisi tudi na Jamboreeju.

Ljubljanski skavti smo z budnim očesom spremljali v duhu velike priprave in se veselili.

Prihajali so prospekti, prijave, članki. Vse to se nam je zdelo sveto in s spoštovanjem smo vse prebirali. Zanimanje je rastlo od dne do dne in ker so bili stroški znižani na minimum, je število prijavitelcev vedno bolj naraščalo. Z bratom sva sklenila, seveda z očetovim dovoljenjem, da se na vsak način izleta udeleživa. Ne vem, če bom mogel kdaj dejansko izkazati dovolj hvaležnosti očetu za to plemenito dobroto.

Šolski dnevi so tekli h koncu in mnogi izmed nas, zlasti mlajši, so prebili junijske dneve v lepem župnem taborčku pri Mednem, kjer so si nabirali novih skavtskih izkustev.

Zadnje dni junija smo preživeli v mrzličnem pripravljanju. Treba je bilo poskrbeti za potne liste, valute, za enotne kroje, čakati na postaji prijavitelce iz drugih mest, da je bilo tekanja, povpraševanj in skrbi čez glavo.

Končno je le napočil že težko pričakovani dan odhoda. Zjutraj so prišli še zadnji udeleženci iz raznih krajev Jugoslavije, katere smo sproti odpravili v Medno. Ko smo plačali stroške vsak v znesku din 2700 za potovanje iz Ljubljane do

Pogled iz zraka na del drugega podtabora na V. svetovnem Jamboreeju.

Holandske s postankom v Monakovem in Düsseldorfu in za povratek do Ljubljane s postankom v Bruxellesu, Parizu, Lozani, Ženevi, Milanu in Benetkah in opoldne dvignili v bankah valute, smo po kosilu drveli še v Medno na vežbe. Do odhoda je bilo le še pet ur. Povsod smo opazili takozvano „potovalno nervoznost“. Vso potrebno opremo smo zavili v Mednem na taboru, nakar smo se napotili zopet v Ljubljano, kjer je bil ob sedmih na kolodvoru zbor, nato pa poslovilna večerja pri Slamiču. Potem pa na kolodvor! Vseh se nas je pollašalo čudno čustvo, ko smo čakali na vlak in mislili, kako bomo nesli v daljne kraje naše domače pozdrave, pozdrave naše Jugoslavije in lepe slovenske zemlje.

Ko je privozil vlak na postajo, smo se postavili v vrsto, in ko so železničarji priklopljali naš voz, smo se poslavljali. Navzoč je bil tudi general Tonić, ki se je od nas v izbranih besedah poslovil, želeč nam srečno pot in vesel povratek, nakar smo se šele „vkricali“ in se kar najbolj mogoče udobno utaborili. Zaskrbljeni, a vendar veseli očetje in mamice so dajali še zadnje nasvete svojim ljubljencem in — voz se je polagoma premaknil. Robci so zavihrali po zraku, zaorili so vzkliki, godba je igrala koračnico, iz oken voza je donela himna „Plamen se diže...“ Prestali smo najtežje. Odhod je bil srečen, Bog daj, da bi bil tudi povratek! Umirjeni smo plegli po klopih. Vsakdo si je napravil ležišče, kakor je pač sam najbolje vedel in znal, in še nekaj časa so se vrstili brezpomembni pogovori. „potem pa vse tiho je bilo...“

II.

„Dobro jutro!“ sem zaslišal od vseh strani, še preden sem se popolnoma zavedel, kje prav za prav sem. Bližali smo se Solnogradu, ko sem se osvežil na zraku, v katerem ni bilo nadležnih saj in pepela — vozila je namreč električna lokomotiva

— nato pa je sledila tudi telesna okrepitev. Do Monakovega smo opazovali pokrajino, kritizirali to, hvalili ono, vsak hip je padel kak „ženialen“ predlog, kako bi se dala ta ali ona reč bolje urediti, in tako nam je ljudem, ki smo „popolnoma izkušeni“, a smo komaj pogledali izpod domačega krova v široki svet, kaj hitro mineval čas. Ker v tako zgodnjem jutru promet na cestah še ni bil tolikšen, kot smo pričakovali, smo zato s toliko večjim zanimanjem opazovali predmestje slavne bavarske prestolnice, v katero smo polagoma vozili.

Tu se hočem omejiti zgolj na opisovanje dogodkov, ki so bili v tesni zvezi z našim potovanjem in se bom zatorej izognil vsem mestnim lepotam kakor tudi kolodvorskim zanimivostim, ki smo jih imeli priliko na svojem kratkem postanku videti in si njih lepoto, slavo in vrednost zapomniti.

Sprejem je bil nad vse pričakovanje pristrčen. Največje začudenje so nam pač vzbudile besede monakovskih mladinskih voditeljev, da naj jim vendar oprostimo, ker je bilo izključeno, da bi se godba, ki je bila ta čas nujno drugje zadržana, udeležila našega sprejema. Mi smo jim to seveda radevolje oprostili, nakar smo se po tako nepričakovanem sprejemu preselili v drug voz, ki so nam ga dale nemške državne železnice na razpolago vse do našega cilja. Sledil je okusen zajtrk, nato ogled mesta, po kosilu pa smo se odzvali ljubeznivemu povabilu predsednika mestne občine g. dr. J. Bauerja in ga v palači mestnega magistrata obiskali. Priredil nam je sijano dobrodošlico in v izbranem govoru pozdravil nas vse in tudi ostale v Jugoslaviji ter izrazil željo skupnega prijateljskega sodelovanja, zlasti med jugoslovansko in nemško mladino. Podaril je vsakemu krasno brošuro o zanimivostih Monakovega in nas h koncu povabil še na majhno zakusko, nakar smo se od njega najpristrčneje poslovili in se mu najlepše zahvalili za izkazano nam ljubeznivost. Bili smo zopet na ulici. V naše največje zadovoljstvo smo dobili prosto do osmih zvečer in — razkropili smo se po vsem mestu. Med večerjo je sijajno deževalo. K sreči je proti enajsti uri dež prenehal, da smo lahko „nepoškodovani“ dospeli na kolodvor.

Mnogo smo videli ta dan in mnogo doživeli, a spoznali smo tudi, da ljubeznivost in prijateljstvo — bodisi še tako iskreno, išče vedno najprej koristi samemu sebi.

29. julij. Oblačno jutro. Vozimo se ob Renu. Velika vlakova brzina, veliki parniki, splavi na reki, nova pokrajina, vse to je zbuvalo našo pozornost, posebno pa smo se čudili jedkemu mrazu, ki nas je stresal in glodal do kosti, da smo v hipu pozabili na vse lepote in se ogrinjali z vsem, kar smo dobili v roke. Na postaji v Düsseldorfu, kamor smo medtem dospeli, smo na nevšečnost sicer nekoliko pozabili, vendar smo sklenili

Jugoslovanska reprezentanca v Monakovem.

Med sprejemom v Düsseldorfu.

obleči se in vzeti s seboj v mesto vse, karkoli je neobhodno potrebno v borbi proti temu novemu in zagrizenemu sovražniku.

Ko se je vlak ustavil, smo izstopili in doživeli dogodek, ki ga vse svoje življenje ne bom pozabil, posebno še, ker se je odigral v tako nenavadnih okoliščinah. Na peronu smo se postavili v vrsto, kot to zahteva skavtska disciplina. Tedaj nas presenetijo trije častniki „Hitlerjeve mladine“ s poročilom,

da so nam dodeljeni v službo. Prvo presenečenje so bile uniforme, ki jih v Monakovem nismo še imeli prilike videti v naši bližini. Polagoma, kot se spodobi mirnim ljudem, smo korakali proti izhodu. Ko smo stopili na velikanski trg pred kolodvorom, tedaj... Zaropotali so meter visoki bobni, zadonele so fanfare in mi, mi smo stali v „šmarnu“ in še v kakšnem „šmarnu“!

Ves prostor, kakor je velik, je bil obdan od treh vrst Hitlerjeve mladine v prazničnih uniformah, ki so značilnost Nemčije, častniki so stali v pozoru, dih je zastajal vsem, nam morda še bolj kakor njim, ko smo se pojavili pri izhodu. V trenutku smo pregledali ves položaj in tedaj smo zardeli eden bolj kot drugi in sramota se nam je poznala na očeh. Zaspani in premraženi, kot smo bili, smo zlezli iz voza in — kot že rečeno — oblekli vse, kar se je dalo uporabiti v borbi proti mrazu. Jasno je, da smo temu primerno tudi „izgledali“. Enaka nista bila niti dva. Od prav za prav predpisanih vetrač do najrazličnejših svitrov in jopic si mogel najti na nas sijajno izbiro stvari velike modne trgovine. Najrazličnejše čepice, turški fesi, srbske šajkače, pošvedrani klobuki, vihrajoči lasje, zbirka trenchoatov, sveaterjev in najrazličnejših trening dresov se je družila s srbskimi čarapami, bosanskimi opankami ter našimi pošvedranimi čevlji v nepopisno pestro celoto, ki nas je brez besed, a zato tem izraziteje in tem značilneje karakterizirala nas in našo ožjo, a morda še bolj, našo širšo domovino. Stali smo nasproti resnim obrazom in zdelo se je, kot da niso zmede in naše zunanosti niti opazili. Upajmo! Po tem, lahko rečemo, drugem presenečenju so se zvrstili pozdravni govori in ko so bile vse potrebne formalnosti, — mi bi bili bolj veseli, da jih ni bilo! — pri kraju, so nas z veliko slavo naložili na poseben tramvaj, nas vozili k zajtrku, nato po mestu in kot za zaključek tega sprejema je sledil obisk razstave „Schaffendes Volk“. Na kolodvoru je bilo slovo še mnogo pristrčnejše kot v Monakovem. Zavedeli smo se popolnoma šele v vlaku. Polagoma smo se umirili, misli so se nam ustalile in pretresali smo nove doživljaje in končno utemeljili v zadevi sprejema dejstvo, da se izrazim z besedami mojega brata, da so Nemci predstavljali uniforme, mi pa raso, kar nas je popolnoma zadovoljilo. Resnici na ljubo bodi povedano, da smo bili v tem pogledu res edinstveni.

Ura se je nagibala na peto. Zvedeli smo, da se bližamo holandski meji. Voz

je postal podoben mravljišču. Pripravljali smo se za izstop. Na srajce smo pritrčili državne barve z napisom „Jugoslavija“, pospravili še poslednje ostanke, bolj sledove našega bivanja, zavili še poslednje malenkosti in končno smo bili v polni pripravljenosti. Z Amerikanci, s katerimi smo potovali že od Düsseldorfa, smo začeli iskati prve bratske stike. Na meji se je naša radovednost stopnjevala do viška. Sloneli smo na oknih in vsaka malenkost je vzbujala našo pozornost. Veliko je bilo navdušenje ljudstva, ki je vzklikalo in pelo neprestano Jamboreejsko himno, medtem ko se je vlak že premikal dalje proti našemu cilju. Holandska ravnina nas je sprejela v svoje naročje. Nepopisni so občutki veselja — izpolnila se nam je vroča želja.

Sivi, svinčeni, a vendar lahki oblaki so pokrivali nadaleč in široko vse nebo, ko smo v dalji zapazili v naše največje veselje prve značilnosti holandske zemlje, namreč — mline na veter. Odslej smo tekmovali in šteli, kdo jih bo prej in čim več zagledal. Na prvi pogled smo opazili, da niso več aktivni delavci in da le še kot neme priče govorijo o nekdanjem trudu in primitivnosti holandskega človeka. Vlak je vozil blazno hitro. Kanali, na njih najrazličnejše ladje, vrtovi, značilne hišice in vasi, vse je bežalo neznansko hitro, a ravnina povsod neizpremenjena, veličastna in obenem mrtva in tiha. Bližali smo se cilju. Naselbine so postajale pogostejše. Že smo zavozili v mesto. V vozu popolna pripravljenost. Prtljaga je razdeljena med skupine, da ne bi bilo zmede in izgubljanja časa. Vlak se je ustavil. Ljudi je bilo „na mrtvo“ veliko. Izstopili smo. Organizacija in vodstvo pomanjkljiva! Dobili smo sicer človeka, ki nas je vodil, vendar nas je zapeljal tako, da je vlak, na katerega smo morali prestopiti, odpeljal pred nosom in vzel s seboj četvrtico naših ljudi, med njimi tudi načelnika reprezentance. Bili so za nekoliko minut hitrejši in so vlak še pravočasno ujeli. Časa izgubljati ni kazalo. Vodstvo je prevzel br. starešina dr. Jelesič in namestnik načelnika. Informacije so bile nena doma zbrane in že čez deset minut smo drveli za našimi, ki smo jih na naslednji postaji srečno dohiteli. Zadeva je bila v naše največje pomirjenje torej srečno urejena in že smo se pripravljali na izstop v Vogelegangu, na končni postaji našega potovanja, z vlakom pet minut oddaljeni vasici od mesta Haarlema, kjer se nam je ta mala nevšečnost pripetila.

Električni vlaki razvijajo tu ogromno hitrost do 150 km. hitro ustavijo in že v naslednji minuti brzijo dalje, tako da smo se morali pri izstopu prav izrazito potruditi, da smo se izognili spet prej omenjenim in sličnim neprijetnostim. Na kolodvoru v Vogelegangu sta nas čakala brata, ki sta odšla že 29. junija iz Ljubljane deloma peš, deloma s kolesi na lov za doživljaji in prispela semkaj dan ali dva pred nami, ter nam olajšala prihod z vsemi potrebnimi informacijami in navodili. Prtljago so prevzeli avtomobili, mi pa smo šli po glavnem drevoredu, obkroženi od ljudi in mladine, ki je neprestano zahtevala podpise. Ta navada je prišla na letošnjem Jamboreeju morda najbolj do izraza in v „sveti jezi“ smo sklenili do prihodnjic nabaviti si štampiljke in se na ta način enkrat za vselej iznebiti te „nevšečnosti“, ki nam je bila v resnici prav za prav še prav ljuba. Prikorakali smo do glavnih vrat in bili smo na — Jamboreeju. Dež, ki je pričel pršiti, se je izpremenil v ploho, ki je prenehala, ko nas je temeljito osnažila vseh potovanjskih neprijetnosti.

Oblaki so le še viseli tik nad zemljo, drobcene, drobcene kapljice so nas rosile, a mi smo še vedno korakali po drevoredu in nismo videli ničesar določenega pred seboj.

(Dalje.)

Sinji sport

1. Zgodovina jadralnega letalstva drugod in pri nas.

Zadnje čase se mnogo piše o Blokah, toda marsikdo ne ve, da so si tam mladi, pogumni, za letalstvo navdušeni fantje uredili letalsko šolo. Letos je že četrto leto, odkar so zaplavali nad Novo vasjo na Blokah beli ptiči, katerih je vsako leto več. Na njih se učijo jadralci umetnosti letanja in se pripravljajo za pilotiranje motornih letal. Jadralno letalstvo je vzvišeno nad vsemi drugimi športnimi panogami. Kdor še ni letel, ne more poznati lepote, ki mu jih nudi „sinji sport“.

Mizar Pretnar iz Kranja pri svojem Zöglingu.

Sto in stoletna goreča želja se je v začetku tega stoletja spolnila — mi letimo. Ko je človek opazoval ptico, ki se je na lahkotnih krilih dvigala v nebesno modrino, ga je prevzelo hrepenenje, da bi se tudi on dvignil pod nebo in užival krasote zemlje pod sabo. Toda kako dolga, kako težavna je bila pot od ideje do cilja. Veliki junaki, ki se niso bali smrti, ki so zaupali v bodočnost, so se morali bojevati zoper nepopisno premoč sovražnikov, boriti so se morali za vsako najmanjše spoznanje, za vsak najmanjši korak naprej. Od leta 1893, ko se je Lilienthal prvič dvignil s pomočjo kril v zrak in letel par sekund, se je letalo vedno bolj razvijalo. In če primerjamo današnja letala s prvimi, se nam zdijo prva letala smešna in kar misliti ne moremo, da so jim ljudje zaupali svoje življenje. Vzporedno z razvojem motornih aeroplanov se razvijajo od l. 1922. dalje tudi brezmotorna letala, katerih se je z vso ljubeznijo oklenila mladina.

Prvi brezmotorni letalec je bil Otto Lilienthal, katerega imenujemo očeta letalstva. Ko je na svojih krilih drvel s hriba v dolino, je spoznal nosilno zmožnost ob pobočju navzgor prihajajočega vetra, pobočnega vzgornika. Prva jadralna letalca pa sta bila Lilienthalova učenca, Američana, brata Wright (Vrajt), ki sta 12 let po iznajdbi motornega letala zopet začela letati z brezmotornim letalom, ki jima je služilo za prve letalske poizkuse. Ko sta ga nekoliko izpopolnila, je Wilbour Wright v Nord Karolini jadral z njim 10 minut nad startno točko s pomočjo — pobočnega vzgornika. Tudi ta njun uspeh je ostal v Evropi nepoznan. Nemški brezmotorni letalci so morali pod Ursinusovim vodstvom jadralno letalstvo znova začeti. Ko so v

Nemčiji po vojni prepovedali motorno letalstvo, se je dvignil Oskar Ursinus z geslom: „Če ne smemo letati z motorjem, pa bomo brez njega!“ Njegovemu pozivu so se odzvali darmstatski dijaki. Začeli so delati jadralne poizkuse na 950 m visokem gorskem grebenu Wasserkuppe v pokrajini Rhön ob reki Fuldi. Pobočje je precej strmo in večinoma golo, kot nalašč ustvarjeno za brezmotorno letalstvo. Prvi večji uspeh so dosegli mladi letalci, ko se jim je leta 1922 posrečil prvi enourni polet.

Zakaj so se uspehi tako hitro pokazali?

Nemškimi letalcem je bil na razpolago

ves potrebni material, ki je ostal od starih motornih aeroplanov. Od starih letalcev so dobili tehnično znanje, letalsko spretnost in spoznanje, da je mogoče letanje tudi brez motorja. Do 20. stol. ljudje sploh niso verjeli, da se more aeroplan, ki je težji od zraka, dvigniti; in vsak ponesrečen poizkus v razvoju letalstva je to njihovo naziranje podkrepil.

Darmstatski dijaki so začeli delati poizkuse z aparatom, podobnim Lilienthalovemu letalu, v katerem letalec visi in s premikanjem težišča krmari apafat. Toda že Lilienthal je spoznal, da je pokončna lega pilota preveč izpostavljena zračnemu uporu. In ravno letalo, kateremu manjka močna sila motorja, mora biti zgrajeno tako, da nudi zraku čim manj upora. Jadralno letalo je tako dobilo obliko motornega aeroplana, samo da je bil pilotov sedež pomaknjen v nos aparata. In tako letalo so z gumijastimi vrvmi „izstrelili v zrak“.

Ko je imela Nemčija že razvito jadralno letalstvo, so jo začele posnemati druge države. Plemeniti sport si je kmalu pridobil mnogo prijateljev.

Pri nas sta dala pobudo jadralnemu letalstvu dr. Rape in ing. Kuhelj. Sklenila sta, da bosta zgradila šolsko jadralno letalo. Ali stavila se jim je zapreka, katere naše mlado jadralno letalstvo, ki je bilo tedaj še v povojih, ni moglo premagati. Aparat, katerega sta mislila zgraditi, bi namreč stal preko 16.000 din. Kljub temu pa ideja brezmotornega letalstva ni zaspala.

Par let po tem neuspelem poizkusu, zgraditi brezmotorno letalo, sta ing. Kuhelj in Peter Hribar na poti z letališča sklenila, da bosta zbrala nekaj fantov in zgradila šolsko letalo za 3000 din. V ta namen je g. ing. Kuhelj daroval 100

Jadralno letalo tipa Zögling po startu.

Ing. Kuhelj sedi na neprevlečenem Zöglingu.

din in njemu je sledil g. Peter Hribar. S tem denarjem sta hotela nakupiti potrebni material. Ali čakalo ju je prijetno presenečenje. Tedaj je vlada, lo med Slovenci precejšnje navdušenje za jadralno letalstvo in ves material, ki sta ga zahtevala, so jima rade volje poklonili. Ing. Kuhlju in Petru Hribarju se je pridružil še Rado Hribar, sedanji predsednik ljubljanskega „Aerokluba“. Tudi on je poklonil nekaj denarja in začeli so z delom. Toda

aparati, katerega so zgradili s precejšnjimi težavami, je bil nekoliko — pretežak. L. 1933. je jadralna sekcija „Aerokluba“ zgradila šolsko letalo tipa „Zögling“, in istega leta je dokončal brezmotorno letalo istega tipa mizarski pomočnik Pretnar iz Kranja.

Naslednje leto so že zgradili prehodni aparat tipa „Zelena Pošta“ in odšli na Bloke, da tam uredijo jadralno šolo in pokažejo, kaj je cilj brezmotornega letalstva. In doživeli so uspeh. Na Blokah je nastala najboljša jadralna šola v Jugoslaviji. Ker ima ta šola vsako leto več učencev, je Aeroklub sklenil, da bo postavil v Novi vasi primerno poslopja, in ne bo dolgo, ko bodo Bloke jugoslovanska Wasserkuppe. (Dalje.)

Nate Velikonja:

Napačna vrata

Ali je bil kdo med vami že zaprt? Ne v šoli! Tudi v šoli je lahko, saj imajo vrata ključavnico. Zato tudi ni zmerom pri vas učitelja. Ključavnica drži, kakor bi bila železna. Tudi tam, kjer ni. Zato ne more in tudi ne sme nihče uiti!

Orešec nas ni zapiral in sam Bog ve, zakaj smo mu rekli „Skrtoc“.

Tudi nisem bil zaprt v skrinji, kjer je imela mama suhe hruške in luknjice, da je mogel veter do obleke. Če bi vetra ne bilo, bi bila obleka zatohla in plesnjiva. Kdo bi jo okrtal za nedeljo in praznik, ko se tako vsem mudi v cerkev, da pridejo prekasno. Ako bi se ne mudilo, bi bilo prav. Če bi nas ne bilo, bi lahko hruške splešele, jemali smo jih pa kar pri odprtem pokrovu in jih jedli pod posteljo. Zato so se tako sušile, ker smo dobro vedeli, da ne smemo.

Jaz sem bil zaprt drugje in je to bilo res. Nate, odkril sem se, tako je bilo res. S kapo sem se, gotovo se vi ne.

Bil sem torej učenec pri Orešču ter so mi rekli dijak. Dijaka je prišel oče obiskat. Smel sem po mestu z njim, ker mi je gospod Setničar v Alojzijevišču to dovolil.

Kako sva kupovala z očetom v Gosposki ulici pri židu blago, ki se je razparalo, ko sem ga prvič oblekel; kako mi je oče pripovedoval, da blago ni zame; kako sem se jaz vpičil prav na ta kos, ki ga je tiščal žid vame, in kako je žid govoril: to bi zneslo dve knjigi in tri strani.

Nazadnje se je oče vdal in kupil blago.

Potem sva šla k Maliču ali Valiču na kosilo.

Da je k naši mizi prisedel človek, ki je naročil četrt vina, imel zmerom polnega, si nalival iz našega pollitra ter bil zmeron bolj zgovoren, naj bo: to bi mu oče odpustil; ko ga je pa začel nekaj učiti in razlagati, je zarohnel:

„Zdaj pa kar tiho!“

„Pa grem!“

„Prav!“

Mož se je ustrašil in šel. Oče je moral plačati še njegovo četrtinko, ker se mu je mudilo ter se ni hotel prerekati.

Oče je plačal in tedaj sem ga vprašal... Pokazal mi je z roko. Z levo roko. Jaz sem sedel njemu nasproti, da sva se videla in da je on gledal, kaj prineso skozi vrata. In sem šel in mesto tja, kamor sem vprašal, sem šel drugam, kamor je pokazal. Kam, ne vem, ker je bila tema. Ker je bila tema, sem zaloputnil za seboj. No, potem pa nisem videl. Kaj sem prevrgel, ne vem, ker nisem vsega tipal. Smrdelo je po pomijah in kislem vinu in gnilem zelju. Prevrnil sem kositrno škatlo ter je zaropotalo, kakor bi vozil mimo voz za pohištvo. Tipal sem, toda toliko ostrih robov še ni bilo in jih tudi ne bo. Kamor sem prijel, je bil rob. Tema je bila, da mislim, da so si jo morali izposoditi še pri sosedu. Šel sem k vratom, kakor sem mislil, toda prevrnil sem se po stopnicah: tri stopnice! Udaril se nisem, ker sem roke držal pred seboj. Ko sem se opotekel, sem trčil ob vrata. Samo zdelo se mi je, da prej ni bilo stopnic. In kako so bile zdaj visoke! Kakor velika hiša. Višje kakor Alojzijevišče, ki je imelo hodnik v drugem nadstropju ter smo mu rekli mostovž. Vrata pa takšna! Tudi se je nekaj prekućnilo za menoj in meni se je zdelo, da je pljusnilo, ko sem padel.

Vpil pa nisem, ker sem le hotel sam odpreti vrata in se sam rešiti. V mestu se ne spodobi vpiti, če tudi si v stiski. V stiski sem pa bil. V hudi stiski, zelo hudi stiski. Za hip sem bil še v hujši, ko je začelo žvrkati v čevljih.

Nekaj sem prevrnil v temi, začelo je curljati po stopnicah, jaz sem dvigal noge, potem sem otepal in čutil, da sega voda čez podplat.

Povlekel sem se na stopnico, toda tisti dan, ko je sonce zunaj tako lepo sijalo, da je vso temo spodilo v klet, nisem bil srečen. Vas bi pa ne zanimalo, če bi povedal, da je spet nekaj zaropotalo. Na stopnice iz zaboja. Otikal sem in se mi je zdelo, da je krompir. Zaropotalo je in pljusnilo v tekočino, ki je morala biti voda, ker ni nič smrdelo in ne dišalo, ko mi je udarilo v obraz. Še oblizal sem naglo ter se mi je zdelo, da nekaj je, črnilo pa ni bilo... V črnilo torej nisem padel, niti črnila pil, niti črnila videl. Črno pa je bilo vse, če tudi nisem bil pri Orešču v šoli ter ni bilo črne knjige, katere smo se bali in smo bili pridni, da nismo prišli vanjo in nas ni zaprl...

Ali ste že kdaj poizkusili plezati po krompirju, če se vali. Dajte, poizkusite; od takrat sem šel h krompirju samo, če je bil kuhan! Najboljši bi bil zmečkan, ta bi se ne valil.

Jaz pa sem se zavalil, se mi je zdelo; ker je bilo mehko in zmečkano, sem roko naglo potegnil iz vedra, pa se je vedro prevrnilo. Kam,

ne vem, ker je bila tema, na ustih sem samo čutil nekaj mehkega in na prsih nekaj lepljivega. Čutil, videl pa ne.

Vedel sem, da se očetu zelo mudi na popoldanski vlak, ki pa je v Ajdovščino prišel zelo pod večer. Pozneje je šel samo še tisti v temi.

Vedel sem in tema je bila za dva vlaka, pomagati pa si nisem mogel. Kako si pomagati, če sem pa zadel ob krompir, samo da sem premaknil nogo.

Lahko vidite, v kakšni stiski sem bil. V zelo hudi stiski, rečem vam. Kaj, če bi se še bal teme in strahu! Če gre fant v šolo, se nikogar ne boji! Tipal sem pred se, pa sem spet umaknil roko, ker sem le otipal nekaj pred seboj, ki se mi je zdelo leseno in mrzlo.

Ne, zaboja pa ne več! Saj jih je dovolj na tleh in je curljalo, da je bilo čisto mokro.

Meni se je vse to zdelo predolgo in sem klical. Prijetno se mi je zdelo, samo da sem se slišal. Slišal sem, da zelo kličem.

Pa sem klical!

Nič!

Pa sem klical in prisluhnil.

Zopet nič in po stopnicah je curljalo; če sem se premaknil, se mi je podvalil krompir.

Le poskušajte, če ne verujete. V temi zrastejo krompirju noge. Kakor črn maček je; enega odpravi, sto se jih zapodi pod noge. Iz treh krompirjev jih je tri voze. Pa poizkusite sami. In v temi je vse grozno in veliko. Kar je nizek grm — saj veste sami, skoraj bi ne bilo treba praviti — je v temi drevo, če se zgane miš, gre konj, in če zaveje sapica, je prikazen in strah. Velika prikazen in strah, pošast in še mnogo, mnogo več.

Prisluhnil sem torej, a ni bilo nič. Zato sem spet klical, čez čas kričal, kričal, da sem postal hripav.

Vem, tisti dan bi mi osivela brada, če bi jo že imel.

Oče je brado imel in na vlak se mu je gotovo mudilo, ker se mu je že prej.

O, tistega lesenega zaboja se pa nisem več dotaknil: mrzel je bil in velik in hrapav. Zdelo se mi je, da še čutim v prstih, kako je bil hrapav. Moral je biti, ker se je tako čutilo.

Kričal pa sem, če tudi sem bil že hripav, ker se je mudilo očetu na vipavski vlak.

Potem sem v temi stegnil roke ter spet zadel tisti zaboj. Zadel sem ga pa le, četudi je smrdelo po pomijah in kaj še vem po čem. Zaboj sem zadel ter spet plašno odmaknil roke. V temi lahko kam sežeš in moraš roko pustiti. Nekoč sem doma nekoč šaril pa mi je po roki hlastnil — maček, mislite. O, ne! Skopec, lisičji skopec. Lisica se ni nikoli ujela v to past, jaz pa sem se.

Zato sem odmaknil roke in prste in novo obleko. Kadar je prišel oče, sem oblekel novo obleko, sicer je sestra Anakleta, ki je v Alojzijevišču zelo pazila na naše hlače, pustila to obleko samo za največje praznike. Zato smo imeli najlepšo obleko! Lepša obleka je bila za navadne nedelje in sprehod, lepo obleko smo nosili za šolo; slabo

obleko za žogo in svinjko in če me je kdo tepel. Imel pa sem samo dve obleki, kakor je pri nas treba. Praznjo obleko in hodno obleko. Pomagati pa sem si znal: za največje praznike praznjo obleko, vso, tudi telovnik; za praznike: hodni rekelc in praznje hlače za šolo. In za žogo in tepež in vse, kar so rekli, da je slabo in je bilo najbolj imenitno, pa slabo obleko, ki je bila za nas najboljša: smel si se z njo povaljati v prahu in prevrniti se v blato; prav malo se je že poznalo.

Če je prišel oče, sem smel vzeti najlepšo obleko. To obleko sem imel, ko se je odprlo in storil dan.

Dan! Svetel dan in sonce in žarki in natakaraica!

Na stopnicah pa krompir in pomije in vedro umazane vode in na krompirju jaz in nekaj zelja in smeti, ki so se prekucnile bogve od kod.

Jaz sem si pomel oči, natakaraica se je pa zasmejala.

„Napačna vrata si odprl! Tam so! Mesto na desno, si šel na levo!“

Saj mi je oče pokazal z levico. Kaj morem, če mi je pokazal z levico! Pa sem napačno zaprl vrata in če tudi so bila napačna zaprta, jih nisem odprl, ker sem se bal zaboja.

„Kakšen pa si!“ je grdo pogledal oče.

„Saj ne boste povedali sestri Anakleti?“ In natakaraica se je smejala samo pri Maliču, ko me je čistila.

Obleka je bila vsa polita s pomijami. Ali naj še kaj povem? Da se je svetila mast na njej ter da je bila na kolenih takšna, da se ni dala osnažiti. V čevljih da mi je pravilo: žvrk, žvrk, in da so se na licu poznali črni madeži, kakor bi se učil za dimnikarja, pa se nisem, ker sem bil pri Orešču, ki je to samo najzanikernejšim samo obljudil.

Oče me je iskal ter bil v skrbah, ker me ni našel, ter ni vedel, kam sem izginil. Ali se vam še nikoli ni zavrtelo? Meni je oče rekel, da se mi vrti, četudi nisem mnogo pil, ker je oni, ki je naročil svojo četrtinko. Sram je pa očeta menda bilo, mene pa tudi. Brisal sem si saje z obraza, ker sem le moral vanje seči, ko se je poznalo.

Takšen sem bil, kakor bi bil na vipavski železnici za kurjača.

„Zdaj sem še vlak zamudil!“ mi je jezno dejal oče.

O, ta vipavski vlak! — —

Zaprto pa nisem več bil in k Maliču nisva nikoli več šla.

Štefan Skledar:

Sveta si zemlja

Skozi mrak je prisopihal vlak na postajo. Še trikrat je udarilo, vedno počasneje, in stroj se je ustavil. Pri vratih vagona se je najprej pokazala velika košara in nato fant, vesel, rdečega obraza in svetlih las. Stopil je po stopnicah in tovariša sta mu podala košaro. Nato so se poslovili. Prisrčno in prijateljsko so žarele oči. Še enkrat je svetlolasi pomahal v slovo in je odšel s postaje.

Domačim ni pisal, da bo ostal v Ljubljani na duhovnih vajah. Sedaj je bil vesel, da niso prišli ponj. „Bom vsaj prosto zadihal,“ se je veselil in stopil na cesto.

Zadnji vozniki so vozili. Prazni vozovi so ropotali po beli, širni cesti. Nekateri so priganjali, drugi se niso zmenili za konje. Tam je vozil Zverek. Dijak ga je poznal, ker je bil iz Gradišča kakor on. Vozil je počasi, bič je držal brez volje na kolenih in oči so zrle po brezkončni cesti, po kateri mu je odšla Ančka. Bila je dobra žena doma, v Franciji se je pa izpridila, kakor so govorili. Lani je bil pri njih najstarejši od kopice. Dali so mu kruha in otrok jim je povedal, da mati ne piše več.

Ko je šel skozi Lipovce, je srečal okopače. „Dober večer vam Bog daj,“ jih je pozdravil.

„Bog ga daj,“ so odzdravili. „Zdaj bo pa spet malo oddiha?“

„Bo, dva meseca bom doma. Bo že skoraj odomaš?“¹

„Še nekaj postati imamo.“

„Dober dečko in rad govori. Bo že kaj iz njega,“ so modrovali za njim. Dijak pa je šel veselo naprej in v Gančanih je že slišal, kako so ljudje pritiskali na zasunje.²

Zvezde so se že užigale in mesec je splaval na nebo. „Lepa noč,“ je menil popotni in zavil med njive. Cvrčanje murnov je zamiralo, kakor v snu se je še kateri oglasil. Zito je prijetno dišalo in rahel piš ga je prelival kakor morje. V svitu mesečine je popotni videl, kako se je val približal valu. Zašepetala sta si nekaj skrivnostnega in potem je odnesel vsak svojo skrivnost v daljave... Zdaj je začul čisto rahlo šumenje o veliki kneževini na tej širni ravnini, potem glasneje o blagovesti sv. solunskih bratov.

Kakor v sanjah je preskočil jarek za „sevci“ in stopil na gradiška tla. Pri Devici Mariji za Podložičem je zavzvonilo. Preko poljane je splaval mili glas zvona in se izgubljal tam na ozarah. Šepetanje žit je utihnilo, jošije ob pasiki³ je zatrepetalo. Pobožno se je dijak odkril in molil. Saj je vedel, da hodi po sveti zemlji, ki je temu ljudstvu premajhna, a tem dražja. — Sveta si zemlja! Sinovi so vzrasli preko tvojih meja, a njih korenina, ljubezen, je v tvojih tleh.

Dijak se je spomnil ob dehtečem žitu in ob zvonjenju na svojega očeta. Bil je dolgo vojak in prihajal iz svetovne vojne, s sončnih italijanskih livad, ravno ob tem času domov. Da bi še enkrat videl to zemljo, da bi slišal pesem žit in pomolil ob domači avemariji. „Potem,“ je rekel, „bom lahko umrl.“ — Nato se je spomnil svojega dedka — huzarja. Pridirjal je preko širnih ogrskih step pred domači mlin. Videli so ga še, kako je pregledal svet okoli svojega mlina. Na konju je še bil, ko je meril z očmi debele hraste, potem je prejezdil sončne senožeti in pregledal mlado jošije ob mlinski „gadi“, ki ga je sam zasadil. Drugi dan ga ni bilo več. Odjezdil je nazaj, preko puste, k svojemu bratu...

„Sveta si zemlja,“ je dahnil dijak in poljubil trato na vratnicah. Ko je vstal, se je začudil: „Saj je to naša njiva; lani sem jo jaz oral!“ Toplo je prešinilo dijaka in hitreje je stopil. — Pred njim je počivalo Gradišče. Bele hiše in hišice so se kopale v mesečini. Tam zunaj, na prijaznem holmcu, se je belila cerkvice Device Marije za Podložičem. V slabem svitu je opazil stoletno lipo, kako je stezala nad ujo svoje košate veje. Okoli je bil log in tam zadaj njegova domačija.

Pa se je zazdelo popotnemu, da je cerkvice osamljena, da je preveč oddaljena od vasi. Objel bi te bele hišice in jih zasajal, kakor cvetlice, okoli cerkvice. Povedal bi jim svojo skrivnost, skrivnost, o kateri je mislil ta teden na duhovnih

¹ Okrepčilo po končanem delu. — ² Zapah. — ³ Jarek.

vajah. Ostati hoče tukaj, na tej zemlji. Dihati hoče prosti zrak domače poljane in čutiti s svojim ljudstvom, da mu bo pozneje lahko pomagal.

Zadihal je zrak domače hiše. Duh cvetja je vel sem od vrta pred hišo in objemal spomine otroških let. Tišina je kraljevala nad tem skrivnostnim domom, ki je tako globoko v njegovi duši. Ko je bil na podstenu, ga je pozdravil domači pes. Zacvilil je v sveti molk in mu pomahal z repom. Tedaj je nekdo porinil zasun v vratih in na pragu je stala babica. — „Ah, kako dolgo te ni bilo...“

Pes se je trdneje pritisnil k njemu, v hiši je zajokalo dete...

Martin Razus

Letošnji osmi avgust je v seznamu še živčih oblikovalcev slovaške besedne umetnosti pred ime Martina Razusa postavil črni križec. M. Razus, eden najvidnejših predstavnikov mladega slovaškega slovstva, je odšel v družbo Hviezdoslava, Sladkoviča in drugih slovaških klasikov. Med katoliki in evangeliiki je prikrita književna tekma, vendar si za preteklost v umetniških vrhovih laste prvenstvo evangeliiki. Med nje šteje tudi M. Razus. Ali evangelstvo teh ljudi z njih globoko vernostjo in krepostnim življenjem je popolnoma sličilo katolicizmu in njih dela je ves narod — dasi versko needin sprejel kot dragocen plod lastnega duha.

M. Razus se je rodil 18. X. 1888. v Vrbici ob vznožju čudovitih Tater. Lepota pokrajine z bogastvom navadno ni združljiva, tako tudi pri njem. Umetnostno se

je uveljavljal v vseh smereh v pesmi, romanu, drami in eseu. Pisal je, po lastni izpovedi, sila lahko, ni ga skrbelo, kaj bi pisal, ampak le kdaj in kje bi dobil čas. Izmed njegovih pesniških zbirk naj navedem dve: „Hej, draga zemlja“, ki je izraz navdušenja nad pridobljeno svobodo. V to čašo radosti pa je kanila kaplja razočaranja — Slovaki so si sožitje s Čehi predstavljali drugače in iz tega duševnega občutja se je rodila pesniška zbirka „Kamen na meji“, poudarjajoč že samobitnost slovaškega naroda.

Poleg številnih še drugih zbirk je ustvaril obsežen roman v štirih delih „Svetovi“, zgodovinski roman „Julija“ in najnovejši roman „Naročilo mrtvih“, ki ga je javnost nestrpnost pričakovala, ker je v njem izpovedal svoj politični Credo, potrebo političnega sodelovanja katolikov in evangeliikov. Žal, je napisal le prvi del, namenjen katolikom, a potem ga je zalotila bolezen. Dočim je katolikom potrebno povedal v tem romanu, je evangeliikom mogel le v časopisju, da naj se manj po-

našajo s slavnimi predniki in naj bolj skušajo žveti in delovati po njih duhu.

Pod zaton svojega življenja je spisal še krasne idejne razgovore s sinom „Argumenti“, kjer nevsiljivo, tovariško razvija svoje nazore o vseh vprašanjih, ki zanimajo mlado dušo. Govori o rojstvu, domu, delu, umetnosti, križu in tudi mrku — sonce se je nagnilo, a umetnost je vendarle — vsaj v nekem smislu neminljiva, večna in z njo tudi umetnik, kot razpravlja v eseju, ki ga priobčuje v tem zvezku „Mentor“.

Dr. Jenko.

Georges Lafenestre (1837 - 1919)

V preteklem poletju je Francija proslavila spomin našega naslovnika, ki je bil profesor na Collège de France, član Instituta, konservator slik in risb v Louvru, po vrhu pa znamenit umetnostni kritik in pesnik parnasovec. S 27 leti je objavil zbirko „Espérances“, pri kateri je Banville hvalil zanosito in čisto navdihanje, krilato misel, točen, sočen in zvočen jezik. Naslednji snopič „Idylles et Chansons“ diha ponosni pesimizem, kakršnega je mojster Leconte de Lisle izrazil najbolj dovršeno. Toda črnoglednost se pri Fenestru čedalje bolj umika duhovnosti, ljubezni do življenja in dela ter tudi veri v vzore in transcendentarno srečo. Dokaz šopek stihov „Images fuyantes“ (Bežne podobe) iz l. 1902.

Kot zgodovinar umetnosti je bil vedno navdušen. „Kar se tiče umetnosti — je govoril — najlepše besede ne zaležejo toliko kot preprost pogled na stvar. Najboljše, kar moremo napraviti mi ubogi pisci, občudovalci velikih umetnikov, to je: navadimo se jih ljubiti, učimo druge, da jih bodo videli“. Opazovanje prirode, spoštovanje življenja! „Koder zveni pristen, naraven in življenjski zvok, tam je umetnik; koder pa tega ne morete zgrabiti, tam je rokodelc“.

Povsod je treba iskati jasnosti v zgradbi in odkritostčnosti v izrazu, točnosti in

svobode v opazovanju, trdnosti in ličnosti v izvedbi. „Dalje bi morali poskušati, da popravimo svoje napake: lahkomiselnost, neodoslednost. Preden sprejmemo ponižno dela iz tujine, pogledjmo najprej natanko naša, proučimo svoja stara, dobra izročila... Umetnik, ki je iskren sam s seboj, je skoro vselej gotov, da bo napravil nekaj osebnega, ker ima vsakdo med nami svojo osebnost, pa bodi še tako neznatna.“

Ob koncu svojega življenja se je vrnil k verzom in z nekdanjo odločnostjo opelval francoske zvonike (Clochers de France), ki so med svetovnim požarom toliko trpeli. Bolela ga je „la grande pitié des églises de France“ kot umetnika, narodnjaka in vernika. V tem zborniku se mu je posrečil malone religiozni akcent.

A. D.

Letošnje število gimnazijskega dijaštva

Prosvetni oddelek banske uprave je sestavil splošen pregled učencev in učenek, ki so se vpisali le na vseh državnih gimnazijah Slovenije. Podatki za zasebne gimnazije še niso znani. Ta pregled je v marsikakem pogledu zanimiv in vsakdo takoj vidi, da od leta do leta raste naval na gimnazije in da so zlasti prvi razredi povsod prenatrpani. V prvih razredih je mnogo dijaštva vpisanega le zato, da izvrše prve štiri gimnazijske razrede, nakar se večina posveti praktičnim poklicem, pri katerih zahtevajo vsaj 4 razrede srednjih šol.

Mnogo gimnazij čuti pomanjkanje prostora. So gimnazije, ki štejejo letos v 1. razredu po 4, 5 in celo 6 vzporednic, to je III. realna gimnazija za Bežigradom v Ljubljani. Na prosvetnem oddelku in na banski upravi so se te dni vrstile konference, ki so reševale prav pereča vprašanja razvrstitve dijaštva in ureditve rednega pouka. V Sloveniji je 11 realnih državnih gimnazij in 2 klasični gimnaziji, v Ljubljani in Mariboru.

Zanimivo je vedeti, kako valovi števila dijaštva na obeh klasičnih gimna-

zijas. Na ljubljanski je število dijaštva padlo, na mariborski pa se je zvišalo napram lanskemu letu. Klasična gimnazija v Ljubljani šteje letos v vseh razredih 1119, lani pa 1152 dijakov in dijakinj. V I. razred se je letos vpisalo 206, lani 269. Mariborska klasična gimnazija je lani štela 768, letos 826. V I. razred se je lani vpisalo 184, letos 186 dijakov in dijakinj.

Na nekatere realne gimnazije je bil letos velikanski naval. Rekord je dosegla III. realna gimnazija v Ljubljani. V I. razred se je vpisalo letos 284, lani pa 258. Lani je ta zavod celotno štel 1214 dijakov, letos pa že 1467, da so morali odpreti celo 6 novih vzporednic. V naslednjem navajamo število dijakov po posameznih gimnazijah, v oklepajih število vpisanih v I. razred. Vpisanih je:

Celje 1117 (256), Kočevje 206 (49), Kranj 728 (167), klasična gimnazija Ljub-

ljana 1119 (206), I. realna gimnazija na Poljanah 1124 (171), III. realna Bežigrad 1467 (284), ženska realna gimnazija, nastanjena na Resljevi cesti v državnem učiteljski s 3 razredi, 439 (159), klasična gimnazija Maribor 826 (186), I. realna Maribor 1318 (271), realna Murska Sobota 465 (109), realna Novo mesto 470 (198) in realna Ptuj 495 (109). Treba je omeniti, da šteje letos realna gimnazija v Murski Soboti 5 državnih razredov, a murskosobotska občina vzdržuje 5. in 6. razred.

Iz teh podatkov je očitno, da je bilo letos v I. razred vpisanih na vseh gimnazijah 2437 dijakov. Na vseh razredih naših gimnazij pa je vpisanih letos 11.175 dijakov in dijakinj ter je bilo otvorenih 266 oddelkov. Lani je bilo vpisanih celotno 10.556, predlanskim pa 9.962. Lanski prirastek je znašal 574, letošnji pa celo 659 učencev in učenk.

Dr. Franc Jaklič: *Svetla pot*. Ljubljana 1957. Založila Jugoslovanska knjigar-
na. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v
Ljubljani. Str. 276. Cena vez. din 48.—.
Dr. Jaklič, ki je znan Mentorjevim na-
ročnikom po svojih lepih in tehtnih vzgoj-
nih člankih v prejšnjih letnikih, je v
svoji „Svetli poti“ dal slovenski mladini
prepotrebno knjigo, katero naj bi z vso
resnobo vzela v roke in se ob njej za-
vedala, da je največji zaklad — čista
mladost. Čeprav je Mentor že prinesel po-
dobno Tothovo delo leta 1934/35, in sicer
prav dijaštvu namenjeno, bo nemara Ja-

kličeva knjiga našla več razumevanja
kakor naš prevod, o katerem so nekateri
menili, da ni bil potreben!...

F. S. Finžgar: *Študent naj bo*. Priredil
Jakob Šolar. 1957. Založila Družba sv.
Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva ti-
skarna. Str. 108. Cena din 9.- (12.-). Finžgar
je napisal to zgodbo iz svojega prvošol-
skega življenja za drugi letnik „Mentor-
ja“ (1909/10), odkoder jo je za zbirko
Slovenskih povesti ponatisnil l. 1915. Gra-
fenauer in je torej zdaj v 12. zvezku
Cvetja iz domačih in tujih logov dožive-
la tretjo izdajo, ki ji je dodal Šolar lep

uvod, v katerem pojasnjuje postanek, snov, zgodbo in zgradbo, označuje osebe, miselne in oblikovne osnove ter še jezik, ne da bi pozabil na potrebne stvarne opombe, za katerimi je navrgel še nekaj nalog in vprašanj za šolsko uporabo. Kakor drugi zvezki Cvetja, bo tudi ta dobro služil. Kdor je v prvih razredih kdaj že bral v celoti Franceljnovo zgodbo, ve, kako je vse zanimala in kako so ji zbrano sledili, kar ni nič čudnega, saj ni prvošolca pri nas še nihče tako pogodil, kakor ga je Finžgar. Ne samo dijaki, tudi starši bi morali to knjigo brati!

Petančič Davorin: Igrski vodja. Tisk tiskarne brata Rodé & Martinčič v Celju. Naroča se: Davorin Petančič, kaplan, Vojnik. Str. 122. Cena broš. s poštnino din 35.—. Gibanje novega ljudskega igranja ima že lepo vrsto strokovnih del, katerim je zdaj Petančič dodal spet novo. V prvem delu (str. 5—53) razpravlja o ideologiji igrskega vodstva kar zanimivo, a vprašanje je, koliko mu bo mogel slediti preprost človek iz farnega občestva, kateremu naj bi njegova izvajanja koristila za praktično delo, ker dvomim, da bi gospodje, na katere seveda v prvi vrsti misli, prevzemali toliko dela za tako igrsko vodstvo. Drugi del — praktično igrsko vodstvo — je pa res praktičnejši, uporabnejši in si igrskega vodje, ki ne bi tega predelal, skoraj misliti ne morem. Vsem, ki imajo opravka s teatrom, s

„starim“ ali „novim“ igranjem, bo „Igrski vodja“ prav prišel.

Andrej Šuster Drabosnjak: Igra o Kristusovem trpljenju. Za sodobni ljudski oder priredil Niko Kuret. 1937. Izdala in založila Založba ljudskih iger, Ljubljana. Tisk tiskarne Tiskovnega društva v Kranju. Str. 116. Cena din 20.—. Ljudski oder, ki je prinesel doslej že Igro o izgubljenem sinu in Božično igro, je še s tem pasijonom obudil v življenje najvažnejša dela koroškega kmeta-poeta Drabosnjaka (1768—1818). S škofjeloško pasijonko procesijo iz leta 1721 (Ljudski oder, zv. 5.) in tem delom sta nam postala dostopna dva zanimiva teksta našega davnega ljudskega igranja. Umetnosti v teh delih ne bomo iskali, saj je tudi v sodobnih pasijonskih prireditvah kljub vsemu prizadevanju ni; zanje velja mnenje Angleža Darlingtona ob oberammergauskem, da tak pasijon učinkuje ne kot umetnina, ampak kot velika veroizpoved. Kuret, ki ie začel novo gibanje ljudskega igranja, je pri svoji prireditvi mislil in hotel isto: Ta pasijon bo uspel samo takrat, kadar bo poskušal biti, kar je bil koroškimi kmetom: pobožnost, pri kateri se znajdejo vsi v fari kot celota, kot „občestvo“. Da more to postati, je pokazala vprizoritev v Vojniku. Jeziku te izdaje bi lahko prigorjari, a bi Kuret najbrže dejal, da bi preveč piljenja in „modernizacije“ zabrisalo starinski čar, ki lepi prav ob besednih in stilističnih germanizmi.

CVETJE IZ DOMAČIH IN TUJIH LOGOV

dela domačih in tujih pisateljev in pesnikov obsega dosedaj 12 zvezkov:

1. Simon Gregorčič, Izbrane pesmi, broš. 12., vez. 24.-
2. Fran Levstik, Martin Krpan, broš. 4., vez. 12.-
3. Horacij, Pismo o pesništvu, broš. 10., vez. 18.-
4. Josip Jurčič, Jurij Kozjak, broš. 12., vez. 24.-
5. Valentin Vodnik, Izbrano delo, broš. 12., vez. 24.-
6. Matija Čop, Izbrana dela, broš. 12., vez. 20.-
7. Simon Jenko, Izbrano delo, broš. 12., vez. 24.-
8. Žitja Konstantina in Metodija, broš. 12., vez. 24.-
9. Izbor prekmurske književnosti, broš. 12., vez. 24.-
10. Josip Jurčič, Izbrani spisi, broš. 24., vez. 36.-
11. Cigler Janez, Sreča v nesreči, broš. 12., vez. 24.-
12. F. S. Finžgar, Študent naj bo, broš., vez. 24.-
13. Gogolj, Revizor, izide v kratkem.

Dijaki, katerih starši so udje Družbe sv. Mohorja dobe knjige 25% ceneje.

Šolske knjige in šolske potrebščine za vse šole v veliki izbiri

**Knjigarna
Mohorjeve tiskarne**

Celje
Prešernova 17

Ljubljana
Miklošičeva 9

J. Podvinski. Veseli me, da ste ohranili tudi tako daleč od doma še vedno tako ljubezen do materinega jezika, da se zanimate za naš list, v katerem bi radi tudi sodelovali. — Narodne pesmi, katere ste zapisali o počitnicah, so zanimive, a jih v „Mentorju“ ne morem priobčiti radi tesnega prostora. Svetoval bi Vam, da bi jih še naprej pridno zapisovali, seveda, kolikor so res nove in jih še ni v Štreklju, ter jih pozneje mogoče s kako narodopisno razpravo priobčili n. pr. v mariborskem Časopisu za zgodovino in narodopisje, kamor bi po mojem vse to spadalo. — Vaša originalna pesem kaže pač dobro voljo, a se ji pozna, da živite izven slovenskega območja in da Vam stanje sodobne slovenske pesmi ni znano. Skušajte dobiti vsaj najpomembnejše naše pesnike in se ob njih učite!

France Dobravec Izbral sem prvo, ki je najboljša, čeprav nekoliko motijo istovrstne rime. Druga je motivno podobna, a se ji pozna, da ste se ob njej trudili, iskajoč primer, ki naj bi učinkovale, a se Vam niso posrečile. „Nočna slika“ bi bila kar dobra, ako bi ne bilo v njej nekaj neokusno kričečih barv, ki sem jih skušal zbrisati, a ni šlo. — Upam, da se boste še oglasili in poslali prihodnjič že boljše pesmi!

Osvajalec. Poslali ste dve črtici, o katerih upate, da „niso za v koš“. Pa so! Kljub temu, da še gladko in primeroma prijetno pripovedujete, ni v Vašem podajanju najmanjšega sledu leposlovne ubranosti, ki jo črtica zahteva. Oba motiva, ki ništa nič posebnega, bi se dala že lepše obdelati, ne tako vsakdanje, mestoma kar do neokusnosti grobo. Če že res sodelujete pri navedenih listih, bi človek mislil, da ste si že ugledali okus in da znate sami presoditi, kaj je lepo in vredno tiska!

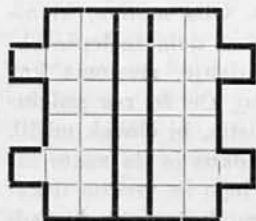
T. R. Vaše tri pesmi kažejo, da bi radi povedali nekaj lepega, a borite se še z obliko in tudi jezik Vam ni še prožen, da bi Vam ne delal težav, ko iščejo Vaša čustva izraza. Nastavite navadno dobro, a potem se Vam vse izmaliči. Še bo treba učenja, branja in vaje!

D. A. Vaše pismo sem založil in mi je prišlo šele zdaj spet pod roke. Ob „Domu“ sem spoznal, da bi lahko kaj lepšega napisali. Škoda, da ste druge svoje stvari uničili — morda so bile boljše ko „Doma“, kjer ste v opisih kar močni in je le dejanja malo, ki naj bi s svojo bridkostjo zgrabilo. Če imate kaj novega, kar pošljite! Včasih so se z Vašega zavoda bolj pridno oglašali. Pa ne, da bi zanimanje za „Mentor“ zamrlo? Zganite se in pokažite, da ne spite!

Aenigma verborum in transversum

A. Pinguis

V tej latinski križanici se vse vodoravne črtečitajo enako v obe smeri. Pomenijo pa: 1. smo, 2. naj bo še on, 3. starci, 4. žeja, 5. galsko pleme ob gornji Sequani, njih glavni kraj se danes imenuje Sens, 6. v starini ljudstvo po sev. zap. Kitajski in vzh. delu Buhare. Srednja in navpična vrsta od zgoraj doli: Telemahov odgojitelj in dijaški list.

Hribolaščev zapisnik

Fr. Kosmač

4. 10. 1930.	Nanos	12	
15. 5. 1929.	Kozjak	354	
7. 6. 1931.	Plavški vrh	4123	Iz vsakega imena vzemi pravilno po nekaj črk
18. 7. 1934.	Planica	456	pa boš dobil Gregorčičev vzlik.
29. 4. 1930.	Snežnik	187	
17. 6. 1935.	Ojstrica	582	

NAGRADA: Lanski ali po želji kak starejši letnik Mentorja.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

**NOVE IN OPROŠČENE VLOGE
DIN 149.000.000.- SO VSAK ČAS
IN BREZ OMEJITVE IZPLAČ-
LJIVE. - ZA VSE VLOGE JAMČI**

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

Ljudska knjižnica

Prosvetne zveze v Ljubljani

Miklošičeva cesta 7-I.

izposoja knjige vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne in od 2. do 7. ure popoldne. Knjižnica šteje ca 14.000 slovenskih, nemških, hrvatskih in drugih knjig, ter se stalno izpopolnjuje. Tiskani imenik knjig se dobi za 10 din v poslovnih prostorih. — Izposojevalna doba traja 14 dni, za znanstvene knjige pa 1 mesec. Pošilja tudi knjige interesantom z dežele, ne da bi se zvišala izposojevalnina.

Šolske potrebščine

kakor zvezke, ma-
pe, peresa navadna
in nalična, svinčni-
ke, risalni papir in
risalno orodje, ak-
tovke, nahrbtnike
itd. nudi po konku-
renčno nizkih cenah

trgovina

H. Ničman

Ljubljana

Kopitarjeva ul. 2.

Tudi to morate vedeti!

Med najmanj upoštevanimi panogami našega narodnega gospodarstva je v krogih slovenskega izobraženstva zavarovalstvo. Ni čuda. Saj niti 40 let ni tega, ko je bila ta važna gospodarska panoga izključna domena nenarodnega kapitala. In vendar se zbirajo tu ogromna denarna sredstva, glede katerih slovenski gospodarstvenik ne more ostati ravnodušen. — Še manj je mogoče razumeti, da mnogi slovenski izobraženci še vedno dovolj resno ne pojmujejo narodnogospodarskega poslanstva

Vzajemne zavarovalnice

Mladina, ki boš v kratkem prevzela odgovornost za vso našo rast, vedi, da je narodno zavarovalstvo med najvažnejšimi narodnostnimi življenjskimi funkcijami!

Nova založba.

Ljubljana, Kongresni trg 19

Knjigarna

Vse šolske, leposlovne in znanstvene knjige.

Trgovina s pisarniškimi potrebščinami

Tehnično in risalno orodje, barve, zvezki, nalivna peresa i.t.d.

Dijaki! Po najnižji ceni se Vam nudijo pomožne knjige: Kelemina, Literarna veda; Stele, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Cankar, Uvod v likovno umetnost, izbrani prevodi iz klasičnega slovstva itd.

LJUDSKA POSOJILNICA V LJUBLJANI

r. z. z n. z.,

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6,
v lastni palači.

obrestuje hranilne vloge najugodneje.

NOVE VLOGE
vsak čas razpoložljive obrestuje po 4%, proti odpovedi 5%.